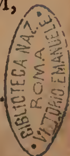

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
33 B
21

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM, SEV DISPVTATIONVM, Libri quinque.

Post Dionysium Lambinum ex autoritate codic. manuscr. à Francisco Fabricio Marcodurano emendati.

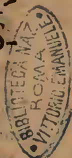

Ad usum Monachorum SS. Viti, et Modesti de urbe.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In officina Birckmannica sumptibus Arnoldi Mylij,
ANNO M. D. LXXXVI.

M. TVL. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS, de contemnenda morte.

VM defensionum laboribus, senatorijsque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquã do liberatus, retuli me Brute te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa reuocaui. Et cum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam, pertinerent, ratio & disciplina studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, continerẽtur: hoc mihi Latinis litteris illustrandrum putaui: non, quia philosophia græcis & litteris, & doctoribus percipi non posset: sed meum iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius, q̃ græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quidem digna statuissent, in quæ quibus elaborarent. Nam mores, & instituta vitæ, resque domesticas ac familiareis nos profecto & melius tuemur, & lautius. rem verò publicã nostri maiores certè melioribus temperauerunt & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtu-

te nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa, quæ natura non literis assecuti sunt, neque cum Græcis, neque vlla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cum maioribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat. in quo erat facile vincere non repugnantes. nam cùm apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poetarum, siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo; serius poeticam nos accepimus. Annis enim ferè CCCCCX. post Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano consulibus, anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu, quam Plautus & Næuius. Sero igitur à nostris poetæ vel cogniti vel recepti. quanquã est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus; honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit vt probrum Marco Nobiliori, quod is in prouinciam poetas duxisset. duxerat autẽ consul ille in Aetoliam, vt scimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen, si qui magnis ingenijs in eo genere exstiterunt, non satis Græcorum gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polygnotos & Parrhasios fuisse? Honos alit artes:

Polycletos

teis: omnesque incenduntur ad studia gloria: iacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum, vocumq; cantibus. Igitur & Epaminondas princeps meo iudicio Græciæ fidibus praeclarè cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annis, cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantque id omnes, nec qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit. itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi, ratiocinandi que vtilitate huius artis terminauimus modum. At contra Oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem eruditum. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, memoria traditum est. studiosum autem eum, qui his ætate anteibat, Catonem: post verò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostrā ad ætatē, vt non multum aut nihil omninò Græcis cederemus. Philosophia iacuit ad hanc ætatem, nec vllū habuit lumen literarum latinarū: quæ illustranda & excitanda nobis est, vt, si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiā si possumus, otiosi. In quo eo magis nobis est elaborandū, quod multi iam esse latini libri dicūtur scripti incōsideratè ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autē potest, vt rectè quis sentiat, & id quod sentit, politè eloqui non possit. sed mandare quenquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illu-

strare, possit, nec delectatione aliqua allicere lectorē hominis est intemperanter abutentis & otio & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis nec quisquā attingit præter eos qui eandem licentiā scribendi sibi permitti volunt. Quare, si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed vt Aristoteles, vir summo ingenio scientia, copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere, etiā cœpit, adolescentes docere & prudentiā cum eloquentia iungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac maiore, & vberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper iudicaui, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornateq; dicere. In quam exercitationē ita nos studiosè dedimus, vt iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus. vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere possem. Vt enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut sedens, aut ambulās disputabam. Itaq; dierum quinq; scholas, vt Græci appellant, in totidē libros cōtuli: fiebat autem ita, vt, cum is, qui audire vellet, dixisset quid sibi videretur, tum ego contra dicerem: hæc est enim, vt scis, vetus & Socratica ratio contra alterius rationem disserendi. nam ita facillimè, quid verisimillimū esset, inuenire posse Socrates arbitrabatur

Sed

Sed quo commodius disputationes explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo *ita nascetur exordium. Malũ mihi videtur esse mors* Iis ne, qui mortui sunt, an ijs, quibus moriendum est? *Vtrisque. Et igitur miserum, quoniam malum. Certè. Ergo & ij, quibus euenit iam, vt morerentur: & ij, quibus euenturum est, miseri. Mihi ita videtur. Nemo ergo non miser.*

Prorsus nemo. Et quidem, si tibi constare: vis, omnes, quicunque nati sunt, eruntùe, non solum miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriæ finis in morte: quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternã. necesse est enim miseros esse eos, qui centum millibus annorum ante occiderũt vel potius omneis, quicunque nati sunt. Ita prorsus existimo. Dic quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerber⁹, Cocyti fremitus, trãsuectio Acherõtis, mento summã aquam attingẽs siti enectus Tãtalus? num illud, quod, Sisyphus versat.

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles iudices Minos & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Anthonius, nec quoniam apud græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem. tibi ipsi pro te erit maxima corona caussa dicẽda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum

 malum

malum. Adeo ne me delirare censes, vt ista esse credam? An tu hæc esse non credis? Minimè verò. Malè herculè narras. Cur quæso? Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere? Atqui pleni sunt libri Philosophorum contra ista ipsa disserentium. Ineptè sanè quis est enim tam excors, quem ista moueant? Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. Ita prorsus existimo. Vbi ergo sunt hi, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt si enim sunt, nusquam esse non possunt. Ego verò nusquam esse illos puto. Igitur ne esse quidem. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. Iam mallem Cerberum metueres, quã ista tam inconsideratè diceres. Qui tandem? Quem esse negas eundem esse dicis, vbi est acumẽ tuum? cum eũ miserũ esse dicis, qui nõ sit, tum eũ, qui non sit, dicis esse. Nõ sum ita hebes, vt ista dicã. Quid dicis igitur? Miserum esse (verbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserũ Cn. Pomp. qui tanta gloria, dignitate tanta sit orbatus: omneis denique miseros, qui hac luce careant. Reuolueris eodem: sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modò negabas eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse: ita ne miseri quidem sunt. Non dico fortaßè etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse cùm fueris, miserrimum puto. Quid miserius, quàm omninò nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt,

ti sunt, miseri iam sunt, quia nō sunt: & nosipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus antequam nati. Ego autem non commemini, antequam sum natus, me esse miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere. Ita iocaris, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt: & non eos miseros, qui mortui sunt. Esse ergo eos dicis. Immo, quia non sunt cum fuerint eos miseros esse. Pugnantia te lo qui non vides? quid enim tam pugnat, quam non modo miserum, sed omninò quicquam esse, qui non sit? An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? Quoniam me verbo premis, post hac non ita dicam, miseros esse, sed tantum miseros, ob idipsum, quia non sunt. Non dicis igitur, miser est M. Crassus: sed tantum, miser M. Crassus. Ita planè. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidē es? in primis enim hoc traditur: Omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, vt appellarem ἀξίωμα: vt ar pòst alio, si inuenero melius) id ergo est pronunciatum, aut quod verum, aut falsum esse dicitur. Cúm igitur dicis, Miser M. Crassus: aut hoc dicis, Miser est M. Crassus? vt poßit iudicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omnino. Age iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti vt faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui viuimus cum moriendum sit, nonne miseri sumus? Qua enim

 potest

poteſt in vita eſſe iucunditas, cùm dies & nocteis cogitandum ſit, iam iamque eſſe moriendum? Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deieceris? Quonam modo? Quia, ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in vita. nunc video calcem: ad quam cùm ſit decurſum. nihil ſit praeterea extimeſcendum ſed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, vt Siculi, ſententiam ſequi. Quam? non enim noui. Dicam, ſi potero, Latinè: ne ſcis enim me Graecè loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quàm in Graeco Latinè. Et rectè quidem. ſed quae tādem eſt Epicharmi iſta ſententia?

Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihili aeſtimo. Iam agnoſco Graecum. ſed quoniā coegiſti, vt concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros nō eſſe: perfice, ſi potes vt ne moriendū quidem eſſe miſerū putem. Iam iſtuc quidem nihil negotij eſt: ſed etiam maiora molior. Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quae tandem ſunt iſta maiora? Quoniam ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo nihil eſſe mali concedis. ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt. id eſt enim peruenienndum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. Vberius iſta quaeſo. haec enim ſpinoſiora prius vt confitear me cogunt, quàm vt aſſentiar. Sed quae ſunt ea, quae dicis te maiora moliri? Vt doceam, ſi poſſim, non modò malum non eſſe mortem, ſed bonum etiam eſſe mortem. Non poſtulo id quidem

dem: aueo tamen audire. vt enim non efficias, quod vis, tamen mors vt malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. Quid? si te rogauero aliquid, non respondebis? Superbi id quidem esset. sed, nisi quid necesse erit, malo nè roges. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, vt potero, explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo, certa vt sint & fixa, quæ dixero: sed vt homunculus vnus è multis probabilia coniectura sequens. vltra enim quo progrediar, quam vt verisimilia dicam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. Tu, vt videtur: nos ad audiendum parati sumus. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum. Sunt enim, qui discessum animæ à corpore putent esse mortem: sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed vnà animum & corpus occidere, animumq; cum corpore extingui. Qui discedere animum cēsent, alij statim dißipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porrò ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. alijs cor ipsum animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesq; dicuntur: & Nasica ille prudens bis consul, corculum appellatus, &c.

Egregiè cordatus homo Catus Aelius Sextus. Empedocles, animum esse censet cordi suffusum sanguinem. Alijs pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum.

cum. Animum autem animam, nostri declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia. ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam ignem vulgò: reliqua fere singuli, vt multi ante veteres. Proximè autem, Aristoxenus musicus idemqúe philosophus ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animi naturam: cuius principatum, id est, rationem in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitū tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omninò animum, & hoc esse nomen totum inane, frustraq́ & animalia & animanteis appellari: nec

ri:nec in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia, vimq; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus viuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quicquam nisi corpus vnum & simplex ita figuratu, vt temperatione naturæ vigeat & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quattuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintã quandã naturam censet esse è qua sit mens: cogitare enim & prouidere & discere & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc & similia eorũ in horũ quattuor generũ nullo inesse putat, quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animũ ἐντελέχειαν appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt fere omnium de animo sententiæ. Democritum enim, magnum quidem illum virum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus: nihil est enim apud illum, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. Vtrum igitur inter has sententias diiudicare malumus, an ad propositum redire? Cuperem equidem vtrumque, si posset: sed est difficile confundere: quare si, vt ista non differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus

mus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata nunc, si videtur, hoc: illud aliàs. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: efficiet enim ratio, vt quæcunque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors, aut malum non sit, aut si bonum potius. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certè quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dißipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum dicit esse? his sententijs omnibus nihil mors pertinere ad quenquam potest. pariter enim cùm vita sensus amittitur. Non sentientis autem nihil esse vllam in partem quod intersit. Reliquorum sententiæ spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cœlum quasi in domicilium suum peruenire. Me verò delectat: idque primum ita esse: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. Quid tibi ergo opera nostra opus est? nũ eloquentia Platonem superare possumus? euolue diligenter eum librum, qui est de Animo. amplius quod desideres, nihil erit. Feci me herculè, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? Do verò. Quid si maneant? Beatos esse concedo. Si intereant? Non esse miseros, quoniam ne sunt quidem. nam istuc coacti à te paulò

te paulò antè conceßimus. Quomodo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miseros sensu carenteis. Expone igitur nisi molestum est, primum si potes, animos remanere post mortem: tum, si minus obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate: quæ quò propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu è vita sic deleri hominem, vt funditus interiret: idque cùm è multis alijs rebus tum è pontificio iure, & caremonijs sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemq; vitæ, quæ in claris viris & fœminis animis dux in cœlum soleret esse in cæteris eos humi retineret, vt permanerent tamē: Ex hoc & nostrorum opinione.

Romulus in cœlo cum dijs genitalibus æuum
Degit: vt famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeque per lapsus ad nos, & vsque ad Oceanum

Autoritas

Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus? Hinc Liber Semele natus, eademq; e famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modo adiutores in prœliis victoriæ populi Ro. sed etiam nūtij fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum prope cælum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est? Si vero scrutari vetera & ex his ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt eruere coner: ipsi illi maiorum gentium dij, qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quære quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere quoniam es initiatus, quæ traduntur mysteria: tum denique, quàm hoc late pateat intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant quantum natura admonente cognouerant, rationes & causas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hisque maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita excesserant, viuere. At porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de Dijs praua sentiūt id enim vitioso more effici solet: omnes tamē esse vim, & naturam diuinam arbitratur. nec vero id collocutio hominū, aut consensus efficit, nō institutis opinio est confirmata, non legibus omni autem in re consensio omnium gentium, lex natura putanda. Quis est igitur, qui suorum mor-

mortem primum non eò lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem; luctũ sustuleris. nemo enim mœret suo incommodo, dolent fortasse & anguntur: sed illa lugubris lamẽtatio, fletusq́; mærens ex eo est, quod eum, quem diligimus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idque sentire atque hac ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum vero argumentum est naturam ipsam de immortalitate animorum tacitã iudicare, quod omnibus curæ sunt, & maximè quidẽ quæ post mortẽ futura sint. Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint, vt ait Statius in Synephebis: quid spectãt, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergò arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet baccam ipse nunquam: vir magnas leges, instituta, R. non seret? Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid eclogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi debeat, ex optima quaque natura? Quæ est igitur melior in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Abijt ad deos Hercules. nunquam abijsset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac Re. tot, tãtosq́; viros ob remp. interfectos cogitasse arbitramur? iisdem ne vt finibus nomen suum, quibus vita,

terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera & externa quæram, mihi: sed nescio quomodo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum; idq; in maximis ingenijs, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de principib. Quid poetæ? nonne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

Aspicite o ciues senis Ennij imaginis formam.
Hic vestrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. Idemq;

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito viuus per ora virûm.

Sed quid Poetas? opifices post mortem nobilitari volunt quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cũ inscribere non liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribũt de contemnẽda gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium consensus, naturæ vox est, omnesque, qui vbique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisque maxime

posse-

posteritati seruiat esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur: qualesque sint, ratione cognoscimus. sic permanere animos arbitramur cōsensu nationū omniū. qua in sede maneant, qualesq; sint ratione discendū est, cuius ignoratio finxit inferos, easq; formidines quas tu contēnere non sine causa videbare: in terrā enim cadētibus corporibus, hisq; humo tectis ex quo dictū est humari, sub terra censebāt reliquā vitā agi mortuorum. quam eorum opinionē magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poetæ. frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri mouetur audiens tam grande carmen.

Adsum atq; aduenio Acherunte vix via alta atque ardua.

Per speluncas saxis structas asperis, pēdentibus, Maximis: vbi rigida constat crassa caligo inferum, tantumq; valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt corpora cremata cū scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per seipsos viuenteis, non poterant mente complecti: formam aliquam figuramq; quærebant in Homeri tota νεκυία: inde ea quæ meus amicus Appius νεκρομαντια faciebat: inde in vicina nostra Auerni lacus.

Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio.

Alti Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorum.

Has tamē imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua nec sine palato, nec sine faucium, laterū, pulmonum vi & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autē est ingenij reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere: Itaque credo equidē etiam alios tot sæculis de animis: sed, quod litteris extet, Pherecides Syrus primus dixit animos hominū esse sempiternos antiquus sane: fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulis eius Pythagoras maximè confirmauit: qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore disciplinæ, tum etiam auctoritate: multaq; sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos; Rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quod erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem ferūt, vt Pythagoreos cognosceret, in Italiā venisse; & in ea cū alios multos, tum Archytam, Timæumq; cognouisse; & didicisse Pythagorea omnia: primumq; de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quā nisi quid dicis, præmittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. An tu, cū me in summam exspectationem adduxeris, deseris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire. Macte virtute. ego enim ipse cum eodem ipso nō inuitus erra-

errauerim. Num igitur dubitamus, an sicut pleraq; sic & hoc quanquam hoc quidem minimè persuadent enim mathematici, terram in medio mũdi sitam, ad vniuersi cæli complexum quasi pũcti instar obtinere quod κέντρον illi vocãt. eã porro naturam esse quattuor omnia gignentium corporum, vt, quasi partita habeant inter se & diuisa momenta, terrena, & humida, suapte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & mare ferantur: reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ superiores in medium locum mundi grauitate, feruntur & pondere: sic hæc sursum rectis lineis in cælestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetentes, siue quod à grauiorib. leuiora natura repellãtur. Quæcũ constent, perspicuum debet esse animos, cum è corpore excesserint siue illi sint animales, id est, spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Si vero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quam dilucide dicitur: aut quinta illa non nominata magis quam non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant Horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mẽs aut in corde cerebróue, aut in Empedocleo sanguine dimersa iaceat. Dicæarchum vero cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo doctos sane homines omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam adhæc transferre conetur. Harmoniam autem ex sonorum

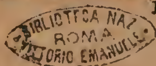
interuallis nosse possumus, quorum varia composi-tio harmonias etiam efficit plureis: membrorum vero situs & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video. Sed hac quidem, quãuis eruditus sit, sicuti est, hac magistro cõcedat Aristoteli, canere ipse doceat. bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur.

Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat.

Illam vero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium & rotundorum concursionem fortuitã: quam tamen Democritus concalefactam & spirabilem, id est, animalẽ esse voluit. Is autẽ animus qui si est, ex aliquo horum quattuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potißimũ videri video Panætio superiora capessat necesse est: nihil enim habẽt hæc duo genera proni, & supera, semper petũt. Ita, siue dißipãtur procul à terris, id euenit: siue permanent & conseruãt habitũ suum, hoc etiam magis necesse est ferãtur ad cælum, & ab his perrũpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terra proximus. calidor est enim, vel potius ardentior animus, quam est hic aër, quem modo dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, cur eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem sæpe iam appello crassum, eumquẽ perrumpat, quod nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ poßit cum animi celeritate contendere. qui si per-

manet incorruptus, suique similis: necesse est ita feratur, vt penetret et diuidat omne calum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur, & quod humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ, quam regionē cum superauit animus, naturamq́; sui similem contigit, et agnouit: iunctus ex anima tenui & ex ardore solis temperato ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit, cum enim sui similem & leuitatem & calorem adeptus est tanquam paribus examinatus ponderibus nullam in partem mouetur: eaq́; ei demum naturalis est sedes, cum ad sui simile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur eisdem rebus, quibus astra sustentātur & aluntur. Cumq; corporis facib. inflammari soleamus ad omnes fere cupiditates, eoq; magis incendi quod ijs æmulemur, qui ea habeāt quæ nos habere cupiamus, profecto beati erimus, cum corporib. relictis & cupiditatum & æmulationum erimus expertes quodq; nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus & visere: id multo tum faciemus liberius, totosq́; nos in contemplandis rebus perspiciendisq́; ponemus, propterea quod & natura inest in mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi, & oræ ipse locorum illorum quo peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabūt hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam cognitiōis cupiditate incensā excitauit. præcipue vero fruentur

patriā

cum. Animum autem animam, nostri declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia. ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam ignem vulgò: reliqua fere singuli, vt multi ante veteres. Proximè autem, Aristoxenus musicus idemque philosophus ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animi naturam: cuius principatum, id est, rationem in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitũ tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem quem ait à Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omninò animum, & hoc esse nomen totum inane, frustraq́; & animalia & animanteis appellari: nec

ri: nec in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia, vimq́; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus viuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quicquam nisi corpus vnum & simplex ita figuratu, vt temperatione naturæ vigeat & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quattuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintã quandã naturam censet esse è qua sit mens: cogitare enim & prouidere & discere & docere; & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc & similia eorũ in horũ quattuor generũ nullo inesse putat, quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animũ ἐντελέχειαν appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt fere omnium de animo sententiæ. Democritum enim, magnum quidem illum virum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus: nihil est enim apud illum, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. Vtrum igitur inter has sententias diiudicare malumus, an ad propositum redire? Cuperem equidem vtrumque, si posset: sed est difficile confundere: quare si, vt ista non differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus

mus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata nunc, si videtur, hoc: illud alias. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: efficiet enim ratio, vt quæcunque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors, aut malum non sit, aut si bonum potius. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certè quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum dicit esse? his sententiis omnibus nihil mors pertinere ad quenquam potest. pariter enim cùm vita sensus amittitur: Non sentientis autem nihil esse vllam in partem quod intersit. Reliquorum sententiæ spem afferunt. si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cœlum quasi in domicilium suum peruenire. Me verò delectat: idque primum ita esse: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. Quid tibi ergo opera nostra opus est? nũ eloquentia Platonem superare possumus? euolue diligenter eum librum, qui est de Animo. amplius quod desideres, nihil erit. Feci me herculè, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? Do verò. Quid si maneant? Beatos esse concedo. Si intereant? Non esse miseros, quoniam ne sunt quidem. nam istuc coacti à

te paulò

te paulò antè conceßimus. Quomodo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miseros sensu carenteis. Expone igitur nisi molestum est, primum si potes, animos remanere post mortem: tum, si minus obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate: quæ quò propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu è vita sic deleri hominem, vt funditus interiret: idquè cùm è multis alijs rebus tum è pontificio iure, & cæremonijs sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemq́ue vitæ, quæ in claris viris & fœminis animis dux in cœlum soleret esse in cæteris eos humi retineret, vt permanerent tamē: Ex hoc & nostrorum opinione.

Romulus in cœlo cum dijs genitalibus æuum

Degit: vt famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indequè per lapsus ad nos, & vsque ad Oceanum

Autoritas

num Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. Hinc Liber Semele natus, eademque famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modo adiutores in prælijs victoriæ populi Ro. sed etiam nũtij fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum prope cælum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est? Si vero scrutari vetera & ex his, ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt eruere coner: ipsi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quære quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ traduntur mysterijs: tum denique, quam hoc late pateat intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant quantum natura admonente cognouerant, rationes & causas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hisque maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita excesserant, viuere. At porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de Dijs praua sentiũt id enim vitioso more effici solet: omnes tamen esse vim, & naturam diuinam arbitratur. nec vero id collocutio hominũ, aut consensus efficit, nõ institutis opinio est confirmata, non legibus omni autem in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda. Quis est igitur, qui suorum

mor-

Bacchus fi[...] natus [...] Semele [...] et Jove

[...]

in [...] ad [...] [...]

mortem primum non eò lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem; luctū sustuleris. nemo enim mœret suo incommodo, dolent fortasse & anguntur: sed illa lugubris lamētatio, fletusq; mærens ex eo est, quod eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idque sentire atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum vero argumentum est naturam ipsam de immortalitate animorum tacitā iudicare, quod omnibus curæ sunt, & maximè quidē quæ post mortē futura sint. Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint, vt ait Statius in Synephebis: quid spectāt, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet bacam ipse nunquam: vir magnas leges, instituta, R. non seret? Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid eclogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi debeat, ex optima quaque natura? Quæ est igitur melior in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Abijt ad deos Hercules. nunquam abijsset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac Re. tot, tātosq; viros ob remp. interfectos cogitasse arbitramur? iisdem ne vt finibus nomen suum, quibus vita,

B ter-

terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera & externa quæram, mihi: sed nescio quomodo inhæret in mentibus quasi sæculorũ quoddam augurium futurorum; idq; in maximis ingenÿs, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de principib. Quid poetæ? nõne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

Aspicite ô ciues senis Ennÿ imaginis formam.
Hic vestrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ÿs, quorum patres affecerat gloria. Idemq;

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito viuus per ora virûm.

Sed quid Poetas? opifices post mortem nobilitari volunt quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cũ inscribere non liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribũt de contemnẽda gloria sua nomina inscribunt? Quod si omnium consensus, naturæ vox est, omnesque, qui vbique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisque maxime

posse-

posteritati seruiat esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur: qualesque sint, ratione cognoscimus. sic permanere animos arbitramur cōsensu nationū omniū. qua in sede maneant, qualesq; sint ratione discendū est, cuius ignoratio finxit inferos, easq; formidines quas tu contēnere non sine causa videbare: in terrā enim cadētibus corporibus, hisq; humo tectis ex quo dictū est humari, sub terra censebāt reliquā vitā agi mortuorum. quam eorum opinionē magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poetæ. frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri mouetur audiens tam grande carmen.

Adsum atq; aduenio Acherunte vix via alta atque ardua.

Per speluncas saxis structas asperis, pēdentibus, Maximis: vbi rigida constat crassa caligo inferum, tantumq; valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt corpora cremata cū scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per seipsos viuenteis, non poterant mente complecti: formam aliquam figuramq; quærebant in Homeri tota νεκυία: inde ea quæ meus amicus Appius νεκρομαντεία faciebat: inde in vicina nostra Auerni lacus.

Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio.

Alti Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorum.

Has tamē imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua nec sine palato, nec sine faucium, laterũ, pulmonum vi & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autē est ingenij reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere: Itaque credo equidē etiam alios tot sæculis de animis: sed, quod litteris extet, Pherecides Syrus primùs dixit animos hominũ esse sempiternos antiquus sane: fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulis eius Pythagoras maximè confirmauit: qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore disciplina, tum etiam auctoritate: multaq; secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos; Rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quod erat numeris, aut descriptionibus explicandum: Platonem ferũt, vt Pythagoreos cognosceret, in Italiã venisse; & in ea cũ alios multos, tum Archytam, Timæumq; cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia: primumq; de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quã nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. An tu, cũ me in summam exspectationem adduxeris, deseris? errare me hercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire. Macte virtute. ego enim ipse cum eodem ipso nõ inuitus erra-

errauerim. Num igitur dubitamus, an sicut pleraq; sic & hoc quanquam hoc quidem minimè persuadent enim mathematici, terram in medio mũdi sitam, ad vniuersi cæli complexum quasi pũcti instar obtinere quod κέντρον illi vocãt. eã porro naturam esse quattuor omnia gignentium corporum, vt, quasi partita habeant inter se & diuisa momenta, terrena, & humida, suapte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & mare ferantur: reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ superiores in medium locum mundi grauitate, feruntur & pondere: sic hæc sursum rectis lineis in cælestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetentes, siue quod à grauiorib. leuiora natura repellãtur. Quæcũ constent, perspicuum debet esse animos, cum è corpore excesserint siue illi sint animales, id est, spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Si vero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quam dilucide dicitur: aut quinta illa non nominata magis quam non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant Horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mẽs aut in corde cerebróue, aut in Empedocleo sanguine dimersa iaceat. Dicæarchum vero cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo doctos sane homines omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam adhæc transferre conetur. Harmoniam autem ex sonorum

interuallis nosse possumus, quorum varia compositio harmonias etiam efficit plureis: membrorum vero situs & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video. Sed hac quidem, quãuis eruditus sit, sicuti est, hac magistro cõcedat Aristoteli, canere ipse doceat. bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur.

Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat.

Illam vero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium & rotundorum concursionem fortuitã: quam tamen Democritus concalefactam & spirabilem, id est, animalẽ esse voluit. Is autẽ animus qui si est, ex aliquo horum quattuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potißimũ videri video Panætio superiora capessat necesse est: nihil enim habẽt hæc duo genera proni, & supera, semper petũt. Ita, siue dißipãtur procul à terris, id euenit: siue permanent & conseruãt habitũ suum, hoc etiam magis necesse est ferãtur ad cælum, & ab his perrũpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terræ proximus. calidor est enim, vel potius ardentior animus, quam est hic aër, quem modo dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, cur eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem sæpe iam appello crassum, eumq́ue perrumpat, quod nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ poßit cum animi celeritate contendere. qui si per-

manet incorruptus, suique similis: necesse est ita feratur, vt penetret et diuidat omne cælum: hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur, & quod humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ, quam regionē cum superauit animus, naturamq́; sui similem contigit, et agnouit: iunctus ex anima tenui & ex ardore solis temperato ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit, cum enim sui similem & leuitatem & calorem adeptus est tanquam paribus examinatus ponderibus nullam in partem mouetur: eaq́; ei demum naturalis est sedes, cum ad sui simile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur eisdem rebus, quibus astra sustentātur & aluntur. Cumq́; corporis facib. inflammari soleamus ad omnes fere cupiditates, eoq́; magis incendi quod ijs æmulemur, qui ea habeāt quæ nos habere cupiamus, profecto beati erimus, cum corporib. relictis & cupiditatum & æmulationum erimus expertes quodq́; nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus & visere: id multo tum faciemus liberius, totosq́; nos in contemplandis rebus perspiciendisq́; ponemus, propterea quod & natura inest in mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi, & oræ ipsæ locorum illorum quo peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabūt hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam cognitiōis cupiditate incensā excitauit. præcipue vero fruentur

patria

cuntur ea, qui tum etiã, cum has terras incolẽteis circunfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderũt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, quæ nominata.

Argo, quia Argiui in ea delecti viri
uecti petebant pellem inauratam arietis.

aut ij, qui Oceani freta illa viderunt,

Europã, Libyamq́; rapax vbi diuidit vnda, quod tandem spectaculum fore putamus, cũ totam terrã contueri licebit, eiusq́; cũ situm, formã, circunscriptionem, tum & habitaleis regiones rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris vacanteis? nos enim ne nũc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. Neq; enim est vllus sensus in corpore sed vt non solũ physici docent, verûm etiam medici, qui ista aperta & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aureis, ad nareis, à sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atq; integris & oculis & auribus nec videmus, nec audimus: vt facile intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamẽ sentire nihil queat mens, nisi id agat & adsit. Quid quod eadem mẽte res dissimillimas comprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinq; nuntijs animus cognosceret, nisi ad eũ omnia referẽtur, vt idem omnium iudex solus esset. Atq; ea profecto tum multo puriora & dilucidiora cernentur,

tur, cum quò natura feret, liber animus peruenerit. nam nunc quidem quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est: tamen terrenis, concretisq; corporibus sunt intersepta quodam modo. Cùm autem nihil erit præter animum: nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidque sit. quamuis copiosè hæc diceremus, si res postularet, quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpè mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori & principi gratias exsultantes agunt, eumq; venerantur vt Deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si Physica non didicissetis, timeretis?

Acheruntia templa alta Orci, pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falsa cognouerit? Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. præclarum autē nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se cùm tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod vt ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. vt enim rationē

Plato nullam afferret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, vt velle cæteris, sibi certè persuasisse videatur. Sed plurimi contra nituntur, animosque quasi capite damnatos morte multant, neque aliud est quie quam, cur incredibilis his annorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: aut si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus ne in conspectum videatur animus, an tanta sit eius tenuitas vt fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse: videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti multò difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit tanquam aliena domi, quàm qualis, cùm exierit, & in liberum cœlum quasi in domum suam venerit. Si enim, quod nunquam vidimus, id quale sit intelligere non possimus, certè & deum ipsum, & diuinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset, intelligentia, nullum omninò animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, VT SE QVISQVE NOSCAT non enim credo, id præcipit, vt membra nostra, aut sta

animorũ

turam

turam figurámue noscamus: neque nos corpora sumus neque ego tibi dicẽs hoc corpori tuo dico: cùm igitur, NOSCE TE *dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum. Nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi praeceptum: sic, vt tributum deo sit. hoc est seipsum posse cognoscere.* * *Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic quaeso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se? ex quo illa ratio nata est* Platonis, *quae à* Socrate *est in* Phaedro *explicata, à me autem posita est in sexto libro de rep. Quod semper mouetur, id in aeternum est. quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliundè, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. solùm igitur, quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quin etiam caeteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliundè. quod si nnuquam oritur, ne occidit quidem vnquam, nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, vt motus principium id sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidant omne caelum, omnisque terra: & consistat necesse est, nec* natura

vim

vim vlla nanciscantur, quæ primo impulsa moueantur. Cùm pateat igitur æternum id esse quod se ipsum moueat: quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autem est animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria natura animæ atque vis: quæ si est vna ex omnibus, quæ seipsam semper moueat, neque nata certè est, & æterna est. Licet concurrant plebeij omnes philosophi: (sic enim ij, qui à Platone & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vnquam tam eleganter explicabunt, se ne hoc quidem ipsum quam subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quòd cũ sentit, illud vnà sentit se vi sua, nõ aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vnquã à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas. nisi quid habes ad hæc. Ego verò facilè sum passus ne in mentem quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti faueo sententiæ. Quid illa tandem, num leuiora censes. quæ declarant inesse in animis hominum diuina quædam? quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderẽ. nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas, omnem deniq; membrorum & totius corporis figurã videor posse dicere, vnde concreta & quomodo facta sint. Per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam natura putarem hominis vitam sustentari, quam vitis, quam arboris. hæc enim etiam dicimus viuere. Item si nihil haberet animus

mus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quod esset ei commune cum bestijs. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium: quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menō, pusionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille respondet, vt puer: & tamē ita faciles interrogationes sunt vt gradatim respondens eò perueniat, quasi geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, vt discere nihil aliud sit, quā recordari. quem locum multò etiam accuratius explicat in eo sermone, quē habuit eo ipso die, quo excessit è vita. docet enim, quēuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri vllo modo posse, vt à pueris tot rerum atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones; quas ἐννοίας vocant haberemus, nisi animus, antequam in corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cumq; nihil esset, vt omnibus locis à Platone disseritur (nihil enim putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, quale ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus cognoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea plane videt animus, cùm tam repentè in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit, sed cum se collegit atque recreauit; tum agnoscit

noscit ea reminiscendo. Ita nihil aliud est discere, nisi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror, quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim: aut vnde natam? Non quaro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Themistocles, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper Carneades quanta qui modo fuit, Scepsius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore studio & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficilè est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hac spectat oratio? qua sit illa vis, & vnde sit intelligendum puto, non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima sit animus, ignis ne nescio: nec me pudet, vt istos, fateri nescire quod nesciam; illud si vlla alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum. quid enim? obsecro te: terráne tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso cœlo aut sata, aut concreta videtur tanta vis memoria? Si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidem: at, quantũ sit, profectò vides. Quid igitur? vtrum capacitatem aliquam animum putamus esse, quo tanquam in aliquod vas ea, qua meminimus infundantur? absurdum id quidem. quis enim fundus, aut qua talis animi figura intelligi potest? aut qua tanta omninò capacitas? an inprimi quasi ceram animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? qua possunt

possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immēsa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? quid? illa vis quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio atque excogitatio dicitur? ex hácne tibi terrena, mortaliq́ue natura et caduca concreta ea videtur? aut quis primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut quis dissipatos homines congregauit, & ad societatem vitæ conuocauit? aut quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminauit? aut quis errantium stellarum, cursus, progressiones, institutionesq́ notauit? omnes magni, etiam superiores. qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt: à quibus mansuefacti, & exculti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus. nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuentā & temperata varietate & natura sonorum: & astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa nō re, sed vocabulo errantia. quorum conuersiones, omneisq́ue motus qui animo vidit, is docuit, similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cœlo esset. Nam cùm Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in sphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit, Platonis Deus, ut tarditate & celeritate dissimillimos motus vna regeret, conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne

rò ns

rò ne hæc quidem notiora & illuſtriora carere vi diuina videntur, vt ego aut poetam graue, plenumq́ue carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine quadam vi maiore flu ere, abundantem ſonantibus verbis, vberibusq́ue ſententijs. Philoſophia verò, omnium mater artium; quid eſt aliud, niſi, vt Plato ait, donum: vt egò, inuentum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiam, magnitudinemq́ue animi erudiuit, eademq́ue ab animo, tanquã ab oculis, caliginem diſpulit, vt omnia ſupera, infera; prima, vltima, media videremus. Prorſus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid eſt enim memoria rerum, & verborum? quid porrò inuentio? profectò id, quò nec in deo quicquam maius intelligi poteſt. Non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrante lætari arbitror, nec Homerum audio, qui Ganymeden à dijs raptum ait propter formam; vt Ioui pocula miniſtraret: non iuſta cauſſa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos: quæ autem diuina? vigere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergò animus, vt ego dico, diuinus: vt Euripedes audet dicere, deus eſt. Et quidem ſi deus aut anima, aut ignis eſt, idem animus eſt hominis. nam vt illa natura cœleſtis & terra vacat, & humore: ſic vtriuſque harum rerum humanus animus eſt expers, ſin autem eſt quinta quæ-

tā quædam natura ab Aristotele inducta, primū hac & deorum est & animorum. Hanc nos sentētiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hac expreßimus.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum atque concretum aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihilne aut humidum quidem aut stabile, aut igneum: his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mētis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poßit præsentia: quæ sola diuina sunt, nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire poßint, nisi à deo. Singularis est igitur quadā natura, atq; vis animi, seiuncta ab vsitatis, notisq; naturis. Itaq; quicquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste et diuinum est. ob eamq; rem æternū sit necesse est. nec verò deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mēs soluta quædam, & libera, segregataq; ab omni concretione mortali, omnia sentiens et mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Tbj igitur, aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis est? potésne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellē; ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus vt sese ipse videat: ac vt oculus sic animus sese non videns. alia cernit, non videt autem, quod minimum est, formam suam, fortaßè: quanquam id quoq;: sed relinquamus: vim certè, sagacitatē, memoriam, motū, celeritatem videt, hæc magna, Vbi

hæc diuina, hæc sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem est, vt, cum videmus speciem primum, candoremque cœli, deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum atque noctium, commutationesque temporum quadripertitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem & ducem solem, lunamque accretione & diminutione luminis quasi fastorum notantem & significantem dies: tum in eodem orbe in XII. parteis distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè seruanteis, disparibus inter se motibus: nocturnamque cœli formam vndique sideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, vnde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues:

altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀντίχθονα: cæteras parteis incultas quod aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hic autem vbi habitamus, non intermittit suo tempore

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificæ pampinis pubescere,
Rami baccarum vbertate incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata conuestirier:

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum: partim

partim ad cultus agrorũ, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorumque cultorẽ, atque hominis vtilitati agros omneis & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cùm cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur: vel, si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? sic mentem hominis, quamuis eã non videas, vt Deum non vides: tamen, vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum & inuentione & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim diuinæ mentis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: &, cur credam multa afferre possũ. sed de hoc alias: nũc vbivbi sit animus, certè quidem in te est. quæ est ei natura? propria puto, & sua sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus, illud modo videto, vt Deum noris, & si eius ignores & locum & faciem: sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si eius ignores, & locum & formam, in animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in Physicis plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum: nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita sit, certè nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur. est enim interitus quasi discessus & secretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. His & talibus adductus Socrates, nec

patronum quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia: & supremo vitæ die, de hoc ipso multa disseruit: & paucis antè diebus, cùm facilè posset educi de custodia, noluit: & cùm penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, vt non ad mortem trudi, verum in cœlum videretur ascendere. ita enim censebat, itaque disseruit, duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium: nam qui se humanis vitijs contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, quibus, cœcati vel domesticis vitijs atq; flagitijs se inquinassent, vel in Repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deuium quoddam iter esse seclusum à concilio deorum. qui autem se integros castosq; seruauissent, quibusq; fuisset minima cũ corporibus contagio seseq; ab his semper seuocassent, essentq; in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. itaq; commemorat, vt cygni, qui non sine causa Apollini dicata sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videantur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quòd ijs sæpe vsu venit, qui acribus oculis deficientem solem intuerentur, vt aspectu omninò amitterent: sic mentis acies seipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamq; causam

contem-

contemplanti diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, multa aduersa reuerens, tanquam ratis in mari immenso, noster vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autē sic abijt è vita, vt causam moriēdi nactū se esse gauderet. Vetat enim dominās ille in nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Cùm verò causam iustam deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nūc Catoni sæpe multis: ne ille medius fidius vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim vetant: sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atq; emissus exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, commentatio mortis est. nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id est, à corpore, cùm à re familiari, quæ est ministra et famula corporis, cùm à Repub. cùm à negotio omni seuocamus animū, quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad se ipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximeq; à corpore abducimus? secernere autem à corpore animū, ne quicquā aliud est, quàm emori discere. Quare hoc commentemur, mihi crede disiungamusque nos à corporibus, id est, consuescamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: & cùm illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. nam qui in cōpedibus corporū semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerūt. quò cum venerimus, tum deniq; viuemus. nam hæc quidem vita, mors est: quā

lamenta-

lamentari possem, si liberet. Satis tu quidem in consulatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his verò modò auditis, multò magis. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue retardabis, siue properabis: volat enim ætas. tantum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudū videbatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dij ipsi, vel cum dijs futuri sumus. Quid refert? adsunt enim qui hæc non probent. Ego autem nunquam ita te hoc sermone dimittam, vlla vti ratione mors tibi videri malū possit. Qui potest, cùm ista cognouerim? Qui possit, rogas? cateruæ veniunt contradicentium non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quomodo doctissimus quisq; contemnit: acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim treis libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere, animos esse mortaleis. Stoici autem vsuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiamsi ita sit, mors tamen non sit in malis? Vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. Laudo id quidem: & si nihil nimis oportet considere: mouemur enim sæpe aliquo acutè concluso: labamus, mutamusq; sententiam. clarioribus etiam in rebus inest aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, simus armati. Sanè quidem: sed ne accidat, prouidebo. Nū quid igitur est causæ, quin amicos nostros

Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere è corpore cùm excesserint, sed non semper? istos verò, qui, quod tota in hac caussa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facilè ad credendum est, sed eo concesso, quod volunt, consequens, id certè non dant, vt cùm diu permanserit, ne intereat. Benè reprehendu: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panætio à Platone suo dissentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientißimum, quem sanctißimum, quem Homerum philosophorum appellat, huius hanc vnam sententiam de immortalitate animorum non probat: vult enim, quod nemo negat, quicquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiã in ingenijs, non solùm in corporibus appareat. alterã autem affert rationem, nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque poßit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturũ: dolere autem animos: ergo etiã interire. Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet: non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente & disclusas putat. nam similitudo magis apparet in bestijs: quarũ animi sunt rationis expertes, hominũ autẽ similitudo in corporũ figura magis extat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sunt. multa enim corpore existunt, quæ acuant

mentem: multa quæ obtundant. Aristotelos quidē ait omneis ingeniosos melancholicos esse: vt ego me tardiorem esse non molestè feram. enumerat multos: idque quasi constet, rationem cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore: ea autem sunt quæcunque sunt, quæ similitudinem faciunt: nihil necessitatis affert, cur nascantur animi, similitudo. Omitto similitudines: vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie patris: vita omnium perditorum ita similis, vt esset facilè deterrimus. cuius etiam similis P. Crassi, & sapientis & eloquentis hominis nepos, multorumq; aliorum virorū clarorum quos nihil attinet nominare, nepotes, & filij. Sed quid agimus? oblitinè sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cùm satis de æternitate dixissemus, ne, si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte?

Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare à proposito facilè patiebar.

Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare spero que, fore, vt contingat id nobis: sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem: video, nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ: mali verò quid affert ista sententia? fac animum sic interire, vt corpus: num igitur aliquis dolor, vt omninò post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit: & si Democritum insimulat Epicurus: Democritici negāt. Ne in animo quidē igitur sensus remanet: ipse enim nusquā est.

est. Vbi igitur malum est? quoniam nihil tertium an ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore? vt credam ita esse: quam est id, exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate: totumque leue est, qualecunque est: fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus ijs, quæ sunt bona in vita. vide ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominũ? vere & iure possũ. sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam officere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur, illa in scholis dicere, quod multi, his auditis mortem sib. ipsi consciscerent. Callimachi quidem Epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est quẽ ait, cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse lecto Platonis libro. Eius autem, quem dixi Hegesiæ liber est ἀποκάρτερων: quod à vita quidã per inediam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, & si minus quam ille, qui omnio viuere expedire nemini putat. Omitto alios. etiam ne nobis expedit? qui & domesticis & forensibus solatijs ornamentisque priuati, certè, si ante occidissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset. Sit igitur

aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit, Metellus ille honoratus quattuor filijs at quinquaginta Priamus: è quibus decem & septē iusta vxore nati: in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogū imposuerūt: Priamum autem tanta progenie orbatū, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filijs, incolumi regno occidisset Astante ope barbarica

Tectis cælatis, laqueatis:

vtrum tandem à bonis? an à malis discessisset? tum profecto videretur à bonis. At certè euenisset melius nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari.

quasi vero ista vi quicquam tū potuerit ei melius accidere: quod si ante occidisset tum euentum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum: coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis publicè gratulabantur. ineptum sane negotiū, & Græculum; sed tamen fortunatum. Vtrum igitur si tū esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certè à miseriis. nō enim cum socero bellū gessisset nō imperatus arma sumsisset, nō domum reliquisset, non ex Italia fugisset, nō exercitu amisso nudus in seruorum ferrum, & manus incidisset: non liberi defle-

ti,

ti, nō fortunæ omneis à victoribus poßiderentur. qui si mortem tum obisset, in amplißimis fortunis occidisset. in propagatione vitæ quot, quantas quam incredibileis hausit calamitateis? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenerint, tamē quia possunt euenire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices: aut certi quicquā sit in rebus humanis aut sperare sit prudentius, quā timere. Sed hoc ipsū concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idq; esse miserū? certe ita dicāt necesse est; An potest is, qui non est, re vlla carere? triste enim est nomen ipsum carendi, quia subijcitur hæc vis: habuit, nō habet, desiderat, requirit, indiget. Opinor, hæc incommoda sunt carentis: caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas: valet hoc in uiuis, mortuorum autem non vitæ modo commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt nos qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certè nemo: quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec vsu, nec natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiā atq; etiam est argumentum confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare nō possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito & fixo, illud excutiendum est, vt sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in

ver-

verbo Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis: inest enim velle in carendo, nisi cũ sic tanquam in febri, dicitur, alia quadã notione verbi: dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid nõ habeas, & nõ habere te sentias, etiã si id facile patiare carere autem malo id non dicitur: non enim esset dolendum: dicitur illud, bono carere, quod est malum: sed ne viuus quidem bono caret, si eo non indiget sed in viuo intelligi tamen potest, regno carere. Dici hoc in te satis subtiliter, non potest. posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus: at in mortuo ne intelligi quidem potest: carere enim sentientis est: nec sensus in mortuo est: ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere Philosophia videamus. Quoties non modo ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non Luc. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset, non cum Latinis decertans pater Decius cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non vno bello pro patria candenteis Scipiones Hispania vidisset, Paullum Aemilium Cannæ, Venusia Marcellũ Latini Albinum, Lucani Graccum. Num quis horũ miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremũ: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. At id ipsum odiosum est sine sensu esse. Odiosum si id esse careret. cum vero perspicuum sit, nihil posse in eo

esse

esse, qui ipse non sit: quid potest in eo odiosum qui nec careat nec sentiat? Quanquam hoc quidem nimis sæpe: sed hoc ideo quod in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit id quod est luce clarius, animo & corpore consumto, totoq́ue animante deleto, & facto interitu vniuerso, illud animal, quod fuerint factum esse nihil: is plane perspiciet, inter Hippocentaurum qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quam illo viuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret: & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam vrbem nostram potituram putem: quia tanta caritas patriæ est, vt eam nō sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ nunquā longè potest abesse, quo minus in omne tempus reip. suisq̀ue consulat, & posteritatē ipsam cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed virtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura vero sic se habet, vt quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, qua vt nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit, in quo quid potest esse mali, cū mors

nec

nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit: quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. Quasi vero quis quam ita nonaginta annos velit viuere, vt, cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne sues quidem id velint. Endymion vero, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormiuit, qui est mons Cariæ, nondum opinor, experrectus est. Num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamq; quotidiè induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulachro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus, naturæne? At ea quidē dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quod quærare, si repetit cum vult? ea enim conditione acceperas, idem si puer paruus occidit, æquo animo ferēdum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat, nondū gustauerat, inquiunt, vitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum ceteris rebus melius putatur, aliquam partem quam nullam attingere, cur in vita secus? Quanquam non male ait Callimachus, multo sæpius lachrymasse Priamum, quam Troilum. Eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. cur? nam reor,

non

tionillis, si vita longior daretur, posset esse iucundior nihil est enim profecto homini prudētia dulcius. quā vt cætera auferet, affert certe senectus. Quæ vero ætas longa est? aut quid omnino homini longū? nonne modo pueros, modo adolescenteis in cursu à tergo insequens, nec opinanteis assecuta est senectus? Sed quia vltra nihil habemus, hoc longū dicimus: omnia ista, perinde vt cuiq; data sūt, ita pro rata parte aut lōga aut breuia dicūtur. Apud Hipanim fluuiū, qui ab Europæ parte in Pōtum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuant. ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est; quæ vero occidente sole, decrepita: eò magis, si etiam solstitiali die. confer nostram longissimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omneis ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totamquē vim bene viuendi in animi robore ac magnitudine, & in omniū rerū humanarum contēptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effæminamur: vt, si ante mors aduenerit, quam Chaldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutiq; videamur quod si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: pro dij immortales, quam iter illud iucundum esse debet quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura sit. quā me delectat Theramenes quamq; elato

animo

animo est. & si enim flemus, cum legimus: tamen nõ miserabiliter vir clarus emoritur qui cum coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum venenum vt sitiens, obduxisset, reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret. Quo sonitu reddito, ridens. Propino; inquit, hoc pulchro Critiæ: qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in cõuiuijs solent nominare: cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cum iam præcordijs conceptam mortem contineret: vereq́ue ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ breui cõsecuta est. Quis hãc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum iudicaret? vadit in eundem carcerẽ atq; in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsum apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet iudices bene mihi euenire quod mittar ad mortẽ. necesse est enim, sit alterũ de duob vt aut sensus omnino mors omneis auferat, aut in alium quendã locũ ex his locis morte migretur. Quam obrem, siue sensus extinguitur, morsq́; ei somno similis est, qui nonunquam, etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert, dij boni, quid lucri est emori? aut quam multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras quas, q. è vita excesserunt, incolũt: id multo

iam

iam beatius est se, cùm ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Ceacum, Triptolemum: conuenireqúe eos, qui iustè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? Vt verò colloqui cū Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpè mori, si fieri posset, vellem, vt ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cùm Aiacem, cum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyssis, Sisyphiquè prudentiam. nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, sicut hic faciebam, capite damnarer. ne vos quidem iudices, ij, qui me absoluistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest nec viuo, nec mortuo: nec vnquam eius res à dijs immortalibus negligentur: nec mihi ipsi hoc accidit fortuitò, nec verò ego ijs à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quod mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidem hoc modo, nihil autē melius extremo. Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me, vt moriar: vos, vt vitam agatis. Vtrū autem sit melius, dij immortales sciunt, hominem quidem scire arbitror neminem. N*æ ego haud paullo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et si, quod præter deos negat scire quenquā, id scit ipse, vtrum melius sit, nā dixit antè. sed suum illud, nihil*

vt affirmet, tenet ad extremum. Nos aut teneamus, vt nihil censeamus esse malū, q̄ sit à natura datū omnibus: intelligamusq; si mors malū sit, esse sempiternū malū: nā vitæ miseræ mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed q̄d ego Socratem, aut Theramenem, præstanteis viros virtutis & sapientiæ gloria commemoro, cum Lacedæmonius q̄dam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortē tantopere contempserit, vt cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atq; læto, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnis ne leges Lycurgi? responderit, Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam sine mutuatione & sine versura possem dissoluere. O verbū Sparta dignum: vt mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Taleis innumerabileis nostra ciuitas tulit. Sed quid duces, & principes nominē, cum legiones scribat Cato sæpe alacreis in eum locum profectas, vnde redituras se nō arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Termopylis occiderunt. in quos Siminodes: Dic hospes Spartæ, nos te hic vidisse iacenteis.

Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij: hodie apud inferos fortasse cœnabimus? fuit hæc gens fortis, dū Lycugi leges vigebant, è quibus vnus, cum Perses hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ iaculorum multitudine & sagittarum non videbitis: In vmbra igitur, inquit, pugnabimus.

mus. Viros commemoro. qualis tandem Lacena? quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset: iccirco, inquit, genueram, vt esset qui pro patria morti non dubitaret occumbere. Esto fotes, & duri Spartæ: magnam habet vim Reipublicæ disciplina. Quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur? cui cum Lysimachus rex crucem minaretur, Istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine, an sublime putrescat. Cuius hoc dicto admoneor, vt aliquid etiam de humatione & sepultura dicendũ existimem, rem non difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paullo ante dicta sunt: de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalite animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet. Multam vero, inquit, operam amici, frustra consumsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturũ, neque quicquam mei relicturum. veruntamen Crito, si me assequi poteris, aut sicubi nactus eris: vt tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestrûm, cum hinc excessero, consequetur. Præclarè id quidem qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & idem quidem sentiens: sed vt Cynicus, asperius, proiici se iussit inhumatum, tum amici, Volucribusne & feris? Minimè vero, inquit: sed bacillum prope me, quò abi-

gam, ponitote. *Qui poteris? inquiunt illi: non enim sentites. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentiēti?* Praclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quærētibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri, Nihil necesse est, inquit: vndique enim ad inferos tantundē via est. Totaq; de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat. in corpore autē perspicuū est, vel extincto animo, vel elapso, nullū residere sensum, sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorē ad currum religatum Achilles. lacerari eum, & sentire credo putat. Ergo hunc vlciscitur, vt quidem sibi videtur. at illa sicut acerbißimam rem maret:

Vidi, videre quod me passa ægerrimè,
Curru Hectorē quadriiugo raptarier: *Quē Hectorē? aut quamdiu ille erat Hector? melius Attius, & aliquādo sapiēs Achilles: Imo enimuero corpus Priamo reddidi, Hectorē abstuli.* Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrē dormire nō sinat: (leuas,

Mater, te appello, quæ curam somno suspensam
Neque te mei miseret? surge, & sepeli natum.

Hæc cum preßis & flebilibus modis qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur, difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros iudicare:

priusquam feræ, volucresq;

metuit, ne laceratis mēbris minus bene vtatur: ne cōbustis, non extimescit. Heu reliquias semiaßi regis de

ma-

nudatis ossibus. Per terrã sanie delibutã fide diuexarier. Non intelligo, quid metuat, cũ tã bonos octonarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum multi inimicos, etiam mortuos puniantur. Excreatur luculentis sanè versib. apud Ennium *Thyestes, primum vt naufragio pereat Atreus, durum hoc sane, talis enim interitus non est sine graui sensu illa inania,*

Ipse summis saxis fixus asperis,
Euisceratus latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabant, quam ille latere pendẽs, cui se hic cruciatũ censet optare quam essent dura, si sentiret, nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane:

Neq; sepulcrum quo recipiatur, habeat portum corporis.

Vbi remissa humana vita corpus requiescat à malis. Vides quanto hic in errore versetur, portum esse corporis, sepulcrũ: & requiescere in sepulcro putat mortuũ. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filiũ nec docuerit quatenus esset quidq; curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertã, nationum varios errores perspicere cum liceat? condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi seruant. Persæ etiam cera circumlitos condunt, vt quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est nõ humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes. optimates domesticos, nobi-

 le

le autē genus canū illud scimus esse: sed pro sua quisq; facultate parat, à quibus lanietur, eamq́ue optimam illi esse censent sepulturam. Permulta alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus: sed ita tetra sunt quadam, vt ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, vt mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini, famaq̀ue dandum sit, id curent viui: sed ita, vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. sed profecto mors tum æquissimo animo oppetatur, cum suis laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortē tempestiua fuerunt quæ vtinā potuissem obire. nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia vitæ fortuna: bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficiet, vt mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, vt satis superq́ue vixisse videamur: Quanquam enim sensus aberit, tamen suis & proprijs bonis & laudis & gloria, quamuis non sentiant, mortui non carent, etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. verum multitudinis iudicium de bonis si quando est, magis laudandum est, quam illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur Lycurgum, Solonem, legū & publicæ disciplinæ carere gloria. Themistoclē, Epaminondā bellicæ virtutis. ante enim Salaminā ipsam Neptunus obruet, quam Salaminij tro-

phæi

phæi memoriam: priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quam pugnæ Leuctricæ gloria. • multo etiam tardius fama deseret Curium, Fabricum, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Læliũ, innumerabileis alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidendi animo si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus: secundis vero suis rebus volet etiam mori non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quam molesta decessio. hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olimpionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem & gratulatus, Morere Diogara, inquit: nõ enim in cælum ascẽsurus es. Magna hæc, & nimiũ fortasse Græci putã, vel tum potius putabant. isq;, qui hoc Diagoræ dixit permagnum existimans treis Olympionicas vna ex domo prodire cunctari illum diutius in vita. fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidẽ quod satis esset paucis verbis, vt mihi videbar, responderam. concesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quòd in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorẽ modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in iis

malis, quibus vulgo opinantur. Hanc excuture opinio nem mihimet radicitus volui, eoq́ue fui fortasse longior. Tu longior? non mihi quidem: prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem; posterior, vt modo non nollem, modo non laborarem. omni autem ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem planè relinquimus? Tu vero istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure. illa enim, si verè loqui volumus, te ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo enim audire quicquid est. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, alijsq́ue pluribus. Primum Argiuæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula est. cum enim illam ad sollenne & statum sacrificium curru vbi eius esset satis longè ab oppido ad fanum, morarenturq̀ue iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, veste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus pro filijs, precata à dea dicitur, vt illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à deo, post epulatos cum matre adolescenteis, somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes vsi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificassent, venerantes Deum, petierunt mercedem non paruam illam quidem operis & laboris sui. nil, certi,

ſed quod optimum homini, quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertium: qui vt illuxit, mortui ſunt reperti. Indicauiſſe Deum dicunt, & eum quidem Deum, cui reliqui dij conceßiſſent, vt præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua mißione dediſſe ſcribitur: docuiſſe regem, non naſci homini longè optimum eſſe: proximum autem quamprimum mori. qua eſt vſus ſententia in Creſphonte Euripides.

Nam nos decebat cœtu celebranteis domum,
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputanteis mala:
At, qui labores morte finiſſet graueis,
Omnes animos laude & lætitia exequi.

Simile quiddam eſt in cõſolatione Crantoris, ait enim Therinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, veniſſetq́; in pſychomãtium, quærentẽ quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: Huic in tabellis treis huiuſmodi verſiculos datos:

Ignaris homines in vita mentibus errant,
Euthynous potitur fatorum munere læto.
Sic fuit vtilius finiri ipſiq́ue, tibiq́ue.

His & talibus autoribus vſi, confirmant cauſam à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis, ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorum, cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit.

Claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiã beatæ videri solent. repetũt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupidè mortem expetiuerunt pro vita ciuium: Codrum, qui se in medios immisit hosteis famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victriceis Athenas fore. Menecheus verò non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt. quos enumerare magnum est: ita sunt multi: quibus videmus optabileis fuisse morteis cum gloria. Quæ cùm ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non exstinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autẽ perimit, ac delet omninò, quid melius, quam in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno cõsopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennij, quam Solonis oratio: hic enim noster,

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu
Faxit. *at verò sapiens ille:*
Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
Mœrorem, vt celebrent funera cum gemitu.

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à Deo denunciatum videa-

videatur, vt exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus: emittitq́; nos è custodia, et leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternam, & planè in nostrā domum remigremus, aut omni sensu molestiaq́; careamus, sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem alijs, nobis faustum putemus: nihilq́; in malis ducamus, quod sit vel à dijs immortalibus, vel à natura parente omnium cōstitutum. non enim temerè, nec fortuitò sati & creati sumus: sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlauisset omneis labores, tum incideret in mortis malū sempiternum. portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quo vtinam velis paßis peruehi liceat. sin resistētibus ventis reijciemur, tamen eodem paullo tardius referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, id ne miserum esse vni potest? habes epilogum, ne quid prætermissum, aut relictum putes. Ego verò. & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. Optimè inquam. Sed nūc quidem valetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potißimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni è philosophia est fructus vberrimus.

M. T. C.

M. T. C. TVSCV-
LANARVM QVAESTIO-
NVM AD M. BRVTVM LI-
ber Secundus, de tolerando
dolore.

Eoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omninò haud placere. Ego autem, Brute necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nã quid possum præsertim nihil agẽs agere melius? sed non paucis, vt ille. difficile enim est in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca nisi è multis eligi possunt: nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atque vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multũ sæpe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamẽ eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna vi debatur mortis effecta contemptio: quæ non minimũ valet ad animum metu liberãdum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest: sed qui, non modò quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidiũ ad beatam vitam comparat. quamquam non sumus ignari,

ignari, multos studiose contra esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omninò scriberemus. Etenim si rationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas & effectrix eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se immitari posse considerent: quemque sperandi sibi eundem & benedicendi finem proponerent: & cùm obruerentur copia sententiarum atque verborum, ieiunitatem & famem se malle, quam vbertatem & copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere pene ab ipso foro irrisi. quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse videamus? est enim Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eiq; ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel si in eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia à reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperationibus respondimus in Hortensio. pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accuratè in academicis quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abest, vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus. in ipsa enim Græcia, philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctißimorum contentionibus, dissentionibusq; viguisset. Quamobrem hortor omnes,

qui

qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudem iam languenti Graciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sicut reliquas omneis, quæ quidem erant expetendæ, studio atq; industria sua maiores nostri extulerunt. Atq; oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, vt iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus senescat, breuiq; tempore ad nihilum ventura videatur. Philosophia igitur nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamq; nos adiuuemus. nosq; ipsos redargui, refellique patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisq; sententijs quasi addicti & consecrati sunt, eaq; necessitate constricti, vt etiam, quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos qui sequimur probabilia, nec vltra id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus: & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum est. propter eorum multitudinem qui scripserunt. eadem enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referserunt. quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. Sed eos si possumus excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur. est enim quoddam genus eorum, qui se Philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim, sed quia profitentur ipsi illi, qui

eos

vos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniã, quemadmodum dicant ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. nam vt Platonem, reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omneis, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consectantur. Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur, quidquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorũ lectioni decere: nec si ipsi minus consequi possumus, iccircò minus id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiæq; consuetudo, de omnibus rebus in contrarias parteis disserendi, non ob eã causam solũ placuit, quod aliter non posset, quid in vnaquaq; re verisimile esset, inueniri: sed etiam quod esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps vsus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum, ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumsimus. Itaque cùm ante meridiẽ dictioni operam dedissemus, sicut pridiè feceramus: post meri-

diem

diem in Academiam descendimus: in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed ijsdem ferè verbis, vt actum disputatumq; est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam inductus exordio. Dici non potest, quàm sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potius adiutus. & si enim mihi conscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ: tamē obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amißionem omnium vitæ commodorum. Hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minus curandum putem. Minimè mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: medetur animis: inaneis solicitudines detrabit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omneis: tum valet multum, cùm est idoneam complexa naturā. FORTES ENIM NON MODO *fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multò magis ratio; quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quendam videlicet, & altum, & humana despicientē genuit. itaq; facilè in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem nū censes apud eos ipsos valere, nisi admodū paucos, à quibus inuenta, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisq; philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, vt ratio postulat? qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet? qui obtemperet ipse sibi, et decretis suis pareat?*

videre

videre licet alios tanta leuitate & iactatione, ijs vt fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos: multos libidinum seruos: vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio, quod quidem mihi videtur esse turpißimum. Vt enim, si grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur: aut, si absurdè canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quòd in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur, artem quéque vitæ profeßus, delinquit in vita. Nónne verēdum igitur, si est ita, vt dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim maius argumentum, nihil eam prodesse, quam quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? Nullum verò id quidem argumentū est. nam vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: falsoqúe illud & improbè,

Et si in segetem sunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. Atque vt in eodem simili verser: vt ager, quamuis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. ita est vtraque res vna sine altera debilis: cultura autem animi philosophia est. quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos: eaqúe mandat his, &, vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. Agamus igitur vt cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis. Dolorem existimo maximum malorum omnium. Etiám

ne maius, quàm dedecus? Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sentētia esse deiectum. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres: quid enim minus est te dignum, quàm tibi quicquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? qua vt effugias, quis est non modo recusandus, sed non vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? Ita prorsus existimo. Quare ne sit sanè summum malum dolor, malum est certè. Vidésne igitur quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? Video planè: sed plus desidero. Experiar equidem, sed magna res est, animoqúe mihi opus est non repugnante. Habebis id quidem. vt enim heri feci, sic nunc rationem, quò ea me cumqúe ducet, sequar. Primùm igitur de imbecillitate multorum, & de varijs disciplinis philosophorum loquar: quorum princeps & auctoritate & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum dolorem dicere, debinc ad hanc eneruatam, muliebremqúe sententiam, satis docilem se Epicurus præbuit. post hunc Hieronymus Rhodius dolore vacare summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. cæteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia peiora. Ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceres, oppositoqúe dedecore sententia depellere, in eo magistra vitæ tot secula permanes philosophia? quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum

dolore

dolore corporis velit, qui dolorem summum malum esse sibi persuaserit? quam porrò quis ignominiam, quã turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit? Quis autem non miser non modò tunc, cùm premetur summis doloribus, si in his est summum malum: sed etiam cùm sciet id sibi posse euenire? & quis est, cui non possit? ita fit, vt omninò nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, cui corpus benè constitutum sit, & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, vt mihi qudem risus captare videatur, affirmat enim quodam loco, si vratur Sapiẽs, si crucietur: expectas fortasse, dum dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna me herculè laus, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero & duro non est hoc satis: in Phalaridis, tauro si erit, dicet, quàm suaue est hoc? quàm hoc non curo? suaue etiam? an parum est, si non amarum? At id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suaue esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solùm hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suaue dicturum. Ego à te non postulo, vt dolorem eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, vt scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem: si fortis in perferendo

 ferendo

ferendo officio satis est: vt latetur etiam, non postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica natura, ad patiendum, tolerandumque difficilis. Aspice Philoctetam: cui concedendum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabuntur, cum è viperino morsu venæ viscerum veneno imbutæ, tetros cruciatus cierent. Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

Heu quis salsis fluctibus mandet
Me ex sublimi vertice saxi?
Iam iam absumor: conficit animam
Vis vulneris, vlceris æstus.

Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte quærebat: quas hic voces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira sanguine centauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea visceribus, ait ille,

O multa dictu grauia perpessu aspera,
Quæ corpore exantlaui atque animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit tristis Eurystheus mali,
Quantum vna vecors Oenei partu edita.
Hæc me irritiuit veste furiali inscium,
Quæ lateri inhærens morsu lacerat viscera,
Vrgensq; grauiter pulmonum haurit spiritus:

Iam decolorem sanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili absumptum extabuit.
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori inflixit meo:
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non saeua terris gens relegata vltimis:
Quas peragrans, vndique omnem hinc feritatem
expuli:
Sed foeminea vir, foeminea interimor manu.
O nate, verè hoc nomen vsurpa patri,
Ne me occidentem matris superet caritas
Huc arripe ad me manibus abstractam piis.
Iam cernam, mene, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris pestibus:
Miserere gentes nostras flebunt miserias.
Heu, virginali more ploratum edere.
Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo.
Sic foeminata virtus afflicta occidit.
Accede nate, assiste, miserandum aspice
Euisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti: tuque coelestûm sator,
Iace, obsecro, in me vim coruscam fulminis.
Nunc nunc dolorum anxiferi torquent vertices;
Nunc serpit ardor. O antè victrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
Vestróne pressu quondam Nemeaeus Leo
Frendens afflauit grauiter extremum halitum?

Hæc dextra Lernam tetram mactata excetra
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abiecit belluam
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconem, auriferam obtutu obseruantē arborē.
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

Possumus ne nos contemnere dolorē, cum ipsum Herculem tam intolleranter dolere videamus? Veniat Aescylus, non poeta tantùm, sed etiam Pythagoreus, *sic enim accepimus quomodo fert apud eum* Prometheus *dolorem, quē excipit ob furtum Lemnium, vnde ignem mortalibus Diuisse cluet doctus Prometheus* Clepsisse dolo, pœnasq́; Ioui Fato expēdisse supremo. *Has igitur pœnas pendēs, affixus ad* Caucasum, *hæc dicit:*

Titanum soboles socia nostri sanguinis
Generata cœlo, aspicite relegatum asperis,
Vinctumqúe saxis, nauem vt horrisono freto
Noctem pauentes timidè adnectunt nautæ,
Saturnius me sic infixit Iuppiter,
Iouisqúe numen Mulcibri adsciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus: qua miser solertia
Transuerberatus castrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funesto die,
Tristi aduolatu, aduncis lacerans vnguibus
Iouis satelles pastu dilamat fero.

Tum iecore opimo farta & satiata affatim,
Clangorem fundit vastum, & sublime auolans
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Cùm verò adesum inflatu renouatum est iecur,
Tum rursus tetros auida se ad pastus refert.
Si hunc custodem mæsti cruciatus alo,
Qui me perenni viuum fœdat miseria.
Nanque vt videtis, vinclis constrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectore,
Sic me ipse viduus pesteis excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali,
Sed longè à læto numine aspellor Iouis:
Atque hæc vetusta seclis glomerata horridis,
Luctifica clades nostro infixa est corpori:
Ex quo liquatæ solis ardore excidunt
Guttæ, quæ saxa assiduè instillant Caucasi.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certè dolorem malũ. Tu quidem adhuc meam causam agis. sed hoc mox videro. interea vnde isti versus? non enim agnosco. Dicam herculè: etenim rectè requiris. Vides ne abundare me otio? Quid tum? Fuisti sæpè, credo, cùm Athenis esses in scholis philosophorum. Fui verò, ac libenter quidẽ. Animaduertebas igitur, & si tum nemo erat admodum copiosus, veruntamen versus ab his admisceri orationi. Ac multos quidem à Dionysio Stoico. Probè dicis sed is quasi dictata nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hanc

quasi senilem declamationem, studiosè equidem vtor nostris poetis. sed sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed vidésne, poetæ quid mali afferant? lamentanteis inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticam disciplinam, vitamqúe vmbratilem & delicatam cùm accesserunt etiam poetæ, neruos omneis virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum Reipubl. statum exquireret. at verò nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & discimus, hanc eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poetis irascimur? virtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summum malum, dolorem dicerent. at tu adolescens cum id tibi paullò antè dixisses videri, rogatus à me, Etiámne maius quàm dedecus, verbo de sententia destitisti. roga hoc idem Epicurum. maius dicet esse malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cū hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus maius à philosopho nullum exspecto? Quare satis mihi dedisti cùm respōdisti, maius tibi videri malum dedecus, quàm dolorem. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges quàm sit obsistendum dolori. Nec tam quærendum est, dolor malúmne sit, quàm firmandus

animus

animus ad dolorem ferendũ. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum, quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nã cùm id, ꝙ mihi horribile videtur, tu omnino malũ esse negas, capior & scire cupio quomodo id, quod ego miserrimum existimẽ, ne malũ quidem sit. Nihil est. inquit, malum nisi ꝙ turpe, & vitiosum est. Ad ineptias redis: illud enim quod me angebat nõ eximis. Scio dolorẽ non esse nequitiã, desine id me docere: hoc doce, doleã, nec ne doleã, nihil interesse. Nunꝗ quicquam, inquit, ad beatè viuendũ, quod est in vna virtute positum, sed tamen est reijciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc copia verborum est: quod omneis vno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere, desinis tu mihi non tollis dolorem, cum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tollerariqúe possit nec mentiris: sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem nihil bonum esse, nisi quod honestum, nihil malum, nisi quod turpe. Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscit, in bonis. Hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestũ quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur: vt omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur. perexigua & minuta videantur: ne malum quidem vllum, nec si vnum in locum collata omnia sint, cum

turpitudinis malo comparandum. Quare si, vt initio concessisti, turpitudo peius est, quam dolor, nihil est planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere: tum dignitas, tum decus aderit: dumq́ in ea intueberis & te continebis: cedet profectò virtuti, dolor & animi inductiõe languescet. aut enim nulla virtus est, aut contemnendus est omnis dolor. Prudentiamne vis esse, sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest? Quid ergo? ea patieturne te quicquam facere nihil proficientem & laborantem an temperantia sinet te immoderatè facere quicquã? an coli iusticia poterit ab homine propter vim doloris enunciante commissa, prodente conscios, multa officia relinquente? Quid? fortitudini, comitibusqúe eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ rerum humanarum dispicientiæ, quomodo respondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili voce deplorans, audies, O virum fortem? te verò ita affectum ne verum dixerit quisquam. Amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliẽdus dolor. Ecquid scis igitur. si quid de Corinthys tuis amiseris, posse habere te reliquã suppellectilem saluam: virtutem autem si vnam amiseris & si amitti non potest virtus, sed si vnã cõfessus fueris te non habere, nullã te esse habiturum? num igitur fortem virũ, num magno animo, nũ patientẽ, nũ grauem, num humana contemnentẽ potest dicere Prometheum, aut Philoctetã? illos enim quãte malo Sed ille certe non fortis, qui iacet in lecto humido.

Qui eiulatu, quæstu, gemitu fremitibus
Resonando mutum, flebileis voces refert,

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed cum opprimi dico patientia, si modo est aliqua patientia: sin nulla est quid exornamus philosophiam: aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor, vel fodiat sanè, si nudus es, da iugulũ. sin tectus Vulcaniis armis, id est, fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis relinquet & deseret. Cretum quidẽ leges. quas siue Iuppiter siue Minos sanxit, de Iouis quidem sententia vt poetæ ferunt: itemque Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, venando, currendo esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorũ non modo nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? Interest aliquid inter laborem & dolorem. sunt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor est functio quædam vel animi, vel corporis grauioris operis & muneris: dolor autem motus asper in corpore à sensibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copiosor est lingua, quam nostra, vno nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amanteis doloris appellant, nos commodius laboriosos. aliud est enim laborare, aliud dolere.

O ver-

O verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia. aliud, inquam est dolere; aliud laborare. Cum varices secabantur Caio Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat agmē, laborabat. Est inter hæc quædam tamen similitudo: consuetudo enim laborū perpeßionem dolorū efficiet faciliorem Itaq; illi qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiā in fœminas transtulerunt, quæ cæteris in vrbibus mollißimo cultu parietum vmbris occulūtur: illi autē voluerunt nihil horū simile esse apud Lacænas virgines: quibus magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, militia studio est, quam fertilitas barbara. Ergo laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nōnunquā feriuntur impellūtur, abijciuntur. cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. Militia vero, nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur vlla sine anapæstis pedibus cohortatio, quam laboriosa est? Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, vides deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid ad vsum velint: ferre vallum. nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, vt, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare poßint. Quid exercitatio legionum? quid? ille cursus, clamor, quanti laboris est?

ex hoc ille animus in prælijs paratus ad vulnera. adduc pari animo inexercitatum militem: mulier videbitur. Cur? tantum interest inter nouum & veterem exercitum, quantum experti sumus. ætas tyronum plerunque melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. quinetiam videmus ex acie afferri sæpe saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quãuis leui ictu, ploratus turpissimos edere. At vero ille exercitatus & vetus, ob eamque rem fortior, medicum modo requirens, à quo obligetur,

O patrocle (inquit) ad vos aduenięs auxilium & vestras manus peto,

Prius quam oppeto malam pestem mandatam hostili manu:

Neque sanguis vllo potis est pacto profluens consistere,

Si qua sapientia magis vestra deuitari mors potest.

Nanque Aesculapi liberorum saucij opplent porticus:

Non potest accedi.

Certè Euripylus hic quidem est. hominem exercitatum quis tot verba tanto in luctu continuat? vide, quã non flebiliter respondeat: rationem etiam affertat: cur æquo animo sibi ferendum sit:

Qui alteri exitium parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt participet parem.

Ab-

Abducet Patroclus credo, vt collocet in cubili, vt vulnus obliget, si quidem homo esset. sed nihil vidi minus. quærit enim quid actum sit:

Eloquere, res Argiuûm prælio vt se sustinet?

Non potest effari, tantum dictis, quantum factis suppetit laboris. Quiesce igitur & vulnus alliga. et iamsi Eurypylus posset, non posset Aesopus:

Vbi fortuna Hectoris

Nostram acrem aciem inclinatam:

et cætera explicat in dolorẽ. sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. Ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensque non poterit? Ille verò melius, ac non paullo quidem. sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione & sapientia. aniculæ sæpe inediam biduum aut triduum ferunt, sub duc cibum vnum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipsum, cui se exercebit, implorabit. ferre se non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue, in montibus vri se patiuntur. pugiles cæstibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Sed quid hos, quibus Olimpiorum victoria consolatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plâgas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt accipere plâgam malunt, quam turpiter vitare? quã sæpe appareat nihil eos malle, quam vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid velint: si iis satisfactum non sit, se velle decumbere. Quis mediocris gladia-

diator ingemuit? quis vultum mutauit vnquam? quis non modo stetit, verum etiã decubuit turpiter? quis cum decubuisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit,

Samnis, spurcus homo, vita illa dignus locoque: vir natus ad gloriam, vllã partem animi tã mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? crudele gladiatorũ spectaculũ, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit, vt nunc fit. cũ verò sontes ferro depugnabãt, aurib. fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. De exercitatione & consuetudine & commentatione dixi: age sis nunc de ratione videamus, nisi quid vis ad hæc. Egone vt te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanantibus effici volunt nõ esse malum dolorem. ego illud, quicquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto: falsaque eius visione & specie moueri homines dico vehementius, doloremque eius omnem esse tolerabilem. Vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi posit longius? Inter omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana vincentium, toleranter dolorem pati: nec vero quis-

quisquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur cum fit, id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nonne turpe est? At qui vide, ne cũ omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium nomen omnium; sed ab ea vna, quæ cæteris excellat, omnes nominatæ sint. appellata est enim à viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemtio. Vtendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomẽ est mutuata. Quæ res fortasse, quo modo: & rectè. talem enim medicinã philosophia profitetur. venit Epicurus homo minime malus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum intelligit. Neglige inquit, dolorem. Quis hoc dicit? idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter. audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi non enim intelligo, quid summum dicas esse; quid breue. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris: à qua me breuitas temporis vindicabit ante penè, quam venerit. sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen nõ summus. nihil enim dolet, nisi pes: possunt oculi, potest caput, latera, pulmones: possunt omnia: longe igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quam molestiæ. Hunc ego non

go non possum tantum hominem nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuò dico esse breuem, multosque possum bonos viros nominare, qui complureis annos doloribus prodagræ crucientur maximis: sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum, vt sciam quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem, cogamusq; confiteri non esse ab eo doloris remedia quærenda qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamuis, idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. Aliunde igitur est quærenda medicina, & maxime quidem, si, quid maximè consentaneum sit, quærimus, ab ijs quibus, quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te iactare non audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Tunc, cum pueros Lacedemone, adolescenteis Olympiæ, barbaros in harena videris excipienteis grauissimas plagas & ferenteis silentio, si te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis vt mulier, non constanter & sedate feres. Ferri non potest: natura patitur. Audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij multi metu & tamen veremur, vt hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatur? Illa vero non modo patitur, verum etiam postulat. nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expe-

tat. quam honestatem, quā laudem, quam dignitatē, quam decus. hisce ego pluribus nominibus vnam rē declarari volo, sed vtar, vt quam maximè significem, pluribus. volo autē dicere, illud homini longè optimū esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute sitū, sua spōte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quā summum bonū. atque vt hæc de honesto sic de turpi contraria. nihil tam tetrū, nihil tam aspernādum nihil homine indignius. Quod si tibi persuasum est (principio enim dixisti plus in dedecore esse mali tibi videri, quam in dolore:) reliquū est, vt tute tibi imperes. quāquam hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, vt alter imperet, alter pareat: non inscite tamen dicitur. est enim animus in parteis distributus duas, quam altera rationis est particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, vt nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coërceat temeritatem. Est in animis omnium fere natura molle quiddam, demissum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. Si nihil esset aliud, nihil esset homine deformius. sed præsto est domina omnium & regina ratio, quæ connixa per se & progressa longius, fit perfecta virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. Quonam modo inquies? Velut seruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio, si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem: si se lamentis muliebriter, lacrymisquē dedet: vinciatur, & constringatur amicorum propinquorumquē custodijs. sæpe

enim

enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidē, vt famulos, vinclis & custodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robustißimi: hos admonitu simili oportebit vt bonos milites, reuocatos dignitatem tueri. Non nimis in Niptis ille sapientißimus Graciæ saucius lamentatur, vel modice potius:

Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne successu arripiat maior dolor.

Pacuuius hoc melius, quam Sophocles apud illum enim perq̃ flebiliter Vlyßes lamētatur in vulnere: tamē huic leuiter gementi illi ipsi, qui ferūt sauciū, personæ grauitatem intuentes, non dubitarunt dicere,

Tu quoque Vlysses, quanquam grauiter cernimus ictum,
Nimis es panè animo molli, qui consuetus in armis auum agere.

Intelligit poeta prudens ferendi doloris consuetudinem esse non contemnendam magistram. atq; ille non immoderatè magno in dolore.

Retinete, tenete, opprimite;
Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior,
Incipit labi: deinde ilico desinit.
Operite, abscedite, iamiam dimittite.
Nam attractatu & quassu sæuum amplificatis dolorem.

Videsne, vt obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoq; obiurgat, idq; moriens,

Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet.

Id viri est officium, fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, vt seuero imperatori miles prudēs in quo viro erit perfecta sapiētia (quem adhuc nos quidē vidimus neminem: sed philosophorum sententijs; qualis futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio quae erit in eo perfecta atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt tanq̃ hosti, sic obsistat dolori. Quae sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermoq; intimus, cum ipse secum, caue turpe quicquam, languidum, non virile. obseruentur species honestae animo: Zeno proponatur Eleates, q̃ perpessus est omnia potius, quam conscios delendae tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur. qui cum in manus Cyprij Nicocreontis regis incidisset nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate viuus combustus est: nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus ferre non possumus. opinio est enim quadā effaeminata ac leuis, nec in dolore magis quā in voluptate, quā cū liquescimus fluimusque mollitie, apis aculeum sine clamore fere nō possumus. At vero C. Marius rusticanus vir, sed plane vir

cum secaretur, vt supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alij? valuit auctoritas. Vides ne igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamē fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit, crus enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem vt vir, &, vt homo, maiorem ferre sine causa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, vt tibi imperes: ostendi autem quod esset imperandi genus. atque hæc cogitatio quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignū sit, non solum animū comprimit sed ipsum etiā dolorē nescio quo pacto mitiorē facit. vt enim fit in prœlio, vt ignauus miles ac timidus simul ac viderit hostem abiecto scuto fugiat, quantum poßit, ob eamque causam pereat nonnunquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale euenerit; sic qui doloris speciem ferre non possunt, abijciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacent: qui autem restiterunt, discedunt sæpißimè superiores: sunt enim quædam animi similitudines cum corpore, vt onera contentis corporibus facilius ferūtur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum, remißione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officijs persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officij tanquam custodia. Sed hoc quidem in dolore maxime est prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter, muliebriterùe faciamus, in primisq;

 refu-

refutetur ac reijciatur Philoctetéus ille clamor. ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro: eiulare ne mulieri quidem. et hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. Nec vero vnquam ne ingemiscit quidem vir fortis ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamant, quam maximè possunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles vero, etiam cum feriunt aduersarium, in iactãdis cæstibus ingemiscunt: non quod doleant, animoue succumbãt, sed quia in profundẽda voce omne corpus intenditur, venitque plãga vehementior. Quid? qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauceis, linguam intendere, è quibus eijci vocem & fundi videmus? toto corpore atque omnibus vngulis, vt dicitur contentioni vocis asseruiunt. genu meherculè M. Antonium vidi, cum contentè ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic cursus, sic vox, sic plãga grauior, quo est missa contentius. Cuius contentionis cũ tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur: sin erit ille gemitus lamentabilis, si imbecillius, si abiectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virũ dixerim. qui quidẽ gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis & animosi viri. cum verò nihil imminuat doloris cur frustra turpes esse volumus? quid est enim

fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius. omnibus enim rebus, non solùm dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placidè & sedatè plurimum proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quam id honestum sit. sumus enim natura, vt ante dixi (dicendum est enim sæpius) studiosissimi appentissimiq́ue honestati: cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur non parati simus & ferre & perpeti. Ex hoc cursu atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem illa pericula adeuntur in prœliis. non sentiūt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quam tantillum modo de dignitatis gradu demoueri. Fulgenteis gladios hostium videbant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabant omnem vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum vna cum sanguine vitam effluere sentiret, imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, cum acceperat seruientē. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorū dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpe prodeunt, è quibus homo sanè leuis Heracleotes Dyonysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiu-

latu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cum Cleanthes condiscipulus rogaret, quænam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cum tantum operæ philosophiæ dedissē, dolorem tamē ferre non possem: satis esse argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cum pede terrā percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse.

Audisne hæc Amphiarae sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster Posidonius: quem & sapè ipse vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius: se cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audiuisset eum grauiter esse ægrum, quod vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem vt vidisset, & salutauisset, honorificisquе verbis prosequutus esset molesteque dixisset ferre, quod eum non posset audire: at ille. Tu verò, inquit, potes nec cōmittam, vt dolor corporis efficiat, vt frustra tantus vir ad me venerit, itaque narrabat eum grauiter & copiosè de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestū esset, cubantem disputasse. cumque quasi faces ei doloris admouerentur: sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quāuis sis molestus, nunquam esse confitebor malum. Omninoq; omneis clari & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmusne, apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus

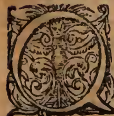
honos,

honos sit, nullum ab ijs, qui in id certamen descendant, deuitari dolorem? apud quos autem venandi & equitandi laus vigeat, qui hanc petiſſunt, eos nullum fugere dolorem? Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? Itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æquè graues imperatori & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. Sed tamen hoc euenit, vt in vulgus inſipientium opinio valeat honeſtatis, cùm ipſam videre non poſſint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, vt id honeſtum putent, quod à plerisque laudetur. te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim: nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt vtendum, tibi ſi recta probanti placebis, tum tu non modò nec viceris, quod paullo ante præcipiebam, ſed omneis & omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quam altiſſimam animi, quæ maximè eminet in contemnendis & deſpiciendis doloribus, vnã eſſe omnium rem pulcherrimam, eoq́ue pulchriorem, ſi vacet populo, neque plauſum captans, ſe tantùm ipſa delectet. Quinetiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quæ ſine venditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quòd fugiendus ſit (omnia enim benefacta in luce ſe collocari volunt) ſed tamen nullũ thea

trum virtuti conſcientia maius eſt. atq; in primis me ditemur illud, vt hæc patientia dolorũ, quam ſæpè iã animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æquabilẽ præbeat. ſæpè enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriã, aut etiã vt ius ſuum & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: ijdem omiſſa contentione dolorem morbi ferre non poſſunt. neq; enim illum, quẽ facilè tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius & gloria. Itaq; barbari quidã, & immanes ferro decertare acerrimè poſſunt, ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines nõ ſatis animoſi, prudentes, vt eſt captus hominum ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed ijdem morbos toleranter atq; humanè ferunt, at Cymbri & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo. nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. Sed cùm videas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducãtur, in eo perſequendo atq; adipiſcendo, dolore nõ frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut etiam ſi, quicquid aſperum alienumq; à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, vt à virtute ita obruatur, vt nuſquã appareat. quæ meditare, quæſo, dies & nocteis. latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quam de vno dolore, occupabit. nam ſi omnia fugiẽdæ turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, non modò ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cùm paratum ſit illud ex heſterna diſpu-

disputatione perfugium. vt enim sicut nauiganti, quē prædones insequantur, Deus quis dixerit; Eijce te de naui: præstò est qui excipiat, vel delphinus, vt Arionē Methymnaeum: vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipiēt te, & quo velis, perferent: omnem omittat timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, si tanti sint, vt ferendi non sint, quò sit fugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putaui esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. Minimè verò: meque biduo duarum rerum, quas maximè timebam, spero liberatum metu. Cras ergo ad clepsydram: sic enim duximus. sed tibi hoc video non posse deberi. Ita prorsus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. Sic faciemus, tuisque optimis studijs obsequemur.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM AD M. BRVTVM LIber Tertius, de ægritudine lenienda.

Vid nam esse Brute causæ putem, cur, cùm constemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendiq; causa quæsita sit ars, eiusq; vtilitas deorum immortaliū inuentioni consecrata: animi aūt medicina nec tā desiderata sit antequā inuenta, nec tā culta posteaquā cognita est, nec tam multi gra-

tù grata & probata, pluribus etiam suspecta & inuisa? an quod corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit, vt animus de se ipse tum iudicet, cum idipsum quod iudicat, ægrotet? quod si taleis nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus: haud erat sanè, quod quisquam rationem ac doctrinam requireret. nūc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque deprauatos sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, nos ad beatam vitam perducerent: nunc autem, simulatq; editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuò prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cùm verò parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita varijs imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiam Poetæ, qui cum magnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus: cùm verò accedit eodem quasi maximus quidam magister, populus, atq; omnis vndiq; ad vitia consentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, à naturaq; ipsa desciscimus: vt nobis optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperijs, populari gloria iu-

dicaue-

dicauerunt. ad quam fertur optimus quisque: veramque illam honestatem expetens, quam vnam natura maximè inquirit, in summa inanitate versatur: consectaturq; non illam eminentem effigiem virtutis, sed vmbratam imaginem gloriæ. est enim gloria, solida quædam res & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantium de excellente virtute. ea virtuti resonat tanquā imago voci. quæ quia rectè factorum plerunq; comes est, non est à bonis viris repudianda: illa autem quæ se eius imitatricem esse vult, temeraria atq; inconsiderata, & plerunq; peccatorum vitiorumq; laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius, pulchritudinemq; corrumpit. qua cæcitate homines, cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; nescirēt nec vbi, nec qualia essent, funditus alij euerterunt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. Atq; hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur. Quid? qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumq; ita perturbantur animi, vt non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit, omnibus his nulláne est adhibenda cu ratio? vtrum quòd minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis: an quod corpora curari poßint, animorum nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresq; sunt animi, quàm corporis. hi enim ipsi odiosi sunt, quod ad animum pertinent eumq; sollicitant: animusq; æger, vt ait Ennius, semper errat, neq; pati, neq; perpeti potest, cupere nunquam desinit. qui

bus

bus morbis (vt omittam alios) ægritudine & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse grauiores? qui verò probari potest. vt sibi mederi animus nō possit, cùm ipse medicinā corporis animus inuenerit, cum quę ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura valeat: nec omnes, qui se curari passi sunt, continuò etiam conualescant: animi autem, qui se sanari voluerint, præceptisq; Sapientum paruerint sine vlla dubitatione sanentur. Est profectò animi medicina philosophia: cuius auxilium non vt in corporis morbis, petendum est foris: omnibusq; opibus, viribusque, vt nosmetipsi mederi possimus, elaborandum est. quanquam de vniuersa philosophia, quantopere & expetenda & colenda esset, satis vt arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil ferè intermisimus, nec disputare nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte & dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostram descendimus, inclinato iam in pomeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderāt, causam disserendi. tum res acta sic est Videtur mihi in sapientem cadere posse ægritudo. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim ferè sunt eiusmodi, quæ Græci πάθη appellāt, ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo, sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, inuidere, gestire, lætari,

hæc

hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperanteis: nos autem hos eosdem motus concitati animi recti, vt opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non satis vsitatè, nisi quod aliud tibi videtur. Mihi verò isto modo. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? Prorsus existimo. Nã ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab insania. Quid? tibi omnisné animi commotio videtur insania? Non mihi quidem soli: sed id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis seculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita & moribus, philosophia manauit. Quónam tandem modo? Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem & morbum, id est, insanitatem & ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. omnes enim perturbationes animi, morbos philosophi appellant, negantq́; stultum quenquam his morbis vacare. qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt. omnes insipientes igitur insaniunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiaqúe censebant. his rebus mentem vacuam appellarunt insaniam, propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non posit, nec minus illud acutè, quod animi effectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemqúe dementiam. Ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter

ligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse nõ sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos motus, vt modo dixi, philosophi appellant) non magis esse sanos, quàm id corpus quod in morbo est. Ita fit, vt sapientia sanitas sit animi, insipientia autem quasi insanitas quædã, quæ est insania, eademq; dementia. multo q; melius hæc notata sunt verbis Latinis, quàm Græcis: quod alijs quoq; multis locis reperietur. Sed id aliàs. nunc quod instat. Totum igitur id, quod quærimus, quid et quale sit, verbi vis ipsa declarat. Eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mẽs motu, quasi morbo perturbata nulla sit: qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. itaq; nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipsa iracundia libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, vlciscendi libido. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccircò dicuntur, quia nõ sunt in potestate mẽtis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem μανίαν vndè appellent, non facilè dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. hanc enim insaniam quæ iũcta stultitiæ patet latius, à furore disiungimus: Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, μελανχολίαν illi vocant: quasi verò atra bili solùm mens, ac non sæpè vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Orestem furere dicimus.

Qui

Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant XII. tabulæ. Itaq; non est scriptum, SI INSANVS, SED SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT. *Insaniam enim censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacãtem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atq; vsitatum: furorem autem esse rati sunt mentis ad omnia cœcitatem: quod cùm maius esse videatur, quàm insania: tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere poßit, non poßit insania. Sed hæc alia quæstio est. nos ad propositũ reuertamur. Cadere opinor in sapientẽ ægritudinem tibi dixisti videri. Ego verò ita existimo:* Humanum *id quidem, quod ita existimas: non enim silice nati sumus: sed est natura in animis tenerum quiddam atq; molle, quod ægritudine, quasi tempestate, quatiatur. nec absurdè Crantor ille, qui nostra Academia vel in primis fuit nobilis: Minimè, inquit, assentior ijs, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest vlla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nam istuc nihil dolere, nõ sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarũ, sed omneis radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortasse: ita sunt stirpes altæ stultitiæ. sed relinquetur id solùm, quod est necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus*

animus sit. quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos: sanabimur, si volemus. & progrediar quidem longius. non enim de ægritudine solùm (quanquam id quidem primùm, sed de omni animi, vt ego posui, perturbatione: vt Græci volunt, morbo, explicabo. Et primò, si placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter astringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. QVI FORTIS *est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur. ductum verbum à confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò non extimescit. discrepat enim à timendo, confidere: atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendenteis & venienteis timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi & demißionem: in quemque ea cadunt, in eundem cadit vt seruit, vt victum se quandoque fateatur. quæ qui recipiat, recipiat idem necesse est timiditatem & ignauiam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens nisi fortis, non cadet ergo in sapientem ægritudo. Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi, qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine*

gritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodum oculus conturbatus non est probè affectus ad suum munus fungendum & reliquæ partes, totúmne corpus, à statu cum est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum. munus autem animi est, ratione benè vti: & sapientis animus ita semper affectus est, vt ratione optimè vtatur. nunquam est igitur perturbatus, at ægritudo perturbatio est animi: semper igitur ea sapiens vocabit. Verisimile etiam illud est, qui sit temperās, quem Græci σώφρονα appellant, eamqúe virtutem σωφροσύνην vocāt, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id est, tantummodo vtileis, at illud latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν. nam est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. Reliquas autem virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs, quibus plerique putant, teneretur, quam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatū. Sed quia nec qui propter metū præsidiū reliquit, quod est ignauiæ: nec qui propter auaritiam clam depositū non reddidit, quod est iniustitiæ: nec

qui propter temeritatē malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: eò treis virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiā, frugalitas amplexa est: et si hoc quidem cōmune est virtutum. omnes enim inter se nexæ & iugatæ sunt. reliqua igitur, & quarta virtus, vt sit ipsa frugalitas. necesse est, eius enim videtur esse proprium, motus animi appetenteis regere & sedare: semperq; aduersantem libidini, moderatā in omni reseruare constantiam: cui contrarium vitiū nequitia dicitur. Frugalitas, vt opinor, à fruge: quâ nihil melius è terrâ oritur. nequitia ab eo, (& si hoc erit fortasse durius;) sed tentemus, & lusisse putemur, si nihil sit, ab eo, quod nec quicquam est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, vel; si mauis, moderatus & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constās, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum. ergo etiam ægritudine: & sunt illæ Sapientis. aberit igitur à Sapiente ægritudo. Itaq; non insciтè Heracleotes Dionysius ad ea disputat. quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, vt opinor, modo:

Corq; meum penitus turgescit tristibus iris,
Cū decore atq; omni me orbatū laude recordor.

Num manus affecta rectè est, cum in tumore est? aut num quodpiam membrum tumidum ac turgidum nō vitiosè se habet? si igitur inflatus & tumēs animus in vitio est. Sapientis autem animus semper vacat vitio nūquam turgescit, nunquam tumet. at iratus animus eiusmodi est. nunquam igitur Sapiens irascitur. nam si ira-

si irascitur etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videatur, ei quā maximū dolorem inurere. qui autem id cōcupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari, ex quo fit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniam nō cadit in sapientem, ne vt irascatur quidem cadit. si autē caderet in sapientem ægritudo, caderet etiā iracundia. qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidiam (non dixi in inuidiam, quæ tum est, cùm inuidetur) ab inuidendo autem inuidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguū nomen inuidiæ: quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt est in Menalippo:

Florem quis nam liberûm inuidit mecum.

Male Latinè videtur. sed præclarè Attius. vt enim videre, sic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poeta ius suum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem & misereri, & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: vt Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur. itaq; dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaq; fortuna, sed ignarum quemadmodū rebus secundis vti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic inuidentia ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. non cadit au-

tem inuidere in sapientem. ergo ne misereri quidem, quod si hoc ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc si dicuntur à Stoicis, concluduntúrq; contortius: sed latius aliquanto dicenda sunt & diffusius. sententijs tamen vtendum est eorum potissimum, qui maximè forti, & vt ita dicam, virili vtuntur ratione atque sententia. nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritate vel perturbationum, vel morborũ animi mihi nõ sanè probant. Omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, vt id in sapiente nullũ sit omninò. nam vt corpus, etiam si mediocriter ægrũ est, sanum ne est: sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. Itaque præclarè nostri, vt alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinẽ nominauerãt. propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant enim πάθος, id est, morbum, quicunque est motus in animo turbidus. nos melius. ægris enim corporibus. simillima est animi ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quã quam ægritudini est finitimus: sed propriè, vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet nõ seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo. tãquam ægrotationem in corpore. nam vt me

dici,

dici, causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solùm, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor, partibus plures. nam cùm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens: isquè motus aut boni aut mali opinione concitetur, bifariam quattuor perturbationes æqualiter distributæ sunt, nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni: altera vel cupiditas rectè, vel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens & libido, bonorum opinione turbantur, vt duo reliqua, metus & ægritudo malorum. nam & metus opinio est magni mali impendentis: & ægritudo, est opinio magni mali præsentis & quidem recens opinio talis mali, vt eo rectum videatur esse angi. id autem est, vt is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, quas in vita hominum stultitia quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus atque opibus repugnandum est, si volumus hoc quod datum est vitæ tranquillæ placideque traducere. Sed cæteras aliàs. nunc ægritudinem, si possumus depellamus, id enim sit propositum: quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti, quod ego nullo modo existi-

mo. tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione velis, vt ita dicam, remisq; fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à socero Oenomao rege Hippodomiam raptis nactus est nuptijs? Iouis iste quidem pronepos, támne ergo abiectus, tamqúe fractus?

Nolite, inquit, hospites adire ad me, illico istic
Ne contagio mea bonis, vmbráue obsit:
Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tu te Thyesta damnabis, orbabisq; luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis, nónne patris ipsius luce indignum putas?

Refugêre oculi, corpus macie extabuit:
Lacrymæ peredêre humore exsanguis genas:
Situ nidoris barba pedore horrida,
Atq; intonsa infuscat pectus illuuie scabrum.

Hæc mala, ô stultissime Aeeta, ipse tibi addidisti: non erant in his, quæ tibi casus inuexerat, & quidem inueterato malo, cùm tumor in animo resedisset. est autem ægritudo, vt docebo, in opinione mali recentis. sed mœrens videlicet regni desiderio, nō filiæ. illam enim oderas: & iure fortasse: regno non æquo animo carebas. est ante impudens luctus mœrore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat: vsque eo imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius? qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerant superbiam? Is cum restitui in regnū, nec Veientiū nec Latinorum armis potuisset, Cumas se con-

se contulisse dicitur, inq; ea vrbe senio & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse ægritudine opprimatur, id cũ miseria? nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens humilitatem metus: sed ægritudo. maiora quædam, tabem, cruciatum, affectionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeq; conficit. hanc nisi exuimus sic vt abijciamus, miseria carere nõ possumus. At hoc quidẽ perspicuum est, tum ægritudinẽ existere, cũ quid ita visum sit, vt magnũ quoddam malũ adesse et vrgere videatur. Epicuro autem placet opinionẽ mali ægritudinem esse natura, vt quicunque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine. Cyrenaici nõ omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato, & nec opinato malo. Est id quidem non mediocre ad ægritudinẽ augendam. videntur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc illa iura laudantur:

Ego cum genui, tum moriturum sciui, & ei rei sustuli.
Præterea ad Troiam cum misi ob defendendam Græciam,
Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ vehemẽtia longè ante videris. Itaq; apud Euripidẽ à Theseo dicta laudantur. licet enim, vt sæpè faciamus, in Latinum illa conuertere:

Nam qui hæc audita à docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbam, aut exilij mæstã fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Vt si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theseus à docto viro se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripedes. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixisse: Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat, ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidẽ non est dubium, quin omnia, quæ mala putãtur, sint improuisa grauiora. Itaq; quanquã non hæc vna res efficit maximam ægritudinem: tamẽ quoniã multũ potest prouisio animi, & præparatio ad minuẽdum dolorẽ. sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc illa præstans & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari, cũ acciderit: nihil, antequã euenerit, non euenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes cum secundæ res sunt maximè: tum maximè
Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant:
Pericla, damna, exilia peregrè rediens semper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ.
Communia esse hæc, fieri posse: vt ne quid animo (sit nouum.

Quin-

Quidquid præter spem eueniat, omne id deputa:
re esse in lucro.

Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum tam commodè dixerit nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est enim ille vultus semper idem, quem, dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate: eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. Nec verò ea frons erat, quæ Marci Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius, sed tranquilla & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio quidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulqúe iudico, malum illud opinionis esse, non naturæ. si enim in re essent, cur fierent prouisa leuiora? Sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus, qui censent necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa ante prouisa & exspectata sint, siue inueterauerint. nam neque vetustate minui mala, neque fieri præmeditata leuiora, stultamqúe etiã esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam vo-

luntariam.ita semper angi aut accipiendo,aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit,auocatione à cogitanda molestia,& reuocatione ad contemplandas voluptates :parere enim censet animum rationi posse,& quo illa ducat, sequi.Vetat igitur ratio intueri molestias : abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas:à quibus cum cecinit receptui,impellit rursum,& incitat ad conspiciendas, totaq; mente cõtrectandas varias voluptates: quibus ille & præteritarum memoria. & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo,sed quæ dicant,videamus: quo modo,negligamus. Principio malè reprehendit præmeditationẽ rerum futurarum. nihil enim quod tam obtundat,eleuetq́ue ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio , nihil esse quod accidere non possit,quam meditatio condicionis humanæ, quã vitæ lex,commentatioq́; parendi: quæ hoc non affert vt semper mæreamus, sed vt nunquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem,qui imbecillitatem generis humani cogitat mæret cum hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere.vtrunque enim consequitur,vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici cõsolatione sanetur: primum, quod posse accidere diu cogitauerit:quæ cogitatio vna maximè molestias omneis extenuat & diluit: deinde, quod humana ferẽda intelligit: postremo,quod

videt

videt nullum malũ esse, nisi culpã. Culpã autem nullam esse. cum id, quod ab homine nõ potuerit praestari euenerit. nam reuocatio illa, quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel obliuio, lacerant, vexant stimulos admouent, igneis adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubes, quod contra naturã est? quod à natura datum est, auxilium extorques inueterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamẽ magna, quã affert longinquitas & dies. Iubes me bona cogitare, obliuisci malorũ. diceres aliquid, et magno quidem philosopho dignũ, si ea bona sentires esse, quae essent homine dignissima, Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato. Quid iaces? aut quid maeres? aut cur succumbis, cedisq; fortunae, quae peruellere te forsitan potuerit & pungere, non potuerit certè vires frangere? magna vis est in virtutibus. eas excita, si forte dormiũt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quae te animo tanto esse coget, vt õnia, quae possint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes aderit temperantia, quae est eadem moderatio, à me quidem paullo ante appellata frugalitas, quae te turpiter & nequiter facere nihil patiatur. quid est autem nequius aut turpius effoeminato viro? Ne iustitia quidem te sinet ista facere; cui niminũ esse videtur in hac causa loci. quae tamẽ ita dicet, dupliciter esse te iniustũ: cum & alienũ appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortaliũ: & grauiter feras, te quod

vten-

vtendũ acceperis, reddidiſſe. Prudẽtiæ verò quid re-ſpondebis, diceti virtute ſe eſſe contentã, quomodo ad bene viuendũ, ſic & ad beatè? quæ ſi extrinſecus reli-gata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe re uertatur & omnia ſua complexa nihil quærat aliun-de: non intelligo, cur aut verbis tã vehementer ornan da, aut re tantoperè expetẽda videatur. Ad hæc bona ſi me reuocas Epicure, pareo, ſequor, vtor te ipſo duce obliuiſcor etiam malorum vt iubes: eoq́ue facilius, ꝙ ea ne in malis quidem ponenda cenſeo. ſed traducis co-gitationes meas ad voluptates: quas? corporis credo, aut quæ propter corpꝰ vel recordatione, vel ſpe cogitẽ tur. Nũquid eſt aliud, rectène interpretor ſententiã tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille ἀκρόχολος me audiẽte Athenis ſenex Zeno iſtorum acutiſſimus con-tendere, & magna voce dicere ſolebat, eum eſſe bea-tum, qui præſentibus voluptatibus frueretur, confide retq; ſe fruiturũ aut in omni, aut in magna parte vi-tæ, dolore non interueniente: aut ſi interueniret, ſi ſum mus foret, futurum breue: ſi productior, plus habiturũ iucundi, quã mali. hæc cogitantem fore beatũ, præſer tim ſi & ante perceptis bonis contentus eſſet nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expreſſam, nihil vt poſſit negari. Quod ergo? huius ne vitæ propoſitio & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paullo ante dixi, aut Telamonem pulſum patria exulantem atq; egentem in quo hæc admiratio fiebat:

Hic-

Hiccine est Telamon ille, modo quem gloria
ad cælum extulit?

Quē exspectabāt? cui ob os Graij ora obuertebāt sua.
Quod si cui, vt ait idem; simul animus cum re concidit, a grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, non ab his voluptuarijs. quam enim isti bonorum copiam dicunt? fac sanè summum bonum esse nō dolere quanquam id non vocatur voluptas, sed non necesse est nunc omnia. id ne est, quo traducti luctum leuemus? sit sanè summum malum dolore. in eo igitur qui non est, si malo careat. continuone fruitur summo bono? Quid tergiuersamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, nec ne? In eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec equidem habeo quod intelligam bonum, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas quæ auditu & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis suaueis motiones, siue quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu. Nec vero ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. lætantem enim mentem ita noui spe eorum omnium, quæ supra dixi fore, vt natura ijs potiens dolore careat. Atq; hæc quidem his verbis. quiuis vt intelligat quam voluptatem norit Epicurus. Deinde paullo infra: Sæpe quæsiui inquit, ex ijs, qui appellantur sapienteis: qui haberent quod in bonis relinquerent,

rent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inanes fundere: nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire velint, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eā vim, qua efficiantur ea voluptates, quas supra dixi. Quæ sequuntur in eandem sententiam sunt: totus q́ue liber, qui est de summo bono, refertus & sententijs & verbis talibus est. Ad hanccine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mærore videris, huic acipenserem potius, quam aliquem Socraticū libellū dabis? ὑδραυλεος hortabere vt audiat voces potius quā Platonis? expones, quæ spectet florida & varia? fasciculum ad nares admouebis? incendes odores? & sertis redimiri iubebis, & rosa? si verò aliquid etiam, tū plane luctum omnem absterseris? Hæc Epicuro confitēda sunt aut ea, quæ modo expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber, potius abijciendus: est enim confertus voluptatibus. Quærendum igitur, quemadmodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat.

pol mihi natura magis nunc desit, quam genus.
Nanque regnum suppetebat mihi: vt scias quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat.

Quid? huic calix mulsi impingendus est, vt plorare desinat, aut aliquid huiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta.

Ex opibus summis, opis egens Hector tuæ.

Huic

Huic subuenire debemus: quærit enim auxilium.

Quid petam præsidi, aut exequar? quoue nunc auxilio, aut fuga

Freta sim? arce & vrbe orba sum: quo accedam? quo applicem?

Cui nec aræ patriæ domi stant fractæ & desiectæ iacent.

Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes

Deformati, atq; abiete crispa.

Scis quæ sequantur, & illud inprimis:

O pater, ô patria, ô Priami domus,

Septum altisonos cardine templum:

Vidi ego te, astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis,

Auro, ebore instructam regificè:

O poetam egregium quanquã ab his Cantoribus Euphorionis cõtemnitur sentit omnia repentina, & inopinata esse grauiora. Exaggeratis igitur regiis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari:

Præclarum carmen. est enim & rebus & verbis & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem: quo modo? collocemus in culcitra plumea, psaltriam adducamus, cedrum incendamus, demus scutellam dulciculæ potionis, aliquid pvideamus & cibi. Hæc tandẽ bona sunt, quibus ægritudines grauissimæ detrahantur?

tur? tu enim paullò antè ne intelligere quidem te alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si quid esset bonum, conueniret. Dicet aliquis: Quid? ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? ego verò minimè. video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. itaque vt sæpè dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamuis spernat voluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum. non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit quod diceret. Saporem inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait non crescere voluptatem dolore detracto, summamq; voluptatem nihil dolere, paucis verbis tria magna peccata: vnum, quod secum ipse pugnat. modo enim, ne suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate. nunc autem, summam voluptatem esse dolore carere. potestne magis ipse secum pugnare? Alterum est peccatum, quod, cum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat primum & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum cõmune cum quibusdam, quod, cum virtus maximè expetatur, eiusq; adipiscendi caussa philosophia quæsita sit,

ille

ille à virtute summū bonum separauit. At laudat, & sæpè virtutē. Et quidē C. Gracchus, cùm largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium; verbis tamē defendebat ærariū. Quid verba audiā, cum facta videā? Piso ille Frugi semper contra legē frumentariā dixerat is lege lata consularis ad frumentū accipiendum venerat. Animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. quærit audiente populo Ro. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat quam dissuaserat. Nolim inquit; mea bona, Gracche tibi viritim diuidere liceat: sed si facias, partē petam. Parūne declarauit vir grauis & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum posse dißipari? Lege orationes Gracchi: patronum ærarij esse dices. Negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur: negat vllam in sapientem vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit Age si voluptatem non intelligimus, nec dolorē quidem? Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et conqueruntur quidem Epicurei viri optimi (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiosè dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum positum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant,

 & qui-

& quidem vicinorum fidem implorant, multi autem sunt, qui statim conuolent. ego sum is; qui dicam me non laborare: ratum habiturum quod egerint. Quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit: Hi nimis iracundè agunt praesertim cum ab his non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neque apud censores dicere audeant. Sed cum istis aliàs, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam, verum dicentibus facilè cedam, tantum admonebo, si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, vt honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad vtilitatem suam: quoniam haec plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeat, gloriosè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum aegritudinem censent existere, si nec opinato quid euenerit. Est id quidem magnum, vt supra dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum ante non sit, id ferire vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat quam exspectatus: & maris subita tempestas, quàm ante prouisa, terret nauigantes vehementius & eiusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperies, nisi omnia subita videri maiora: & quidem ob duas causas: primum, quod quanta sint quae accidunt, considerandi spatium non datur, deinde, quod videtur praecaueri po-

ti po-

ri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit, quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt iisdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginienses multi Romæ seruierunt, Macedones, rege Perse capto. Vidi etiam in Peloponneso, cum essem adolescens, quosdam Corinthios. Hi poterant omnes eadē illa de Andromacha deplorare.

Hæc omnia vidi. Sed & iam decantauerant fortasse. eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres magisque me mouerant. Corinthi subito aspectu Parietinæ, quam ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille euersa Carthagine misit consolandi causa ad captiuos ciueis suos, in eo est disputatio scripta Carneadis quam se ait in commentarium retulisse. cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueteratæ ne desideratur quidem. nec si aliquot annis post idem ille liber captiuis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratio-

ne, aut omnino consolatione vlla, qua solemus vti, cum leuare dolorem mærentium volumus? Hæc enim fere tũ habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. atqui tolerãtius feret incommodum, qui cognouerit necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodo affert nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neq; tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id haud sciam, an plurimum. Ergo ista nec opinata non habent tantam vim, vt ægritudo ex ijs omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauius: non id efficiunt, vt ea, quæ accidant, maiora sint videntur, quia recentia sunt, nõ quia repentina. Duplex est igitur ratio veri reperiendi, non in ijs solũ quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, vt de paupertate nonnunquam: cuius onus disputando leuamus, docentes, quam parua, & quam pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia. Cum enim paupertatis vna eademque sit vis, quid nam dici potest quamobrẽ C. Fabricio tolerabilis ea fuerit alij negẽt se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id continet ea diputatio, vt cognitionem afferat generis humani: sed significat

tolerabilia esse, quæ & tulerint & ferant cæteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur. & quidem propter idipsum beatiores: eorumqúe, qui priuatum otium negotijs publicis ante tulerunt, nominatim vita laudatur. nec siletur illud potißimi regis Anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit atq; ignobilis ad supremum diem peruenturus. Similiter commemorandis exẽplis orbitates quoq; liberorum prædicantur: eorumqúe, qui grauius ferunt luctus aliorum exemplis leniuntur: sic perpeßio cæterorum facit, vt ea quæ acciderint, multo minora, quam quãta sint existimata, videãtur ita fit sensim cogitantibus, vt quãtum sit ementita opinio, appareat, atque hoc idem et Telamon ille declarat:

Ego cum genui, moriturum sciui: & Theseus:
Futuras mecum commentabar miserias.

Et Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem: hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. Et mihi quidem videtur idem ferè accidere ijs, qui ante meditantur, quod ijs, quibus medetur dies: nisi quod oratio quædam sana illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet: Malum quod opinatum sit esse maximum, nequaquã esse tantum, vt vitam beatam poßit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior sit, non, vt illi putant, vt cum duobus pares casus euene-

 rint,

rint, is modò ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus casus euenerit. Itaque dicuntur nonnulli in mœrore, cùm de hac communi omnium conditione audiuissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expers mali, grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat laudantem Euripideum carmen illud:

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,
Morbusq́; multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsq́; est finis omnibus,
Quæ generi humano angorem ne quicquam afferunt.
Reddenda est terræ terra tum vita omnibus
Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quicquam omnino ad leuandum ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex cõmemoratione alienorum malorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Mihi verò longè videtur secus: nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ, quasi cum Deo pugnare prohibet, admonetq́ue esse hominem, quæ cogitatio magnopere luctũ leuat: & enumeratio exemplorum, non, vt animũ maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè & tranquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinẽ

ægritu-

ægritudinis. ex quo ipsam ægritudinem λύπην Chrysippus quasi λύσιν, id est, solutionem totius hominis appellatam putat. quæ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia nisi opinio, & iudicium magni præsentis atque vrgentis mali. itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni: & acta ætas honeste ac splendide tantam affert consolationem, vt eos qui ita vixerint, aut non tangat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accessit, oportere, rectum esse, ad officium pertinere ferre illud ægre, quod acciderit: tum denique efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, fœminum, capitis percussiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus:

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mœrore leuaretur. sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. itaq; & Aeschines in Demosthenem inuehitur, quod is septimo die post filiæ mortem hostias immolasset, at quam rhetoricè? quam copiosè? quas sententias colligit? quæ verba contorquet? vt licere quiduis rhetori intelligas, quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quàm grauissimè mœrere oportere. Ex hoc

euenit, vt animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabat Alêis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Et Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiem fingi in canem esse conuersam. sunt autem alij, quos in luctu cũ ipsa solitudine loqui sæpè delectat, vt ille apud Ennium nutrix:

Cupido cepit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terræ Medeai miserias.

Hæc omnia, recta, vera, debita putantes, faciũt in dolore: maximeq́; declaratur hoc quasi officij iudicio fieri, quod si qui fortè, cum luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mœstitiam, peccatiq́; se insimulant, quod dolere intermiserint. pueros verò matres et magistri castigare etiã solent, nec verbis solùm, sed etiam verberibus: si quid in domestico luctu hilarius ab ijs factum est, aut dictum, plorare cogunt. Quid? ipsa remißio luctus cùm est consecuta, intellectumq́; est nihil profici mœrendo, nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus ipse se puniens, id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος,

Decreui tantisper me minus iniuriæ,
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit vt miser sit. Num quis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum? Quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum, quotidianæ neces interitusq; multorum sedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur:

Nanq; nimis multos atq; omni luce cadenteis
Cernimus, vt nemo poßit mœrore vacare.
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abijcere dolorem, cùm velis, tẽpori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ ægritudinis causa seruiamus? Constabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbißimo miserrimoq; spectaculo sibi timerent, quod se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem adipiscerẽtur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tũ afflictari lamentariq; cœpisse. Timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera nõ poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponẽdum dolorem, quã cum est intellectum nihil profici, et frustra esse susceptum? Si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest? Voluntate igitur & iudicio suscipi ægritudinem confitendũ est. idq; indicatur eorum patientia, qui cùm multa sint sæpe perpeßi, facilius ferunt quicquid accidit, obdurisseq; sese contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem:

Si mi-

euenit, vt animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabat Alêis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Et Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiem fingi in canem esse conuersam. sunt autem alij, quos in luctu cũ ipsa solitudine loqui sæpè delectat, vt ille apud Ennium nutrix:

Cupido cepit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terræ Medeai miserias.

Hæc omnia, recta, vera, debita putantes, faciũt in dolore: maximeq́ declaratur hoc quasi officij iudicio fieri, quod si qui fortè, cum luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mœstitiam, peccatiq́ se insimulant, quod dolere intermiserint. pueros verò matres et magistri castigare etiã solent, nec verbis solùm, sed etiam verberibus: si quid in domestico luctu hilarius ab ijs factum est, aut dictum, plorare cogunt. Quid? ipsa remissio luctus cùm est consecuta, intellectumq́ est nihil profici mœrendo, nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus ipse se puniens, id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος,

Decreui tantisper me minus iniuriæ,
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit vt miser sit. Num quis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo

Malo quidem me quouis dignum deputem. Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum? Quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum, quotidianæ neces interitusq́ multorum sedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur:

Nanq́ nimis multos atq́ omni luce cadenteis
Cernimus, vt nemo poßit mœrore vacare.
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abÿcere dolorem, cùm velis, tẽpori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ ægritudinis causa seruiamus? Constabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbißimo miserrimoq́ spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem adipiscerẽtur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tũ afflictari lamentariq́ cœpisse. Timor igitur ab ÿs ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera nõ poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponẽdum dolorem, quã cum est intellectum nihil profici, et frustra esse susceptum? Si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest? Voluntate igitur & iudicio suscipi ægritudinem confitendũ est. idq́ indicatur eorum patientia, qui cùm multa sint sæpe perpeßi, facilius ferunt quicquid accidit, obdurisseq́ sese contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem:

Si mi-

Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,
Nec tam ærumnoso nauigauissem salo,
Esset dolendi caussa, vt iniecto equulei
Freno, repentè tactu exagitantur nouo,
Sed iam subiectus miserijs obtorpui.

Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cùm faciat leuiores, intelligi necesse est, opinionem non rem ipsam causam atq; fontē esse mœroris. Philosophi summi nec dum tamen sapientiam consecuti, nónne intelgunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia vllum maius malum est: neque tamen lugent: quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum esse & æquum, & ad officiū pertinere ægrè ferre quod sapiens non sis, quod idē affingimus huic ægritudini, in qua luctus inest, quæ omnium maxima est. Itaq; Arist. veteres philosophos accusans, qui existimauissent philosophiam suis ingenijs esse perfectam, ait, eos aut stultißimos, aut gloriosißimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna accessio facta esset, breui tempore philosophiam planè absolutam fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitā diuturnam, quorum id nihil interesset, hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse lōginquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur se tum, cū illa videre cœpisset, exstingui. Quid? ex cæteris Philosophis nōne optimus & grauißimus quisq; confitetur,

multa

multa se ignorare? & multa sibi etiam atq; etiam esse discenda? neq; tamẽ, cum se in media stultitia, qua nihil est peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. Quid? qui non putant lugendum viris: qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem: qualis Lucius Paullus duobus paucis diebus amissis filijs: qualis M. Cato, prætore designato mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus: quid hos aliud placauit, nisi quod luctum & mœrorem esse non putabant viri? Ergo id quod alij rectum opinantes, ægritudini se solent dedere, ij turpe putantes ægritudinem repulerunt ex quo intelligitur non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contra dicuntur hæc: Quis tam demens, vt sua voluntate mœreat? natura effert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, vester cedendum putat. premit enim atq; instat, nec ei resisti potest. Itaq; Oilius ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte consolatus esset, is cùm audisset de suo, fractus est: de cuius commutata mente sic dicitur:

Nec verò tanta præditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,
Non idem cum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc cùm disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ij tamen fatentur grauiores ægritudines

tudines suscipi, quàm natura cogat. Quæ est igitur amentia, vt nos quoque idem ab alijs requiramus? Sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo viso atque persuaso ægritudo insequitur necessario. deinde etiam gratum se mortuis facere: si grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædam: existimant enim dijs immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga perculsi, afflictos se & stratos esse fateantur. Sed hæc inter se quàm repugnent, plerique nō vident. laudāt enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos, quasi fieri vllo modo posit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se. Præclarum illud est, & si quæris, rectum quoque & verum, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest: ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus, quàm se amet, ego illum plus quam me: perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. Sed de hoc alias, nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum miseriam nostrā, ne illos plus quàm ipsi velint, si sentiant, plus certè quàm nosmetipsos diligamus. nam quod aiunt plerósque consolationibus nihil leuari, adiunguntqúe consolatores ipsos confiteri, se esse miseros, cùm ad eos impetum suum fortuna conuerterit: vtrunque dissoluitur. sunt enim ista non naturæ vitia, sed culpæ. stultitiam autem accusare quamuis copiosè licet. nam & qui

non

non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter, ferunt atque vt alijs auctores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique, qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cùm constet ægritudinē vetustate tolli, hāc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. nam si eadem res est, & idem est homo, qui potest quicquam de dolore mutari, si neque de eo propter quod dolet, quicquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diuturna, nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, ægritudinem esse opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, vt ægritudinem suscipere oporteat. Additur ad hanc definitionem à Zenone rectè, vt illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, vt non tantum illud recens esse velit, quòd paullò ante acciderit: sed quamdiu in illo opinato malo vis quædam insit & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt Arthemisia illa Mausoli Cariæ regis vxor: quæ nobile illud Halicarnasi fecit sepulcrum, quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum denique non appellabatur recens, cū

vetustate

vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimum, aut supprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui vnum officium consolantis putent docere, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. *sunt qui abducũt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil noui. Chrysippus autẽ caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mœrenti, si se officio fungi putet iusto atq; debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt, alius enim alio modo mouetur, vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus. erat enim in tumore animus, & omnis in eo tenebatur curatio. sed sumendum tempus est, non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Aeschyli: cui cùm dictum esset,*

Atqui Promethe tute hoc tenere existimo,
Orationem mederi iracundiæ:

Respondet,

Siquidem qui tempestiuam medicinam admouens,
Non aggrauescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina docere, aut nullum malum esse, aut admodum paruum: altera, & de communi conditione vitæ, & propriè, si quid sit, de ipsius, qui mœreat, disputandum: tertia summam esse stultitiam frustra confici mœrore, cùm

intelligas nihil posse profici, nam Cleanthes quidem sapientem consolatur, qui consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malũ Cleanthes ipse fatetur. Quid enim dicemus? cùm Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, eum nihil hominis esse, nec quicquam inter Alcibiadem summo loco natum, & quemuis baiulum interesse: cùm se Alcibiades afflictaret, lacrymansq́ue Socrati supplex esset, vt sibi virtutem traderet, turpitudinemq́ depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? quid illa Liconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ & corporis incommodis, non animi malis, quid ergo? illud quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis vitijsq́ue constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmißima est, quanquàm & vsitata est & sæpè prodest: non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, vt dixi: sed nec semper, nec omnibus. sunt enim qui respuant: sed refert quomodo adhibeatur, vt enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerũt: non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est. Chrysippi ratio ad veritatem firmißima est, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus est probare mœrẽti, illũm suo iudicio, & quod se ita putet opor-

 tere fa-

terefacere, marere. nimirum igitur, vt in causis non semper vtimur eodē statu (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tempus, ad controuersiæ naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda. nam quā quisq; curationem recipere possit, videndum est. sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio. tu enim de sapiente quæsieras: cui aut malū videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malū, vt id obruatur sapientia, vixq; appareat: qui nihil opinione affingat, assumatq; ad ægritudinē: nec id putet esse rectum se quam maximè excruciari, luctuq; confici, quo prauius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipsum propriè non quæreretur hoc tempore, ne vllum quidem esse malum, nisi quod idem dici turpe posset. tamen vt videremus, quicquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio & opinionis errore contractum. Tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis, quod vnum est omnium maximum, vt eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici soleant: separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu, in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt. opus enim quærunt, quanquam plenæ disputationes sunt delectationis. & tamen vt medici

toto

toto corpore curando minimæ etiam parti si condoluit, medentur: sic philosophia, cùm vniuersam ægritudinem sustulit, tamen si quis error aliundè extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, si quid extitit: singularum rerum sunt propriæ consolationes: de quibus audies tu quidem, cùm voles: sed ad eundem fontem reuertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam inuitatione ad dolendum, cùm id decreuerimus ita fieri oportere: hoc detracto, quod totum est voluntarium, ægritudo erit sublata illa mœrens: morsus tamen, & contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant sanè naturalem, dum ægritudinis nomen absit, graue, tetrum funestum, quod cum sapientia esse, atque, vt ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis quàm multæ? quàm amaræ? quæ ipso trunco euerso, omnes elidendæ sunt, & si necesse erit, singulis disputationibus. superest enim nobis hoc cuicuimodi est otium. Sed ratio vna omnium est ægritudinum plura nomina: nam & inuidere ægritudinis est, & æmulari, obtrectare, & misereri, angi, lugere, mœrere, ærumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, affictari, desperare. Hæc omnia definiunt Stoici: eaq; verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, vt videntur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quæ alio loco fortasse

 tractabi-

tractabimus. Hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi, persequendæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquã possit existere. Magnum opus & difficile: quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum hæc quidem hactenus. cætera, quotiescunque voletis, & hoc loco, & alibi parata vobis erunt.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM AD M. BRVTVM LIber Quartus, de reliquis animi perturbationibus.

V M *multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesq́; Brute, soleo mirari, tum maximè ijs in studijs, quæ serò admodum expetita, in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. nam cùm à primo vrbis ortu partim regijs institutis, partim etiam legibus auspicia, cæremoniæ, comitia, prouocationes, patrum consilium, equitum peditumq́; descriptio, tota res militaris diuinitus esset constituta, tum progreßio admirabilis, incredibilisq́; cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu*

regio Repub.liberata. Nec verò hic locus est, vt de moribus institutisq́; maiorum & disciplina ac temperatione ciuitatis loquamur. aliјs hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeq́; in ijs sex libris, quos de Repub. conscripsimus. hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur ea quoq; accersita aliundè neq; solùm expetita, sed etiam conseruata & culta videantur. erat enim illis penè in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijsdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cùm lõgè lateq́; flueret, permanauisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idq́; cũ coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigijs indicatur. Quis est enim, qui putet, cùm floreret in Italia Græcia potẽtissimis & maximis vrbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisq́; primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aureis clausas fuisse? quinetiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque regem Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta cognoscerent, regisque eius æquitatem & sapientiam à maioribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarent propter vetustatem: eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de coniectura quidem hactenus. Vestigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi possunt; pau-

cis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & menteis suas à cogitationum intentione cantu fidibusqúe ad tranquillitatem traducere: grauissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse descriptos vocum sonis, & carmina. quanquam id quidem etiã duodecim tabulæ declarant, condi iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges sanxerunt, nec verò illud non eruditorũ temporum argumentum est, quòd deorũ puluinaribus & epulis magistratum fides præcinunt: quod propriũ eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. Mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valdè Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tuberonem, Pythagoreorũ videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, q̃ peperisse ipsi putamur, aliundè didicisse videamur. Sed vt ad propositum redeat oratio: quàm breui tempore quot & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt? facilè vt appareat, nostros omnia consequi potuisse simul vt velle cœpissent. Sed de cæteris studijs alio loco & dicemus, si vsus fuerit, et sæpè diximus. Sapientiæ studiũ vetus id quidem in nostris: sed tamen ante Lælij ætatem & Scipionis non reperio, quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem & Academicum

demicum Carneadem video ad senatum ab Atheniensibus missos esse legatos, qui cùm Reipubl. nullam vnquam partem attigissent, essetq; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius: nunquam profectò scholis essent excitati, neq; ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus temporibus illis fuissent studia doctrinæ. qui cùm cætera litteris mandarent, alij ius ciuile, alij orationes suas, alij monumenta maiorũ: hanc amplissimam omnium artium benè viuendi disciplinam vita magis, quàm litteris persecuti sunt. itaq; illius verè elegantisq; philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuersias disceptarent: nulla ferè sunt aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationemq; omnium: siue etia, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur, cùm interim illis silentibus C. Amafinius extitit dicens, cuius libris editis, commota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue quod erat cognitu perfacilis, siue quod inuitabatur illecebris blãdis voluptatis, siue etiã quia nihil prolatũ erat melius: id quod erat, tenebant. Post Amafinium autem multi eiusdem æmuli rationis multa cùm scripsissent, Italiam totam occupauerunt: quodq; maximum argumentum est non dici illa subtiliter, quod & facilè edis cantur, & ab indoctis probentur: id illi firmamentum esse disciplinæ putant. Sed defendat quidẽ quod quisq; sentit. sunt enim iudicia libera. nos instituitũ tenebimus: nullisq; vni° disciplinæ

legibus astricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quòd cum sæpè aliâs, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. vt enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. Dicat, si quis vult, de qua re disputare velit. Non mihi videtur omni perturbatione posse sapiens vacare. Aegritudine quidem hesterna disputatione videbatur, nisi fortè temporis causa, assentiebare. Minimè verò. nam mihi egregiè probata est oratio tua. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? Prorsus non arbitror. Atqui si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim metus ne conturbet? at earum rerum est absentiũ metus, quarum præsentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. Restant duæ perturbationes, lætitia gestiens & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. Sic prorsus intelligo.

Vtrùm igitur maius? statim ne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paullulùm remigare? Quid nam est istuc? non enim intelligo. Quia Chrysippus & Stoici, cùm de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos

multa

multa afferunt: spinas partiendi & definiendi prætermittunt. Quærebã igitur, vtrum panderẽ vela orationis statim, an eã antè paullulũ dialecticorũ remis propellerem. Isto modo verò. erit enim hoc totum, quod quæro, ex vtroque perfectius. Est id quidem rectius, sed post requires, si quid fuerit obscurius. Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur à Græcis. Enitar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si vnum aliquod effugerit. quoniã quæ Græci πάθη vocãt nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos. in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primum, deinde, Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas parteis diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem, in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam quietamq́; constantiã: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicosq́ue rationi. Sit igitur hic fons. vtamur tamen in his perturbationibus describendis Stoicorum definitionibus, & partitionibus, qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio sit, quod πάθος ille dicit, auersa à recta ratione contra naturam animi commotio, quidam breuius, PERTVRBATIONEM esse appetitu vehementiorẽ dicunt, sed vehementiorẽ eum volunt esse qui longius discesserit à naturæ cõstantia parteis autẽ perturbationum volũt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opi-

 natis

natis malis, ita esse quattuor: ex bonis libidinem, & lætitiam, vt sit LAETITIA *præsentium bonorum,* LIBIDO *futurorum. ex malis* METVM, *&* AEGRITVDINEM *nasci censent: metum futuris, ægritudinem præsentibus quæ enim venientia metuuntur eadem efficiunt ægritudinem instantia.* LAETITIA *autem &* LIBIDO *in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, electa & inflammata rapiatur: lætitia, vt adepta iã aliquid concupitum, efferatur & gestiat natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur; fugiuntque contraria. quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cùm constanter prudenterq́ fit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus voluntatem eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt:* VOLVNTAS *est, quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem auersa à ratione incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur. itemque, cum ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest: quã ita definiunt, sine ratione animi elationem. quomodoq; bona natura appetimus sic à malis natura declinamus: quæ declinatio, si cum ratione fiet, cautio appelletur, eaque intelligatur in solo esse sapiente:*

quæ

quæ autem sine ratione, & cũ exanimatione humili atque fracta, nominetur metus. Est igitur metus rationi aduersa cautio. præsentis autem mali sapientis affectio nulla est: stulti autem ægritudo est ea. qua afficiuntur in malis opinatis, animosqúe dimittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi aduersante ratione contractio. Sic quattuor perturbationes sunt tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia opponitur, sed omneis perturbationes iudicio censent fieri & opinione. itaque eas definiunt pressius, vt intelligatur non modo quam vitiosæ, sed etiam quã in nostra sint potestate. Est igitur AEGRITVDO *opinio recens mali præsentis, in quo dimitti, contrahiqúe animo rectum esse videatur.* LAETICIA, *opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur.* METVS, *opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur.* LIBIDO, *opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse atque adesse. Sed quæ iudicia, quasqúe opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturbationes solùm positas esse dicunt, verum illa etiam quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quendam animi & fugam, lætitia profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omneis definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillem assensionem. Sed singulis perturbationibus partem eiusdem generis plures subijciuntur, vt ægritudi-*

tudini inuidentia (vtendum est enim docendi causa verbo minus visitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, solũ dicitur, sed etiam in eo cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mæror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si qua sunt de genere eodem. METVI *autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido:* VOLVPTATI *maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & similia:* LIBIDINI. *ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cætera eiusmodi. Hæc autem definiunt hoc modo,* INVIDENTIAM *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. nã si quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere: vt si Hectori Agamemnõ. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto.* AEMVLATIO *autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in laude & in vicio nomen hoc sit nã & imitatio virtutis æmulatio dicitur, sed ea nihil hoc loco vtimur: est enim laudis: & est æmulatio ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, ipse careat.* OBTRECTATIO *autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo quod alter quoque patiatur eo, quod ille ipse concupierit.* MISERICORDIA *est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis. nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericor-*

cordia commouetur. ANGOR *est ægritudo premēs.* LVCTVS, *ægritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo.* MOEROR *ægritudo flebilis.* AERVMNA, *ægritudo laboriosa.* DOLOR, *ægritudo crucians.* LAMENTATIO, *ægritudo cum eiulatu,* SOLLICITVDO, *ægritudo cū cogitatione.* MOLESTIA, *ægritudo permanens.* AFFLICTATIO, *ægritudo cum vexatione corporis.* DESPERATIO, *ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt.* PIGRICIAM, *metum cōsequenteis laboris:* TERROREM, *metum concutientem, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor & tremor, & dentium crepitus consequatur:* TIMOREM *metum mali appropinquantis:* PAVOREM *metum mentem loco mouentem, ex quo illud Ennij:*

Tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

EXANIMATIONEM metum subsequentem, & quasi comitem pauoris: CONTVRBATIONEM *metum excutientem cogitata:* FORMIDINEM *metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describunt; vt* MALEVOLENTIA, *sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo.* DELECTATIO, *voluptas suauitate auditus animum deliniens: & qualis est, hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum & odorationum & saporum: quæ sunt omnes vnius generis ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ*

volup-

voluptates. IACTATIO *est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt ea sic definiunt, vt* IRA *sit libido puniendi eius, qui videatur læsisse iniuria:* EXCANDESCENTIA *autē sit ira nascens, & modo existens: quæ θύμωσις græcè dicitur:* ODIVM *ira inueterata:* INIMICITIA, *ira vlciscendi tempus obseruans:* DISCORDIA, *ira acerbior, intimo odio & corde concepta:* INDIGENTIA *libido inexplebilis:* DESIDERIVM, *libido eius, qui nondum adsit, videndi. distinguunt etiam illud, vt desiderium sit earū rerum, quæ dicuntur de quodā, aut quibusdam, quæ κατηγορήματα dialectici appellant: vt habere diuitias, capere honores:* INDIGENTIA *rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conseruatqúe considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnē animi statum inflammat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omneis gignuntur ex ea quemadmodū enim cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesqúe nascuntur: sic prauarum opinionum cōturbatio, & ipsarum inter se repugnantia sanitate animum spoliat, morbisqúe perturbat.*

bat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur quæ vocant illi νοσήματα, eaque, quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀῤῥωστήματα: hisque item opposita contrariæ offensiones. Hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrisippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. quæ ratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rē cōtinet, pertractēmus. Intelligatur igitur perturbationem, iactantibus se opinionibus inconstanter & turbidè, in motu esse semper. cum autem hic feruor, concitatioque animi inueterauerit, & tanquam in venis, medullisque insiderit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusque contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re verò copulata sunt. eaque oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanet eam cupiditatem, permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio: quæ auelli inueterata nō possunt eiq; morbo nomē est auaritia: similiterq; cæteri morbi, vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas (vt ita appellē eam, quæ Græcè φιλογύνεια dicitur) ceteriq; similiter morbi ægrotationesq; nascuntur. quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu: vt odium mulierum quale in μισογυνεία est: vt hominum vniuersi generis, quod

accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam, metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt & oderunt. Definiunt autem animi ægrotationem, opinationem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhærentem & penitus insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt: opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem & penitus insitam, tanq̃ fugienda. . hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. Aegrotationi autem talia quædam subiecta sunt: auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, liguritio, vinolentia, cupedia, & si qua sunt similia. EST AVTEM AVARITIA, opinatio vehemens de pecunia, quasi valdè expetenda sit, inhærens & penitus insita. similisque est eiusdem generis definitio reliquarum. Offensionem autem definitiones sunt eiusmodi, vt INHOSPITALITAS sit opinio vehemens, valde fugiendum esse hospitem, eaque inhærens & penitus insita. similiter definitur & mulierum odiũ, vt Hyppolyti, & vt Timonis, generis humani. Atq; vt ad valetudinis similitudinem veniã eaq; collatione vtamur aliquando sed parcius, quam solent Stoici: vt sunt alij ad alios morbos procliuiores: (itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdã torminosos, non quia iam sint, sed quia sæpè sint:) sic alij ad metum, alij ad aliam perturbationem ex quo in alijs anxietas, vnde anxij: in alijs iracundia dicitur, quæ ab ira differt; estque aliud iracundum esse,

aliud

aliud iratum, vt differt anxietas ab angore. neque enim omnes sunt anxij, qui anguntur aliquando: neq; anxij, semper anguntur: vt inter ebrietatem & ebriositatem interest: aliudq́ue est esse amatorem, aliud amantem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. nam pertinet ad omnes perturbationes in multis etiam vitijs apparet, sed nomen res non habet. ergo inuidi & maliuoli, liuidi & timidi & misericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia semp ferũtur. Hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus à similitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas, vt significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen. quomodo autem in corpore morbus, ægrotatio & vitium, sic in animo. MORBVM appellant totius corporis corruptionẽ: AEGROTATIONEM, morbũ cum imbecillitate: VITIVM, cum partes corporis inter se dissident: ex quo prauitas membrorum distortio, deformitas. Itaq; illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis cõquassatione & perturbatione gignuntur, vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. VICIOSITAS autem est habitus, aut affectio in tota vita incostans, & à seipsa dissentiens. ita fit, vt in altera corruptione opinionum morbus efficiatur & ægrotatio: in altera inconstantia & re-

pugnantia: non enim omne vitium parteis habet dissentienteis: vt eorum, qui non longe à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans à se ipsa, dum est insipiens, sed non distorta nec praua: morbi autem & ægrotationes partes sunt vitiositatis: sed perturbationes sint ne eiusdem partes quæstio est. vitia enim affectiones sunt manentes, perturbationes autē mouētes vt non possint affectionum manentium partes esse: atque vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo: & vt corporis est temperatio, cum ea congruunt inter se, è quibus constamus: sic animi sanitas dicitur, cum eius iudicia opinionesque concordant, eaq; est animi virtus: quā alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem, nec habentem, vllam speciem suam, sed, siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaq; dicitur pulcritudo: sic in animo opinionum iudiciorumq; æquabilitas & constātia, cum firmitate quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continēs, pulchritudo vocatur. item quæ viribus corporis, & neruis, et efficacitati similes, similibus quoq; verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas

ap-

appellatur: quæ eadem etiam ingenij laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. illud animorum, corporumq́; dißimile est, quod animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item, quorum omnes morbi & perturbationes ex aspernatione rationis eueniunt. itaq́; in hominibus solum existunt. nam bestiæ simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem & hebetes hoc interest, quod ingeniosi, vt æs Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocyus: hebetes non item. Nec verò in omnem morbum ac perturbationem animus ingeniosi cadit. non enim multa efferata & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, vt misericordia, ægritudo, metus. Aegrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli posse putantur, quam summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia hi non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici: quæ logica appellant, quia differuntur subtilius. è quibus quoniam tanquam è scrupulosis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modo satis illa dilucidè diximus pro rerum obscuritate. Prorsus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus aliâs nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus & cursum.

sum. Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit (pleraque enim quæstiones, quæ ad vitam moresq; pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur VIRTVS EST AFFECTIO animi constans, conueniensq; laudabileis efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam vtilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisq; recta ratio: quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. Huius igitur virtutis contraria est vitiositas: sic enim malo, quam malitiā appellare eā, quam Græci κακίαν appellant. nam MALITIA certi cuiusdam vitij nomen est, VICIOSITAS omniū: ex qua cōcitantur perturbationes: quæ sunt, vt paulo ante diximus, turbidi animorum concitatique motus auersi à ratione, & inimicissimi mētis vitæque tranquillæ. important enim ægritudines anxias atq; acerbas, animosq; affligunt, & debilitāt metu eydē inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimum dissidentem: quæ si quando adepta est id, quod ei fuerit concupitum tum fertur ea alacritate, vt nihil ipsi constet, quod agat: vt ille, qui VOLVPTATEM ANIMI nimiam summum esse errorem arbitratur. eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est non miserius solum, sed fœdius etiam & deformius, quam ægritudine quis afflictus debilitatusque iacens? cui miseriæ proximus

ximus est is qui appropinquans aliquod malū metuit exanimatusq; pēdet animi. quā vim significātes mali poëtæ impendere apud inferos saxū Tantallo faciūt ob scelera, animiq; impotentiā & superbiloquentiā. ea cōmunis pœna stulticiæ est. omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atq; vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt, ægritudinē dico & metū: sic hilariores ille, cupiditas auidè semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est, lætitia gestiēs, non multū differūt ab amētia. ex quo intelligitur, qualis ille sit, quē tū moderatū, aliâs modestum & temperantē, alâs constantē cōtinentemq; dicimus, nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomē; tanq̄ ad caput referre volumus, quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatū esset, vt iam prouerbij locum obtineret. HOMINEM FRVGI *omnia rectè facere, quod idem cū Stoici de sapiēte dicūt, nimis admirabiliter, nimisq; magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione & cōstantia quietus animo est sibiq; ipse placatus, vt neque tabescat molestijs, neque frangatur timore, nec sitiēter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus: is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad afferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq; mundi nota sit magnitudo? nam quid aut*

 instu-

in studijs humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt quemcunque casum fortuna inuexerit, hunc aptè & quietè ferat? quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus, his autem vacuus animus perfectè atque absolutè beatos efficit: idemque concitatus & & abstractus ab integra certaque ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda est Peripateticorum ratio & oratio; qui perturbari animos necesse esse dicunt, sed adhibent modũ quendam, quẽ vltra progredi non oporteat. Modũ tu adhibes vitio? an vitiũ nullũ est, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod vt cupias ardenter, aut adeptus te efferas insolenter: nec porrò malum, quo aut oppressus iaceas, aut ne opprimare mente vix consles? eaq; omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, vt, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata aliter recentia: sapientem ne attingat quidem omnia, etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. Aegrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse

modum videtur, quippe qui ob eam causam è vita decesserint moderatius igitur ferre debuit. Quid, si, cum id ferret modicè mors liberorum accessisset? nata esset ægritudo noua, sed ea modica. magna tamē facta esset accessio. quid si deinde dolores graues corporis, si bonorum amißio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se, cum velit. vt enim id non potest, sic animus perturbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco vult insistere omnino. quæque crescentia perniciosa sunt eadem sunt vitiosa nascentia. ægritudo autem cæteraque perturbationes amplificatæ certè pestiferæ sunt. igitur etiam susceptæ continuo in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, vbi semel à ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumq́ prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. quamobrem nihil interest, vtrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam: qui enim vitijs modum apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataq́ue semel in procliue labuntur, sustineriq́ue nullo modo possunt. Quid, quod ijdem Peripatetici perturbationes istas, quas nos extirpandas putamus, non modo naturaleis esse dicunt, sed etiam vti-*

liter à natura datas? quorum est talis oratio. Primũ multis verbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis esse dicunt, multoq́ue & in hostem & in improbũ ciuem vehementiores iratorum impetus esse: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: Prœlium rectum est hoc fieri: Conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec verò de bellatoribus solum disputant. imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modo accusantem, sed ne defendentẽ quidem probant, sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis atque motu simulandum arbitrãtur, vt auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique videri negant, qui irasci nesciat: eamq; quã lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant. Nec vero solum hanc libidinem laudant, (est enim ira vt modo definiui, vlciscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis vel cupiditatis ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, praclare facere posse: Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset: quærentibusq; respondebat, Miltiadis trophæis se è somno suscitari. Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolore se aiebat si quando opificum antelucana victus esset industria. Philosophiæ denique ipsius principes nunquam in suis studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Vltimas terras lustrasse Pythagoram,

gorам, Democritum, Platonem accepimus. vbi enim quid esset, quod disci posset, eò veniendum iudicauerunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam ægritudinem, quam nos vt tetram & immanē belluam fugiendā esse diximus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutam, vt homines castigationibus, reprehensionibus, ignominijs affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia. ex quo est illud scitè dictū ab Afranio. nam cum dissolutus filius,

Heu me miserum dixisset: tum seuerus pater,

Dummodò doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoq; parteis ægritudinis vtileis esse dicunt, misericordiam ad opem ferēdam, & calamitates hominum indignorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cùm aut se non idem videat consecutum, quod alium: aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus, dicant nec posse, nec opus esse: vt in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ cùm exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? Mihi verò dicere aliquid itaq; expecto quid ad ista. Reperiam fortasse: sed illud antè: Vidésne quanta fue-

rit apud Academicos verecundia? Planè enim dicũt, quod ad rẽ pertineat. Peripateticis respõdetur à Stoicis. digladientur illi per me licet: cui nihil est necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimillimũ videatur, inquire re. Quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mẽs humana progredi nõ potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vsum puto. ita enim definit, vt PERTVRBATIO sit auersa à ratione contra naturam animi cõmotio. vel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraq; sunt prudenter acuteq; differentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotesq; virtutũ. An verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipsis videmus sæpè constantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid postulant, vt magis placati, quàm irati esse videantur. Sed in illo genere sit sanè Placideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius:

Occidam illum equidem, & vincam, si id quæritis: inquit.
Verùm illud credo fore. in os prius accipiam ipse,
Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus sisto.
Odi hominẽ, iratus pugno: nec longius quicquam
Nobis quam dextræ gladium dum accommodet alter:

Vsq; adeò studio atq; odio illius efferor ira. At sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiacem: multa cum hilaritate, cùm depugnaturus esset cum Hectore. cuius, vt arma sumsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. atque hi collocuti inter se, priusquam manum consererent, leniter & quietè, nihilne in ipsa quidem pugna iracundè rabiosèue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: Nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior est nobis, propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cùm in acie Mar. Allienum Pelignum scuto protexit, gladiumqúe hosti in pectus infixit. De L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem inuaserit: video enim vtrunque comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratum ne censes conflixisse cũ Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? Vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis.

uitatis. neque enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores & labores putandi. hæc cùm constituta sint iudicio atq; sententia, tum est robusta illa & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animosè fiunt, iracundè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquam priuatum esse sapientem, iratus videtur fuisse Tib. Graccho cum consulem languentem reliquit, atque ipse priuatus, vt si consul esset, qui Rempub. saluam esse vellet, se sequi iußit. Nescio ecquid ipsi nos fortiter in Republ fecerimus. si quid fecimus, certè irati non fecimus. An est quicquam similius insaniæ, quàm ira? quam benè Ennius initium dixit insaniæ, color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homeri co fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. satis est instructa, armata, parata, per sese. nam isto modo quidem licet dicere vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quod & insani & ebrij multa faciunt sæpè vehementius: Semper Aiax fortis: fortißimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinantibus
Summam rem erexit, prælium cum restituit insaniens.

Dicamus

Dicamus igitur vtilem insaniam. Tracta definitionem fortitudinis. intelliges, eam stomacho non egere. FORTITVDO *igitur est animi affectio, legi summa in perpetiendis rebus obtemperans: vel cõseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis: vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumq́ perferẽdarum, aut omnino negligendarum conseruans earum rerum stabile iudicium: vel breuius vt Chrysippus. Nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis benè definiẽtis, vt putant Stoici. sunt enim omninò omnes ferè similes: sed declarat communeis notiones, alia magis alia. Quomodo igitur Chrysippus?* FORTITVDO *est, inquit, scientia perferendarum rerum: vel affectio animi in patiendo ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Quamuis licet insectemur istos, vt Carneades solebat. metuo ne soli philosophi sint: quæ enim istarum definitionũ non aperit notionem nostrã, quam habemus omnes de fortitudine, tectam atq; inuolutã? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos existimet sine rabie quicquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omneis insipienteis insanos esse dicunt, nónne ista colligunt: remoue perturbationes, maximeq́ iracundiam: iam videbimur monstra dicere. nunc autem ita differunt, sic se dicere. Omneis stultos insanire, vt malè olere omne cœnum: at non semper, commoue: sentiens. sic iracundus non semper iratus est. lacesse: iam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cùm*

domum

domum rediit, qualis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est vtilis? est igitur aliquid, quod conturbata mens melius possit facere, quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? Benè igitur nostri, cùm omnia essent in morbis vitia, quod nullum erit iracundia fœdius, iracundos solos morbosos nominauerunt. Oratorem verò irasci minimè decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tũ videmur, cùm quid in causis acrius & vehementius dicimus? quid? cùm iam rebus transactis & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite.

Num aut egisse vnquam iratum Aesopum, aut scripsisse existimamus iratum Attium? Aguntur ista præclarè, et ab oratore quidem melius, si modò est orator, quàm ab vllo histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis? Themistoclem & Demosthenem mihi profertis, additis Pythagoram, Democritum, Platonẽ, quid? vos studia libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum, vt ea sunt quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debet. Iam ægritudinem laudare vnam rẽ maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commodè dixit Afranius:

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Dixit enim de adolescente perdito ac dissoluto. nos autem de constanti viro ac sapienti quærimus, & quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel cæteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum apperia-

apperiamus mysteria. utile est enim uti motu animi, qui uti ratione nõ potest. nos autem, ut testificor sæpè, dè sapiente quærimus. At etiã æmulari utile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius quã feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse nõ possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possimus, leuare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ riualitati similis est æmulari, quid habet utilitatis, cùm sit AEMVLANTIS *angi alieno bono, quod ipse non habeat:* OBTRECTANTIS *autem angi alieno bono, quod id etiam alius habeat? Quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia, si quid habere velis? solùm habere velle, summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? quis enim potest in quo libido, cupiditásue sit, nõ libidinosus & cupidus esse? in quo ira, nõ iracundus? in quo angor? nõ anxius? in quo timor, nõ timidus? libidinosum igitur, & cupidũ, & iracundũ, & anxium, & timidũ censemus esse sapientẽ? de cuius excellẽtia multa quidẽ dici quamuis fusè lateq; possint, sed breuissimè illo modo,* SAPIENTIAM *esse rerum diuinarum & humanarum scientiam, cognitionemq; quæ caussa cuiusque rei. Ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute dùcat. In hunc tu igitur, tanquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationẽ cadere tibi dixisti videri? Quid est quod tantam grauitatem constantiamq; perturbet? an improuisum aliquid atq; repentinum? quid po-*

test

test accidere tale ei, cui nihil subitum est quod homini euenire possit? nam quod aiunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus, quæ euellenda & extrahenda penitus, nõ circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te nõ tam de sapiente, quã de te ipso quærere (illum putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus quanta sint, quæ à Philosophia remedia morbis animorum adhibeantur, est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa atq; inimica natura, vt corporibus tot res salutareis, animis nullam inuenerit. de quibus est hoc etiam merita melius, quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaq; benè adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio est. simulas enim quærere te de sapiente, quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum quas exposui, variæ sunt curationes. nam neque omnis ægritudo vna ratione sedatur. alia est enim lugenti, alia miserenti, alia inuidenti adhibenda medicina. est enim in omnibus quattuor perturbationibus illa distinctio, vtrum ad vniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior, an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio: & vtrum illud ne

non

non videatur agrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum tollenda omninò ægritudo: vt si quis ægrè ferat se pauperem esse, id ne disputes, paupertatem malum non esse, an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hos melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata proprijs rationibus, quibus heri vsi sumus, quodam modo etiam paupertatis malũ tollitur. sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem, cùm doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Veruntamen hæc est certa & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessarium. vt ipsam ægritudinem leniri videmus, cùm obijcimus mærentibus imbecillitatem animi effœminati: cumq; eorum grauitatem cõstantiamque laudamus, qui non turbulentè humana patiãtur: quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrãtur. Putat aliquis voluptatem esse bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari potest. Illa autem altera ratio & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem vtilior. sed rarò proficit, neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis, propter mala

is quidem angatur, sed alia quadã ad eum sit admouẽda curatio, et talis quidem, quæ posit esse omnium etiam de cæteris rebus discrepantium philosophorum. inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auersas esse vitiosas, vt, etiam si & mala sint illa, quæ metum ægritudinemue, & bona, quæ cupiditatem lætitiámue moueant: tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendam, sedatum, grauem, humana omnia prementem illum esse, quem magnanimum & fortem virum dicimus. talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos superiores, quàm suos animos esse ducunt. Quare omnium Philosophorum, vt antè dixi, vna ratio est medendi, vt nihil quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. Itaque primum in ipsa cupiditate, cùm id solùm agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud nec ne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrumq; coniunctum, siue illa tria genera bonorum: tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendam adhibẽda oratio. Continet autem sedationem animi humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione cõmunis conditio, lexq; vitæ. Itaque non sine causa cũ Orestem fabulã doceret Euripides, primos treis versus reuocasse dicitur Socrates.

Neque

Neq; tam terribilis vlla fando oratio est,
Neq; sors, neq; ira cœlitum inuectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.

Est autem vtilis ad persuadendum ea, quæ acciderunt ferri & posse & oportere, enumeratio eorũ, qui tulerunt. & si ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus: quodq; vetat Chrysippus, ad recenteis quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatũ, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, vt ægritudo præsentis, sic ille futuri mali. Itaq; nonnulli ægritudinis, partem quandã metum esse dicebant. alij autem METVM PRAEMOLESTIAM *appellant, quod est quasi dux consequentis molestiæ. quibus igitur rationibus instantia feruntur, ijsdem contemnuntur sequentia. nã videndum est in vtrisq;, ne quid humile, summissum, molle, effœminatũ, fractum, abiectumq; faciam⁹. Sed quanquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicendũ est: tamen multũ prodest ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. itaq; siue casu accidit, siue consilio, percommodè factum est. quod eis de rebus, quæ maximè metuũtur, de morte & dolore, primo & proximo die disputatũ est. quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorũ opinione hactenus. videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia &*

tia et de cupiditate. Mihi quidem in tota oratione ea quæ pertinet ad animi perturbationem, vna res videtur causam continere, omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis voluntarias. Hic *igitur error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque vt in malis opinatis tolerabiliora, sic in bonis sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicũtur. atq; hoc quidem commune malorum & bonorũ: vt si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis aut in bonis esse habendum, tamẽ alia ad alium motum curatio sit adhibenda: aliaq; ratione maleuolus, alia amator: alia rursus anxius, alia timidus corrigendus. atq; erat facile sequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis & malis, negare vnquam lætitia affici posse insipientem, quod nihil vnquam haberet boni. sed loquimur nunc more communi: sint sanè ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, cæteraq;: tamen in eis ipsis potiundis exultans gestiensq; lætitia turpis est, vt: si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eademque leuitate cupiditas est in appetendo, quæ lætitia in fruendo: & vt nimis afflicti molestia, sic nimis elati lætitia, iure iudicantur leues. & cùm inuidere ægritudinis sit, malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrunq; immanitate & feritate quadam proponenda castigari solet. atq; vt diffidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docẽdi causa à*

gaudio

gaudio lætitiam distinguimus. Illud iam suprà diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse. aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

Lætus sum
Laudari me pater abs te laudato viro,

aliter ille apud Trabeam Chærea,

Lena delinita argento, nutum obseruabit meum,
Quid velim, quid studeam. adueniens digito impellam ianuam,
Fores patebunt. de improuiso Chrysis vbi me aspexerit,
Alacris obuiam mihi veniet, complexum exoptās meum:
Mihi se dedet.

quàm hæc pulchra putet, ipse iam dicet:

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quam turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. & vt turpes sunt, qui efferunt se lætitia, tum, cùm fruuntur venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscūt. totus verò iste, qui vulgo appellatur amor (nec Hercule inuenio, quo nomine alio poßit apppellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod putem conferendum, quem Cæcilius,

deum qui non summum putet,
Aut stultum, aut rerū esse imperitum existimet:
Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem sanari, quem morbum inijci,

Quem contra amari, quem arceßiri, quẽ expeti? O præclaram emendatricem vitæ poeticam, quæ amorem flagitij & leuitatis auctorem in consilio deorum collocandum putet. de comœdia loquor: quæ si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omninò. Quid autem ex Tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris seruasti gratia,

Quid ergo? hic amor Medeæ quanta miseriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud alium poetã patri dicere audet, se coniugem habuisse:

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorque est patre.

Sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem. ad magistros virtutis philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum vt opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasijs nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. benè igitur Ennius,

Flagitij principium est, nudare inter ciues corpora.

Qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici: soliciti tamen & anxij sunt, eoque magis, quod se ipsi continent & coercent, atque vt muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiã natura concessit: quis

aut de

aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint, aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur & cupiat Laius? quid denique homines doctißimi, & summi poetæ de seipsis & carminibus edunt, & cantibus? fortis vir in sua Rep. cognitus, quæ de iuuenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidē tota poesis est amatoria. maximò verò omniū flagrasse amore Rheginum Ibicum apparet ex scriptis. atq; horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accusat, qui amori auctoritatem tribueremus, Stoici verò & sapientem amaturū esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis specie definiūt: qui si quis est in rerum natura, sine solicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni libidine: hæc autem de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, vt est certè, qui nihil absit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

Siquidem sit quisquam Deus, cui ego sim curæ: at id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:

Heu me infelicem.

nihil verius. probe & ille,

Sanúsne es, qui temere lamentare?

sic insanus suis etiam videtur. at quas Tragœdias effecit?

Te Apollo sancte fer opem, teqúe omnipotens Neptune inuoco,

Vosque adeò venti.

mundum totum se ad amorem suum subleuandum cõuersurum putat. Venerem vnã excludit, vt inquam;

Nam quid ego te appellem Venus?

eam præ libidine negat curare quicquam: quasi verò ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat et dicat: Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt ei illud, quod cupiat, ostendatur quàm leue, quàm contemnendum, quàm nihil sit omninò, quàm facilè vel aliundè, vel alio modo perfici, vel omninò negligi possit. adducendus est etiam nonnunquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. loci denique mutatione, tanquam ægroti non conualescentis, sæpè curandus est. etiam nouo quodam amore, veterem amorẽ, tanquam clauo clauum, eijciendum putant. maximè autem admonendus, quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: vt, si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico & corruptelas & adulteria: incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudo: sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore fœda per se est. nam vt illa prætercam, quæ sunt furoris; hæc ipsa per sese, quam habent leuitatem, quæ videntur esse mediocria?   *Iniuriæ,*

Suspectiones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere: nihilo plus agas,
Quàm si des operam, vt cum ratione insanias.

Hæc incõstantia mutabilitasq́; mentis, quem non ipsa

prauitate

prauitate deterreat? Est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptã, nisi voluntariã. etenim si naturalis amor esset, & amarent omnes, et amarentur, & semper amarent, & idẽ amarent: neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Ira verò quandiu perturbat animũ, dubitationem insaniæ non habet: cuius impulsu existit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit vnquam gentium impudentia?

Quis autem malitia te?

nosti quæ sequuntur, alternis enim versibus intorquẽtur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facilè appareat Atrei filios esse, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miscendum malum,
Qui illius acerbum cor contundã & comprimam
Quæ igitur hæ erũt moles? audi Thyestem ipsum,
Impius hortatur me frater, vt meos malis miser
Mandem natos.

eorum viscera apponit. quid est enim, quo non progrediatur ira? eodem quo furor. itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. his autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi parteis rursum in suum locum cogere?) aut rogan-

 di sunt,

di sunt, orandiqúe, vt, si quam habent vlciscendi vim, differant in tempus aliud, dum deferuescat ira. deferuescere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cũ villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui iracundiam vtilem dicunt? potest vtilis esse insania? At naturalis est. An quicquam esse potest secundum naturam, quod fit repugnante ratione? quomodo autem si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet prius, quam esset vlta vlciscendi libido: aut quenquam pæniteret, quod fecisset per iram: vt Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clytum familiarem suum, vix à se manus abstinuit, tanta vis fuit pænitendi. Quibus cognitis, quis est qui dubitet, quin hic quoque motus animi sit totus opinabilis ac voluntarius? quis enim dubitauit, quin ægrotationes animi qualis est auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo quod magni æstimetur ea res ex qua animus ægrotat, oriãtur vnde intelligi debet: perturbationem quoque omnem esse in opinione, & si FIDENTIA, *id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio grauis non temere assentiẽs:* METVS *quoque est diffidentia exspectati & impendẽtis mali & si* SPES *est exspectatio boni, mali exspectationem esse necesse est metum. vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo: ergo vt constantia scientiæ, sic perturbatio erroris est. qui autem natura dicuntur iracundi, aut mi-*

scri-

fericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij sunt ita consti tuti, quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen: vt de Socrate dicitur. cum multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisque valetudine affectus, potest videri alius alio natura ad aliquem morbum procliuior: sic animus alius ad alia vitia propensior: qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum, vt sit alius ad alios motus perturbationesque procliuior. inueteratio autem, vt in corporibus ægrius depellitur, sic in animis quoque perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. scire autem nos oportet, cognitis, quoad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut maius, aut vtilius optari quam hæc, quæ à nobis hoc quatriduo disputata sunt. morte enim contenta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem ægritudinis, qua nullum homini maius malum est. Etsi enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia: tamen cæteros, cum sint in aliqua pertur-

batione, aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini dederunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed à te oratione propositum. vt separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputaremus. in ea est enim fons miseriarum & caput. sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum vna sanatio est, omneis opinabileis esse & voluntarios eaque re suscipi, quod ita rectum esse videatur. Hunc errorem quasi radicem omnium malorum stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. his enim malis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quicquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione rectè fieri possit: aut, cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni & beati volumus esse. omnia adiumenta, & auxilia petamus bene beateque viuendi.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM AD M. BRVTVM LIber Quintus, Virtutem ad beatè viuendum se ipsa esse contentam.

Vintus hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maximè probas disputatum: placere enim tibi admodum sensi. & ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beatè viuendum se ipsa esse contentam. quòd & si difficilè est probatu, propter tam varia & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, vt elaborandum sit quo facilius probetur: nihil est enim omnium quæ in philosophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq́ue dicatur. nam cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, vt omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tantam in eo studio curam, operamq́ue posuerunt: quod si ab ijs inuenta & perfecta virtus est, & si præsidij ad beatè viuendum in virtute satis est: quis est, qui nõ præclarè & ab illis positã & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur?

tur? sin autem virtus subiecta sub varios incertosque casus famula fortunæ est: nec tantarum virium est, vt seipsa tueatur: vereor ne non tam virtutis fiducia nitendũ nobis ad spem beatè viuendi, quam vota facienda videantur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem fragilitatemque extimescere. vereor enim ne natura cũ corpora nobis infirma dedisset: ijsq́; & morbos insanabiles, & doloreis intolerabileis adiũxisset, animos quoq; dederit & corporis dolorib. congruenteis, & separatim suis angoribus & molestijs implicatos sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum & ex nostra fortasse mollitia, nõ ex ipsa virtute, de virtutis robore existimo. illa enim, si modo est vlla virtus (quam dubitationem auunculus tuus, Brute, sustulit) omnia, quæ cadere in hominẽ possunt, subter se habet, eaque despiciens casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter seipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum venientia metu augentes, tum mœrore præsentia, rerum naturam, quàm errorem nostrum damnare malumus Sed & huius culpę, & ceterorũ vitiorum, peccatorumq́; nostrorũ omnis à philosophia petenda correctio est. cuius in sinum, cũ à primis temporibus ætatis nostra voluntas studiumq; nos compulisset, his grauißimis casibus in eũdem portum, ex quo eramus egreßi, magna iactati tempestate, confugimus. O vitæ philosophia dux, ô virtutis indagatrix,

gatrix, expultrixque vitiorum: quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus totosq; tradimus. Est autẽ vnus dies bene & ex præceptis tuis actus, pæne toti immortalitati ãteponendus. cuius igitur potius opibus vtamur, quam tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti? At philosophia quidem tãtum abest, vt perinde, ac de hominum est vita merita laudetur, vt à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc patricidio se inquinare audet? & tam impiè ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? sed, vt opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longè retro respicere non possunt, nec eos, a quibus vita hominum instructa primo sit, fuisse philosophos arbitrantur. quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur recens. nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest, nõ modo re esse antiquam, verum etiam nomine? quæ cum diuinarum humanarumque rerum, tum initiorum causarumque, tum cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur.

Itaq;

Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοὶ, sapientes à nostris & habebantur & nominabantur, & multis ante sæculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc vrbem conditam, traditur, etiam Heroicis ætatibus Vlyssem & Nestorem accepimus, & fuisse, & habitos esse sapienteis. nec verò Atlas sustinere cœlum, nec Promethus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestiũ diuina cognitio nomen eorũ ad errorem fabulæ traduxisset. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen vsque ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliuntẽ ferũt venisse, eumq́; cum Leonte principe Phliasiorum doctè & copiosè disseruisse quædam: cuius ingeniũ & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsiuisse ex eo qua maximè arte consideret: At illum artem quidẽ se scire nullam, sed esse philosophum: admiratũ Leontẽ nouitatem nominis quæsisse, quinam essẽt philosophi & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagorã autem respondisse, Similem sibi videri vitam hominũ & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu, totius Græciæ celebritate. nam vt illis alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi, aut vendendi quæstu & lucro ducerentur. esset autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui nec plausum, nec

lucrum

lucrum quærerent, sed visendi causa venirent, studio seque perspicerent quid ageretur, & quomodo: item nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ, raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturā studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos id est enim philosophos: & vt illic liberalißimum esset spectare, nihil sibi acquirentem: sic in vita longè omnibus studijs contemplationem rerum, cognitudinemque præstare: nec verò Pythagoras nominis solum inuentor sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. qui cum post hunc Phliasiū sermonem in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta est, & priuatim, & publicè præstantißimis & institutis & artibus, cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. sed ab antiqua philosophia vsque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulum audierat, numeri motusque tractabātur, & vnde omnia orirētur, quoue recederent: studioseque ab his siderum magnitudines interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia, Socrates autē primus philosophiam deuocauit è cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita & moribus rebusque bonis & malis quærere, cuius multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria & litteris consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum; è quibus nos id potißimum

 mum

mum consectati sumus, quo Socratem vsum arbitramur: vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri quæreremus. quem morem cúm Carneades acutißimè copiosißimequé tenuisset, fecimus & aliâs sæpè, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem, disputaremus: & quatridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die cum eodem in loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. Non mihi videtur ad beatè viuendum satis posse virtus. At Hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri quale, sit de quo à te disputari volo. Nempe negas ad beatè viuendum satis posse virtutem. Prorsus nego. Quid? ad rectè, honestè laudabiliter, postremo ad benè viuendū satis ne est præsidij in virtute? Certè satis. Potes igitur, aut qui malè viuat, non eū miserum dicere: aut quē benè fateare, eū negare beatè viuere? Quid ni possim? nā etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem benè viui potest, dummodo intelligas, quid nunc dicā benè: dico enim constanter, grauiter, sapienter, fortiter hæc etiam in equuleum conijciuntur, quo vita non aspirat beata. Quid igitur? soláne beata vita quæso, relinquitur extra ostium, limenqúe carceris, cum cōstantia grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæq; virtutes rapiantur ad tortorem, nullumqúe recusent,

nec

nec supplicium, nec dolorem? Tu, si quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. ista me minimè mouent, non solum quia peruulgata sunt, sed multo magis, quia tanquã læuia quædam vina, nihil valẽt in aqua, sic Stoicorũ ista magis gustata, quã potata delectant. velut iste chorus virtutũ in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplißima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur: cũ autem animũ ab ista pictura, imaginibusquè virtutum ad rem, veritatemqúe traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse quam diu torqueatur. Quamobrem hoc non quæramus: virtutes autem noli vereri ne expostulent, & querantur se à beata vita esse relictas. si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omneis bonos esse etiam beatos: multaquè de M. Atilio Q. Capione M. Aquillio recordatur: beatamqúe vitam, nisi imaginibus potius vti, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum, retinet ipsa prudentia, negatq́ ei cum dolore & cruciatu quicquam esse commune. Facilè patior te isto modo agere: & si iniquum est præscribere mihi te, quemadmodùm à me disputari velis. sed quæro, vtrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? Actum verò, & aliquantum quidem. Atqui si ita est, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæstio est. Quo tandem modo? Quia motus turbulenti iactationesq́ animorum incitata, & impetu inconsiderato elata, ratio-

nem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquũt. quis enim potest mortem aut dolorem metuens, quorum alterũ sæpe adest, alterum semper impendet, esse nõ miser? quid si idem (quod plerunq; fit) paupertatẽ, ignominiam, infamiã timet? si debilitatẽ, cæcitatem, si deniq; quod non singulis hominib. sed potentibus populis sæpe contingit, seruitutẽ? potest ea timens esse quisquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, verum etiam fert, sustinetq; præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus, ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserrimus? Quid vero? illum quem libidinibus inflãmatum & furentem videmus, omnia rabidè appetentem, cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates vndique hauriat, eo grauius ardentiusq; sitientem, nonne rectè miserrimum dixeris? Quid? elatus ille leuitate, inaniq; lætitia & exultãs & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beatior? Ergo vt hi miseri, sic cõtra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana quæcunque accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, deniq;, si nihil concupiscat, nulla

effe-

efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit? & si hac virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? Atqui alterū nō dici potest, quin ij, qui nihil metuant, nihil angātur, nihil cōcupiscant, nulla impotēti lætitia efferantur, beati sint. itaq; id tibi concedo. alterum autem iā integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientē. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quæstio. Propemodum id quidem. Verūtamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. nā geometræ, cum aliquid docere volunt, si quid ad eā rem pertinet eorū, quæ ante docuerunt, id summunt pro concesso & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum est. philosophi quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia, & si alio loco disputata sunt; quod ni ita esset: cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respondere, se ante docuisse nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. nam & de honesto & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim: nihilo minus hoc aiunt separatim. proprijs enim & suis argumentis & admontionibus tra-

standa quæque res est, tanta præsertim. caue enim putes vllam in philosophia vocem emissam clariorem, vllumue esse philosophiæ promissum vberius, aut maius: nam quid profitetur, ô dij boni? perfecturam se, qui legibus suis parauisset, vt esset contra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se benè beateque viuendi, vt esset semper deniq; beatus. Sed videro quid efficiat, tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. nã Xerxes quidẽ refertus omnibus muneribus donisq; fortunæ, non æquitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmiũ proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem: qua ipse inuenta non fuit contentus: neq; enim vnquam finem inueniet libido. nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus. Vellẽ id quidem: sed habeo paullulum quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri cõsequens esse, vt quemadmodum, si quod honestum sit id solum sit bonum, sequatur, beatum vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone & Antiocho, non sentit hoc. putat enim, etiam si sit bonum aliquod præter virtutem. Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? Tu verò, vt videtur. nam præfinire non est meum. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. nam ista mihi & cum Antiocho sæpè, & cum Aristone nuper, cum Athenis imperator apud eum diuersarer, dissensio fuit

mihi

mihi enim non videbatur quisquam beatus esse posse, cum in malis esset. in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus, virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiamsi qua pars abesset: vt vireis, vt valetudinē, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiamsi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suū. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissimè dici mihi videntur: nam & qui beatus est, non intelligo quid requirat, vt sit beatior (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex maiori parte vnamquamque rem appellari spectarique dicunt, est vbi id isto modo valeat. cum verò tria genera malorum esse dicant, qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paullulumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. nam cum statuisset verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones, exilia, orbitates, magnam vim habere ad malè, misereque viuendum: non est ausus elatè & amplè loqui, cum humiliter demisseque sentiret. quā benè non quæritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet consequentia reprehende-

re, cum prima concesseris. Hic autem, elegantißimus omnium philosophorū & eruditißimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum, vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de Vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non poßit. in eo etiam putatur dicere, in rotam beatam vitam non ascendere. nusquam id quidem dicit omnino sed quæ dicit idē valent. Poßū igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic suscensere dicēti, nō omneis bonos esse beatos, cum in omneis bonos ea, quæ ille in malis numerat cadere poßint? Vexatur idem Theophrastus, & libris & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant ab vllo philosopho quicquam dictum esse languidius, rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus in casu atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quam consilium valere? An malumus Epicurum imitari? qui multa præclara sæpè dicit, quàm enim sibi constanter conuenienterq́; dicat, non laborat. Laudat tenuem victum, philosophi id quidem, sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat quenquam iucundè posse viuere, nisi idem, honestè, sapienter, iustèque viuat.

nihil

nihil grauius, nihil philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè ad voluptatem referret. Quid melius, quam fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modò maximũ malum, sed solùm malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poßit doloribus acerrimis, tũ cum maximè contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiã verbis Metrodorus, Occupaui, inquit, te, fortuna, atq; cepi, omneisq; aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses. Praeclarè, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. tu verò Metrodore, qui omne bonum in visceribus medullisq; condideris, & definieris summum bonum firma corporis affectione, exploratáq; spe contineri, fortunae aditus interclusisti? quomodo? isto enim bono iam explorari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo. Acutè disputantis illud est, non quid quisq; dicat, sed quid cuiq; dicendũ sit, videre, velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omneis bonos semper beatos volumus esse. quos dicam bonos perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tùm sapienteis, tum viros bonos dicimus. Videamus qui dicendi sint beati: equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. nec vlla alia huic verbo, cùm beatũ dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. hanc assequi virtus, si quicquam praeter ipsam boni est, non potest. aderit e-

nim malorum , si mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amißio suorum, graues dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cœcitas, interitus patriæ, exilium, seruitus denique in his, tot & tantis, ad quæ etiam plura possunt accedere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his vno tempore esse poßit? Non igitur facilè concedo, neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt, cùm ea, quæ suprà enumeraui, in malis numerent, ijdem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignißimus, inducant animum illa, quorum splendore capiuntur, vireis, valetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. tum poterunt clarißima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, neque multitudinis opinione, neque dolore, neque paupertate terreri, omniaque sibi in sese esse posita, neque esse quicquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam & alti viri: & eadem, quæ vulgus in malis & bonis numerare concedi vllo modo potest; qua gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, si dijs placet, videtur semper sapiens beatus. hic dignitate huius sententiæ capitur: sed nũquam id diceret, si ipse audiret. quid est enim quod minus conueniat,

niat, quàm vt is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem senseat. Quàm hoc suaue est, tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atq; constantia. Adducis me vt tibi assentiar: sed tua quoq; vide ne desideretur cõstantia. Quónam modo? Quia legi tuum nuper quartum de Finibus in eo mihi videbare contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse. quod si ita est, quid est causæ, quin si Zenonis rationi consentaneum sit satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuendũ, liceat idẽ Peripateticis dicere, rem opinor spectari oportere, non verba. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum, & testificaris quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant, nos in diem viuimus: quodcunquée nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamen quoniam de constantia paullò antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verum ne sit, quod Zenoni placuerit, quodqúe eius auditori Aristoni bonum esse solum, quod honestum esset, sed, si ita esset, tum vt hoc totum beatè viuere in vna virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, vt sit beatus semper sapiens, quam sibi conueniat, ipse viderit. gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, vt sit idem beatissimus: etsi Zeno Citieus, aduena quidam & ignobilis

verborum opifex insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. huius sententiæ grauitas à Platonis au-ctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio vsurpata est, vt nihil præter, virtutem diceretur bonum. velut in Gorgia Socrates, cùm esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatū putaret: Haud scio, inquit: nūquam enim cum eo locutus sum. Ain tu? an aliter id scire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatus ne sit? An ego possum, cùm ignorem, quàm sit doctus, quàm vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros. Miser ergo Archelaus? Certè, si iniustus. Videtúrne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? Quid verò in Epitaphio? quomodo idem? Nam cui viro, inquit, ex seipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum conferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimè viuendi ratio comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic & nascentibus & cadentibus cum reliquis commodis, tū maximè liberis, parebit & obediet præcepto illi veteri:

Neq; enim lætabitur vnquā, neq; mœrebit nimis,
Quod semper in seipso omnem spem reponet sui.

Ex hoc igitur Platonis, quasi quodam sancto, augustoq; fonte nostra omnis manabit oratio. Vndè igitur rectius ordiri possumus, quàm à communi parente natura?

tura? quæ, quicquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, vt stirpibus suis nitêretur, in suo quodq; genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores & vites & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt, alia semper virêt, alia hyeme nudata, vernò tempore tepefacta frondescunt: neq; est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis quoq; seminibus inclusis, vt aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniaq; in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente perfecta sint. facilius verò etiam in bestijs, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest: namq; alias bestias nanteis aquarum incolas esse voluit: alias volucres cœlo frui libero: serpenteis quasdã: quasdã esse gradiēteis: earum ipsarũ partim solivagas, partim cõgregatas: immaneis alias, quasdam autē cicures, nonnullas abditas terraq; tectas. atq; earum quæque suum tenens munus, cùm in disparis animantis vitam transire non posit, manet in lege naturæ. & vt bestijs aliud alij præcipui à natura datum est, quod suũ quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multò quiddam præstantius. etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem, humanus autem animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cũ ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si eius acies ita curata est, vt ne cæcetur erroribus: fit perfecta mens, id est, absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et si id omne beatum est cui nihil deest, & quod in suo genere expletum

tum

tum atq; cumulatum est, idq; virtutis est propriũ: certè omnes virtutis compotes beati sunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cũ Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè viuendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? at diffidat necesse est, qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit aut corporis firmitati, aut fortunæ stabilitati confidere? atqui nisi stabili & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. quid igitur eiusmodi istorum est? vt mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quod multas naueis in omnem oram maritimam dimisisset. Non sanè optabilis ista quidem est, inquit, RVDENTIBVS *apta fortuna. an dubiũ est quin nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim inueterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorũ, in quibus vita beata consistit. nã qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atq; munitum, nõ vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omninò metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cùm in adeundo periculo, tum in labore ac dolore patiendo, procul ab omni metu? atq; hæc certè non ita se haberent, nisi omne bonum vna honestate consisteret, qui autem illam maximè optatam &*

expeti-

expetit am securit atem (securit atem autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit aut adesse possit multitudo malorum? quis autem poterit esse celsus & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parua ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per litteras se omnia, quæ conarentur prohibiturum, quæsiuerunt num se esset etiam mori prohibiturus: vir is, quem quærimus, non multò facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa? Quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quē fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet, temperantia cùm à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cùm perturbationes animi miseram, sedationes autem vitam efficiant beatam: duplexqúe ratio perturbationis sit, quod ægritudo & metus in malis opinatis in bonorum autem errore lætitia gestiens, libidoqúe versentur: cùm hæc omnia cum consilio & oratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibusqúe, tamq; ipsis inter se dissentiētibus atq; distractis, quē vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atq; etiam omne bonum lætabile est: quod autē lætabile, id prædicandū & præ se feren-

se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At, quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. solùm igitur bonum, quod honestum. Ex quo efficitur, honestate vna vitam contineri beatam. non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstās valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimisq́; sensibus, adde etiam si libet pernicitatem, & velocitatem: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet iniustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atq; nullo, dubitabisne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? Videamus, ne, vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similib. partibus effici debeat. quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erūt, honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? Etenim quicquid est quod bonum sit, id expetendum est, quod autem expetendum, id certè appetendum: quod verò approbaris, id gratum, acceptumq́; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est, laudabile sit necesse est. bonū igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt, quod sit honestum, id sit solum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicēda sint. Omitto diuitias: quas cum quiuis, quamuis indignus, habere possit, in bonis nō numero, quod enim est bonum,

bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famamq; popularem, stultorum improborumq; consensu excitatam hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur, necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suauis. & ea, quæ Euryclia laudat, Vlyssi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona ducemus, quid erit in philosophi grauitate, quã in vulgi opinione stultorumq; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt illi quidem. sed his vitam beatam compleri negant. hi autem sine ijs esse nullam putant: aut si sit beata, beatissimã certè negant. nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. sic enim princeps ille philosophiæ disserebat: Qualis cuiusque animus affectus esset, talem esse hominem: qualis autẽ ipse homo esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam, affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus bonorum beatam vitam esse concluditur. Etenim, proh deorum atque hominum fidem, parúmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis et otij consumendi caussa locuti sumus, sapientem ab omni contentione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimã pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, nónne beatus? At semper sapiens talis: semper igitur beatus. Iam

tus. Iam verò qui potest vir bonus nō ad id, quod laudabile sit, omnia referre, q̄ agit, quaq́ sentit? refert autē omnia ad beatè viuendū. beata igitur vita laudabilis. nec quicq̄ sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atq; hoc etiam sic cōcluditur: Nec in misera vita quicquā est prædicabile aut gloriādum, nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. & est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriādum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

Consilijs nostris laus est attonsa Laconum:

vt Africanus,

A sole exoriente, supra Mæotis paludes,

Nemo est, qui factis me æquiparare queat.

Quod si est, sola beata vita glorianda & prædicanda, & præ se ferenda est. nihil enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendū sit. quibus positis intelligis quid sequatur. & quidem nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestum, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid? cùm fatentur satis magnā vim esse in vitijs ad miseram vitam, nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendere illam boni lancem putet, vt terram & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illū grauis-

grauißimum philoſophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cætera, & abijcientem, in virtute non beatam modo vitam, ſed etiam beatißimam ponere? Quod quidem niſi ſit, virtutum interitus conſequetur. nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere neceſſe eſt. eſt enim metus futuræ ægritudinis ſollicita expectatio in quem autem metus in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia, ergo vt idem vincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere.

Proinde ita parent ſe in vita, vt vinci neſciant. Hîc autem vincetur, vt dixi: nec modò vincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos virtutem ſemper liberam volumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata virtus eſt. Atqui ſi in virtute ſatis eſt præſidij ad benè viuendum, ſatis eſt etiam ad beatè. ſatis eſt enim certè in virtute, vt fortiter viuamus: ſi vt fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nulla re vnquam terreamur, ſemperquè ſimus inuicti: ſequitur, vt nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet, ergo omnia profluenter, abſolutè, proſperè. igitur beatè. ſatis autem ad fortiter viuendum virtus poteſt. ſatis ergo etiam ad beatè. Etenim vt ſtultitia, etſi adepta eſt quod cõcupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſecutam putat: ſic ſapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neque eam vnquam ſui pœnitet. Similem ne putas. C. Lælij vnum conſulatum fuiſſe, & eum quidem cum re pulſa (etſi, cùm ſapiens & bonus vir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, populus à bono conſule potius,

 quàm

quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen vtrum malles te, si potestas esset, simul, vt Lælium consulem, an, vt Cumam, quater? non dubito, tu quid responsurus sis itaque video cui committam, non quemuis hoc idem interrogarem. responderet enim alius fortassè, se non modò quattuor consulatus vni antepónere, sed vnum diem Cinnæ multorum & clarorum totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinna collegæ sui consulis, Cn. Octauij præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæque cognita: M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim: C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, leporis. Beatus ne igitur, qui hos interfecit? minimè. mihi contrà non solùm eò videtur miser, quòd ea fecit: sed etiam quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret: et si peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuiq; conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius tum, cùm Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit penè altero Lælio (nam hunc illi duco simillimum) an cùm ciuili bello victor, iratus necessarijs Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, moriatur? In quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quàm is, qui tam scelerate imperauit: nam cùm ACCIPERE QVAM FACERE PRAESTAT INIVRIAM: tum morti iam ipsi aduentanti paullulum procedere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quòd Marius, talis viri interitu sex

suos

suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duo de quadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum V. & XX. natus annos dominatum occupasset: qua pulchritudine vrbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? atq; de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum accepimus: summam fuisse eius in victu temperantiam, eumq; in rebus gerendis, virum acrem & industrium, eundem tamen maleficum natura, & iniustum. ex quo omnibus benè veritatem intuentibus videri necesse est miserrimum. ea enim ipsa quæ concupierat, ne tum quidem, cùm omnia se posse censebat, cōsequebatur. qui cùm esset bonis parētibus, atq; honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abundaretque & æqualium familiaritatibus & consuetudine propinquorum, haberet etiam amore Græciæ quosdam adolescenteis amore coniunctos, credebat eorum nemini: sed ijs, quos ex familijs locupletium seruos delegerat, quibus nomē seruitutis ipse detraxerat & quibusdam conuenis & ferè barbaris corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem, in carcerem quodam modo ipse se incluserat. quinetiam, ne tonsori collum committeret tondere filias suas docuit, ita sordido, ancillarique artificio regiæ virgines vt tonstriculæ tondebāt barbam & capillum patris: & tamen ab ijs ipsis, cùm iam essent adultæ, ferrum remouit: instituitq; vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent, cumque duas vxores haberet, Ari-

 stomachen

stomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem: sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur, & perscrutaretur ante & cùm fossam latam cubiculari lecto circundedisset, eiusq; fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset: eum ipsum, cùm fores cubiculi clauserat, detorquebat. idemque cúm in communibus, suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. atque is cùm pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescētulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic, cùm quidam familiaris iocans dixisset. Huic quidem certè vitam tuam committis, arrisissetq; adolescens, vtrunque iussit interfici: alterum, quia viam demonstrauisset interimēdi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. atque eo facto sic doluit, vt nihil grauius tulerit in vita: quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. cùm huic obsecutus sis, illi est repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipse indicauit, quàm esset beatus. nam cum quidam ex eius assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque vnquam beatiorem quenquam fuisse. Visne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? cùm se ille cupere dixisset: collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosque complureis ornauit

nauit argento, auroqúe celato. tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosqúe ad nutum illius intuentis diligenter ministrare. aderant vnguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur. fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu, fulgentem gladiũ è lacunari seta equina appensum demitti iussit vt impenderet illius beati ceruicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: iam ipsæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat? Atque ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibusqúe libertatem & iura redderet, ijs enim se adolescens improuida ætate irretierat erratis, eaq; commiserat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quantoperè verò amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum, cùm alterum vadem mortis accepisset, alter, vt vadem suum liberaret, præstò fuisset ad horam morti destinatam: Vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus asscriberer. Quàm huic erat miserum carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omninò familiari, homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito? musicorum verò perstudiosum fuisse accepimus, poetam etiam tragicum: quàm horum nihil ad rem. in hoc enim genere

nescio quo pacto magis quàm in alijs, suum cuiq; pulchrum est. adhuc neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. sic se res habet: te tua, me delectant mea. Sed vt ad Dionysiũ redeamus, omni cultu & victu humano carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cũ barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omninò liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non ergo iam cum huius vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum, & planè sapientium. ex eadem vrbe humilem homunculũ à puluere & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedem. cuius ego quæstor ignoratum ab Syracusanis, cùm esse omninò negarent, septum vndiq; & vestitum vepribus & dumetis indagaui sepulcrum. tenebam enim quosdã senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulchro sphæram esse positam cum cylindro. Ego autem, cùm omnia collustrassem oculis (est enim ad portas Acraganas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. immissi cum falcibus multi purgarunt & aperuerunt locum. quò cùm patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigrãma exesis posteriorib. partibus versiculorũ, dimidiatis ferè. Ita

nobilissima Graciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumētū ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est.n. omniū, qui modo cū musis, id est cum humanitate & cum doctrina habeat aliquod cōmercium, qui se non hunc mathematicū malit, quam illum tyrannū? si vitæ modum actionēq; quærimus: alterius mens rationibus agitandis exquirendisq; alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius cæde & iniurijs, cum & diurno & nocturno metu. Age confer Democritum, & Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna quas opes studijs eorum & delectationibus antepones? etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud quod quæris, omnium optimum. quid est autem in homine sagaci ac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus bonũ autem mētis est virtus. ergo hac beatā vitam contineri necesse est. Hinc omnia quæ pulchra, honesta, præclara sunt vt supra dixi, sed dicendum illud idem paullo vberius videtur, plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem plenusq; gaudijs cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur vt ea existat ex honestate. sed ne verbis solum attingamus ea quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi mouentia sunt quæ nos magis ad cognitionem intelligētiamq; conuertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isq; animo parumper et cogitatione fingatur: primum ingenio eximio sit ne-

cesse est, tardis enim mentibus virtus non facilè committitur. deinde ad inuestigandam veritatem studio incitato. ex quo triplex ille animi fœtus existit: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum fugiendarumue rerum: tertius in iudicando quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas disserendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cũ his habitantẽ pernoctantemq; curis? cum totius mundi motus conuersionesq; perspexerit, sideraq; viderit innumerabilia cælo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septẽ alia suos quæque tenere cursus, multum inter se aut altitudine, aut humilitate distantia: quorum vagi motus, rata tamen & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum aspectus impulit illos veteres, et admouit, vt plura quærerent. inde nata est indagatio initiorum, & tanquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæque cuiusq; generis vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo: quæ vita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud vicissitudo atq; mutatio: vnde terra, & quibus librata põderibus: quibus cauernis maria sustineat: in quã omnia delata grauitate medium mundi locum semper expetant: qui est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, existit illa à Deo Delphij præcepta cognitio, vt ipsa se mẽtẽ vitijs exutam cognoscat, coniunctamq; cum diuina mente

esse

esse sentiat, ex quo insatiabili gaudio cõpleatur. ipsa enim cogitatio de vi & natura deorũ studiũ incendit illius æternitatis imitandæ. neq; se in breuitate vitæ collocatã putat, cum rerũ causas alias ex alijs aptas & necessitate nexas videt. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternũ, ratio tamen mẽsq; moderatur. Hæc ille intuens atq; suspicies, vel potius omneis partis horas q; circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana & citeriora considerat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partesq́ue virtutum: inuenitur, quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis vltimũ, quo referenda sint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt virtus ad beatè viuendum sit seipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omneis parteis sapientiæ manat & funditur, quæ rem definit, genera dispertit, sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, disserendi ratio & scientia: ex qua cum summa vtilias existit ad res ponderandas, tum maximè ingenua delectatio & digna sapientia. sed hæc otij. Transeat idem iste sapiens ad rempub. tuendam quid eo poßit esse præstantius, cum prudentia vtilitatem ciuium cernat. iustitia nihil in suam domum inde deriuet, reliquis vtatur tot tamq; varijs virtutibus, adiunge fructum amicitiarum, in quo à doctis positum est cum consilium omnis vitæ consentiens & penè conspirans, tum summa iucunditas è quotidi-

ano

ano cultu atq; victu. quid hæc tandem vita desiderat quo sit beatior? cui referta tot tantisq; gaudijs fortuna ipsa recedat necesse est. quod si gaudere talibus bonis animi, id est, virtutibus, beatum est, omnesq; sapientes ijs gaudijs perfruũtur, omneis eos confiteri beatos esse necesse est. Etiamne in cruciatu atq; tormentis? An tu me in viola putas, aut in rosa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit (quod quidem, vt habet se res, me tamẽ applaudente dicit) nullum sapienti esse tempus & si vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare. Quam pro nihilo puto? cum præsertim omne malũ dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta turpia irrideat, dicatque nos in vocibus occupatos inaneis sonos fundere, neque quicquam ad nos pertinere, nisi quod aut leue aut asperum in corpore sentiatur: Huic ergo, vt dixi, non multũ differenti à iudicio ferarũ, obliuisci licebit sui: & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonũ eius & malum in potestate fortunæ: tum dicere se beatum in summo cruciatu atq; tormentis, cum constituerit non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum. nec verò illa sibi remedia compararit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemq; patiendi, præcepta fortitudinis, duriciem virilem: sed vna se dicat recordatione acquiescere præteritarum voluptatũ: vt quis æstuans. cum vim caloris non facilè patiatur, recordari velit se aliquando in Arpina-

ti nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse. non enim video quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates: sed cum is, dicat semper beatũ esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare vellet, nõ liceret: quidnã faciendum est ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? Me quidem auctore etiam Peripatetici, veteresq; Academici balbutire desinant aliquando, aperteq; & clara voce audeant dicere, beatã vitam in Phalaridis taurum descensuram. sint enim tria genera bonorum, vt iam à laqueis Stoicorum, quibus vsum me pluribus quam soleo, intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dum corporis & externa iaceant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem diuina illa longè lateq; se pandant, cœlumque contingant. ea qui adeptus sit cur eum beatum modo, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem vero sapiens extimescet? is enim huic maximè sententiæ repugnat: nam contra mortem nostram atque nostrorum, contraq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes, satis esse videmur superiorum dierum disputationibus armati & parati. Dolor videtur esse acerrimus virtuti aduersarius. is ardenteis faceis intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis & cõstantis viri vita cedet? Quã turpe, ô dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati: adolescentium greges Lacedæ-

ceda-

cedæmone vidimus ipsi incredibili cõtentione certanteis pugnis, calcibus, vnguibus, morsu deniq́; vt exanimarẽtur prius, quam se victos faterẽtur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? in ea tamen gente primum ij, qui sapientes habentur, nudi ætatem agũt & Caucasi niueis hiemalemq́; vim perferunt sine dolore: cumque ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. mulieres verò in India cum est cuiusq; earum vir mortuus, in certamen iudiciumq́; veniunt, quã plurimã ille dilexerit, plures enim singulis solẽt esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis vna cum viro in rogum imponitur: illa victa mœsta discedit. Nunquã naturã mos vinceret. est enim ea semper inuicta sed nos vmbris, delicijs, otio, languore desidia animum infecimus, opinionibus, maloq́; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorũ imbutæ mentes prauis erroribus, quãuis carnificinam prius subierint, quam ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent de hominibus loquor. Quid bestiæ? nõ frigus, non famem, non montiuagos atque silvestreis cursus, lustrationesq̀ue, patiũtur? non pro suo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? Omitto quæ perferant, quæq; patiantur ambitiosi honoris causa, laudis studiosi, gloriæ gratia: amore incensi cupiditatis. Plena vita exemplorum est: sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc vnde deflexit. Dabit, dabit inquam, se

in

in tormēta vita beata: nec iustitiam, temperantiā, inprimisq́; fortitudinem, magnitudinem animi patientiam prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet virtutibusq́; omnibus sine vllo animi terrore ad cruciatū profectus, resistet extra fores (vt ante dixi) limenq́; carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamē fieri nullo pacto potest: nec. n. virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. itaque eam tergiuersari non sinent, secumq́; rapient ad quęcunq́; ipsa dolorem cruciatumq́; ducentur: sapiētis est enim propriū, nihil cuius pœnitere posit, facere: nihil inuitum: splendidè, constanter, grauiter, honestè omnia: nihil ita exspectare, quasi certò futurum: nihil, cùm acciderit, admirari, vt inopinatū ac nouū accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre, suis stare iudiciis. quo quid sit beatius, mihi certe in mentem venire nō potest. Stoicorum quidē facilis conclusio est quæ cum finem bonorum esse senserint, cōgruere naturæ, cumque ea cōuenienter viuere: cùm id sit in capiēte situm non officio solúm, verum etiam potestate: sequatur necesse est, vt, cuius in potestate summum bonum, in eiusdē vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quomodo nunc est, nisi quod tu melius attuleris, etiam verissimè.

Melius quidem afferre nihil possum: sed à te impetrare libenter velim, nisi molestum, quoniam te nulla vincula impediunt vllius certæ disciplinæ, libasque

que

quę ex omnibus quodcunque te maximè specie veritatis mouet: quod paullo ante Peripateticos, veterēque Academiā hortari videbare, vt sine retractatiōe liberè dicere auderent, sapienteis esse semper beatissimos, id velim audire. quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere, multa enim a te contra istā sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. Vtamur igitur libertate, qua nobis solis in philosophia licet vti, quorū oratio nihil ipsa iudicat sed habetur in omneis parteis, vt ab alijs possit ipsa per sese nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam videris hoc velle, vt quacunque dissentientium philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij: quod quidem Carneadem disputare solitū accepimus: sed id vt contra Stoicos quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos autem illud, cum pace agemus. Si enim Stoici fineis bonorum rectè posuerunt, confecta res est. necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus vnamquanque reliquorum sententiam, si fieri potest, vt hoc præclarum quasi decretum beatè vitæ possit omnium sententijs & disciplinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, vt, opinor, retentæ defensęque sententiæ: primum simplices quatuor: nihil bonum, nisi honestum, vt Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, vt Epicurus: nihil bonum, nisi vacuitatem doloris, vt Hieronymus: nihil bonum, nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, vt Carneades

des contra Stoicos disserebat. Hæc igitur, simplicia illa mixta, tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici, nec multo veteres Academici secus. Voluntatem cum honestate Clitomachus, & Callipho copulauit. indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiũxit. Hæ sint sententiæ quæ stabilitatis aliquid habeant. nam Aristonis, Pyrrhonis, Herili, nonnullorumq; aliorũ euanuerunt. Hi quid poßint obtinere, videamus, omißis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. & Peripateticorum quidem explicata causa est, præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere quod ferè faciunt, vt grauitatẽ, dignitatemque virtutis exaggerent. quam cùm ad cœlum extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatione facilè est contere re atque cõtemnere. nec enim licet ÿs, qui laudẽ cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. quanquam enim sint in quibusdam malis: tamẽ hoc nomen beati longè & latè patet nam vt quæstuosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo maiore ex parte extet in vtraq; felicitas: sic vita nõ solũ si vndique referta bonis est, sed si multo maiore & grauiore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest: Sequetur igitur horũ ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumq; ea descendet in tau

rum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone, auctoribus: nec eam minimis blandimentis corrupta deseret eadem Calliphontis erit Diodoriqúe sententia: quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia, quæ sine ea sint, longè & retro ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius, enatant tamen Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui desertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, quin eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumqúe condocefaciat, vt ea, quæ bona, malaue videantur, possit contemnere. nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi & Carneadis causa, & Hercule omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere, qui eum diem quo moritur, beatum appellat: maximisqúe doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria & recordatione confutat? nec hóc sic agit, vt ex tẽpore quasi effutire videatur: de morte enim ita sentit, vt, dissoluto animante, sensum extinctum putet: quo autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet: quæ sequantur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. Quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent quam Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur?

tur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen non quisquam philosophorum. Hic verò ipse quā paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, vt amori vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cum procul ab ijs omnibus rebus absit, cur pecuniam magnoperè desideret. vel potius curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates Philosophi facere non poterunt? Illius epistola fertur his verbis: Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est Scythicum tegmen: calceamentum, solorum callum: cubile, terra pulmentum, fames: lacte, caseo carne vescor: quare vt ad quietum me licet uenias, munera autem ista, quibus deliciaris, vel ciuibus tuis, vel dijs immortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates in pompa cum magna vis auri argentiq; ferreretur: Quam multa non desidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulißent: quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit legatos ad cœnam in Academiam. ijs apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterna, inquit, cœnula, non intellexistis, me pecunia non egere? quos cùm tristiores vidißet, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verè Diogenes liberius, vt Cynicus, Alexan-

dro roganti, vt diceret, si quid sibi opus esset: Nunc quidem pallulum, inquit, à sole absis. offecerat videlicet apricanti. Et hic quidē disputare solebat, quanto regem Persarum vita fortunaque superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis vnquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset, suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturaleis & necessarias: partim naturaleis, & non necessarias: partim neutrū: necessarias satiari posse penè nihilo: diuitias enim naturæ parabileis esse: secundum autem genus cupiditatum nec ad potiendū difficile censet, nec vero ad carendum. tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, eaque voluptates singillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communeis, in medio sitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant ab ijsq; abstinere minimè esse difficile si aut valetudo aut officium, aut fama postulet omninoque genus hoc voluptatum optabile esse si non obsit, prodesse nunquam, totumq; hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam expetendamque putet: eademque

ratio-

ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum: itaque hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat, maiorem efficientem voluptatem: omniaqúe iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. quocirca corpus gauderet tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere: ita perpetuas & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum exspectatione speratarum, perceptarum memoria iungeretur. Atque ijs similia ad victum etiam transferuntur, extenuanturqúe magnificentia, & sumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit etenim quis hoc non videt, desiderijs ista condiri omnia? Darius *in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius. nunquam videlicet sitiens biberat: nec esuriens Ptolemæus ederat: cui cum peregrinanti comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum vsque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumqúe esset ex eo, quare id faceret: respondisse, se quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditijs nonne videmus? vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is qui illa coxe-*

 rat,

rat, Minimè mirum, inquit. condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? labor in venatu, sudor cursus ab Eurota, fames, sitis, his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atq; hoc non ex hominũ more soli, sed etiam ex bestijs intelligi potest; quæ, vt quicquid obiectum est, quod modo à natura nõsit alienũ, eo contentæ non quærunt amplius. Ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectantur, vt de Lacedæmonijs paullo ante diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter nasturtiũ. quanquã si quædã etiam suauiora natura desideret, quã multa ex terra arboribusquè gignuntur, cum copia facili, tum suauitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu, adde integritatem valetudinis. confertur sudanteis, ructanteis, refertos epulis, tanquam opimos boues, tum intelliges, qui voluptatem maximè sequantur, eos minimè consequi: iucunditatemquè victus esse in desiderio non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cúm cœnauisset apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus esset, vidissetquè eum postridie, dixisse. Vestræ quidem cœnæ non solum in præsenti, sed etiam postero die iucundæ sunt. Quid, quod ne mente quidem rectè vti possumus multo cibo, & potione cõpleti? est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est hĩs fere verbis: Quo cũ venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarũ Syracusanarumq; men-

mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die satu- rũ fieri, nec vnquam pernoctare solũ, cæteraq́;, quæ co mitantur huic vitæ in qua sapiens nemo efficitur vn- quã, moderatus vero multo minus, Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quomodo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia absit moderatio? Ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto.

Hæc habeo quæ edi, quæq́; exsaturata libido
Hausit: at illa iacent multa & præclara relicta.

Quid aliud; inquit Aristoteles, in bouis, non in regni sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutius habebat, quam frueba- tur. Cur igitur diuitiæ desiderantur aut vbi pauper- tas beatos esse non finit? in signis credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues ho mines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum in nostra vrbe summa in pub- lico copia. quæ qui priuatim habent, nec tam multa, & raro vident, cum in sua rura venerint. quos tamen pungit aliquid, cum illa vnde habeant, recordantur: Dies me deficiet, si velim paupertatis causam defen- dere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam paruis rebus egeat, quã vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut et iam popularis offensio sapientem beatum esse prohibe- bit? Vide ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat, quam voluptatis Leuiculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro

delectari se dicebat, aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insusurrantisq; alteri, Hic est ille Demosthenes, quid hoc leuius? at quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimiscendam. Veni, Athenas, inquit, Democritus, neque me quisquam hic agnouit. Constantem hominem, & grauem, qui glorietur à gloria se afuisse. An tibicines, ijque qui fidibus vtuntur, suo non multitudinis arbitrio cantus numerosque moderantur: vir sapiens multo arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quicquã stultius, quam quos singulos, sicut operarios barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse vniuersos? Ille verò nostras ambitiones leuitatesque contemnet, honoresque populi, etiam vltro delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro, vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quod, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt. Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco & apud alios sit. An hoc non ita fit omni in populo? nonne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? Quid? Aristides (malo enim Græcorum quàm nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quod præter modum iustus esset? quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omninò cum populo contrahunt? quid

est

est enim dulcius otio litterato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cœlum, terras, maria cognoscimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? Exilium, credo, quod in maximis malis ducitur id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est. quàm sit ea contemnenda, paullò antè dictum est. sin abesse à patria miserum est, plenæ miserorum prouinciæ sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iam verò exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacides, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius: innumerabiles alij: qui semel egressi, nunquam domum reuertêre. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem? de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit. nam iure exulantem consolari non oportet. postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, vt, quocunque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest: Patria est vbicunque est benè. Socrates quidem cùm rogaretur,

cuiatem se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam & ciuem arbitrabatur. Quid? T. Albutius nónne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in Republ. quiescens, Epicuri legibus paruisset. quî enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis? an Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni sapientesqúe pelluntur? Demaratus quidem Tarquinij regis nostri pater tyrannum Cypsellum quod ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit: ac liberos procreauit. num stultè anteposuit exulij libertatem domesticæ seruituti? Iam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesqúe obliuione leniuntur, traductis animus ad voluptatem. Non sine caussa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus, ex quo effici putat ille quod quærimus, vt sapiens semper beatus sit. Etiámne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam. nam ista ipsa contemnit. primùm enim horribilis ista cæcitas, quibus tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam disputent cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem aspectu percipiantur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate, vt ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus in ea ipsa vbi sentimus parte versantur: in oculis tale nihil fit. Animus accipit quæ videmus. animo autem multis modis va-

dis va-

dis varijsque delectari licet, etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine & erudito, cui viuere est cogitare. sapientis enim cogitatio non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nobis non adimit vitam beatam, cur dies nocti simileis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paullò obscœnius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur: Quid agitis, inquit? an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus in illo suo casu nec priuato, nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cùm, quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Puerus nobis Cn. Aufidius Prætorius & in Senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & viuebat in litteris. Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. is verò quod credibile vix esset, cùm in philosophia multò etiam magis assiduè quàm anteà versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more vteretur, cumque ei libri noctes & dies legerentur, quibus in studijs oculis non egebat: tamen quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometræ munus tuebatur, verbis præcipiens discẽtibus, vnde, quo, quamq; lineam scriberẽt. Asclepiadem ferunt, non ignobilem medicum & philosophum, cùm quidã quæreret, q̃d ei cæcitas attulisset, respondisse, vno vt puero

esset

esset comitatior. vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis, quotidie: sic cœcitas ferri facile possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat: at vero bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia: vtilia, inutilia: magna, parua poterat. & sine varietate colorum licebat viuere beatè: sine notione rerum non licebat. atque hic vir impediri animi etiam aciem aspectu oculorum arbitrabatur: & cùm alij sæpe, quod esset ante pedes non viderent, ille in infinitatem omnē peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditū est etiā, Homerum cœcum fuisse, at eius picturam, non poesim videmus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita ab eo expictus est, vt, quæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationem animi ac voluptatem, aut cuiquem docto defuisse vnquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus agros & patrimonia sua reliquissent huic discendi quærendiq; diuinæ delectationi totos se animo dedidissent? Itaq; augurem Tiresiam, quē sapientem fingunt poetæ, nunquam inducunt deplorantem cœcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem ferumq; finxisset, cum ariete etiā colloquentem facit, eiusq; laudantē fortunas, quod; qua vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingeret. Rectè hic quidem nihilò enim erat ipse Cyclops, quam aries

ille, prudentior. In surditate verò quid nam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quod malè audiebat, etiamsi, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci latinè. ergo hi in illorum sermone surdi. omnesq; item nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem Citharœdi non audiunt, ne stridorem quidem serræ tum, cùm acuitur: aut grũnitum, cùm iugulatur sus. nec cùm quiescere volunt, fremitum murmurantis maris, & si cantus eos fortè delectant, primum cogitare debent, antequàm hi sint inuenti, multos beatè vixisse sapientes: deinde multò maiorẽ percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. tum, vt paullò antẽ cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorũ. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia: vt idem oculis & auribus captus sit: prematur etiam dolorib. acerrimis corporis: qui primum per se ipsi plerunque conficiunt hominem: dein si fortè longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quàm vt causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dij boni, quòd laboremus? portus enim præstò est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lysimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effecisti, si Cantharidis vim consequutus es. Paullus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur, in tua id, inquit, potestate est. Multa primo die, cùm de ipsa morte quæreremus, non pauca etiam postero, cùm ageretur

retur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. mihi quidem in vita, seruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur: Aut Bibat, inquit, aut Abeat: & rectè aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs voluptate potandi: an, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discedat. Sic iniurias fortunæ quas ferè nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadē, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus: Quod si ij philosophi, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat, omne, quod honestum nos & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam & inanis vocis sono decoratum esse dicunt, & tamen semper beatum esse censent sapientem, quid tandem à Socrate & Platone perfectisq; philosophis faciendū putes? Quorum alij tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis & externa obscurentur. alij autem hæc ne bona quidem ducunt: in animo reponunt omnia. quorum controuersiam solebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades. Nam cum, quæcunq; bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neq; tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ valetudini, cæterisq; rebus generis eiusdem, quam Stoici, cum ea, re, non verbis ponderarentur, causam esse dißidendi negabat. Quare hunc locum cæterarum disciplinarum philosophi, quemadmodum obtinere poßint, ipsi viderint, mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua benè viuendi facultate

cultate dignum quiddam Philosophorum voce profiteantur. Sed quoniam manè est eundum, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror: vbi enim melius vti possumus hoc, cuicuimodi est, otio? ad Brutumq; nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo nō modò impulsi sumus ad philosophicas scriptiones, verùm etiam lacessiti: in quo quantum cæteris profuturi simus, non facilè dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, varijsqúe, & vndique circunfusis molestijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

FINIS.

